

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI**

21. YÜZYILDA ASKERİ İŞGAL HUKUKUNUN YENİ YÜZÜ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Sanam MUSTAFAYEVA

KOCAELİ 2021

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI**

21. YÜZYILDA ASKERİ İŞGAL HUKUKUNUN YENİ YÜZÜ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Sanam MUSTAFAYEVA

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÇAKIR

KOCAELİ 2021

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI**

21. YÜZYILDA ASKERİ İŞGAL HUKUKUNUN YENİ YÜZÜ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan : Sanam MUSTAFAYEVA

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No.: 07.07.2021/16

KOCAELİ 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR	V
TABLO LİSTESİ.....	VII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. 21. YÜZYILDA SAVAŞ KAVRAMININ DEĞİŞİM SEBEPLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKUN YETERLİLİĞİ	3
1.1 ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUK KAVRAMI, AMACI VE İLKELERİ	3
1.2 UIH'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE DEĞİŞEN SAVAŞ/SİLAHLI ÇATIŞMA KAVRAMI	5
1.2.1 UIH'nin Uygulama Alanları ve Değişen Kavramlar	8
1.2.1.1 UNSÇ.....	10
1.2.1.2 UNOSÇ.....	11
1.2.2 21. Yüzyıl Savaşları ve Geleneksel Savaş Kavramının Değişimi.....	14
1.2.3 Silahlı Çatışmanın Fiziksel Askeri Mevcudiyetle Gerçekleşen Uzaktan Kontrolü.....	17
1.2.3.1 ÖHK.....	17
1.2.3.2 ÖAGŞ.....	18
1.2.4 Bölgede Yabancı Birlik Mevcudiyeti Olmaksızın Gerçekleşen Kontrol ..	20
1.2.4.1 SİHA'ların Silahlı Çatışmalarda Kullanımı ve Uzaktan Kontrol.....	22
1.2.4.2 Siber Savaş Araçları	28
1.2.4.3 Savaşta Elektromanyetik Enerji Kullanımı.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

2. UIH'NİN DİĞER BİR UYGULAMA ALANI OLARAK İŞGAL	34
2.1 TARİHSEL İŞGAL KAVRAMINDAN MODERN ASKERİ İŞGAL KAVRAMINA	36
2.1.1 Sahipsiz Toprakların İşgali	37
2.1.2 Tarihsel Süreçte Askeri İşgal	39
2.2 AİH'NİN KAYNAKLARI.....	42
2.2.1 Uluslararası Örf ve Adet Hukuku.....	43
2.2.2 Uluslararası Sözleşmeler.....	44
2.2.2.1 Lahey Düzenlemeleri.....	44
2.2.2.2 Cenevre Sözleşmeleri (1949)	45
2.2.2.3 Ek Protokol I (1977)	46

2.2.3 UKHK Yorumu	47
2.2.2.4 İctihat Kararları	48
2.3 OLGUSAL BİR DURUM OLARAK “İŞGAL” VE BELİRLEYİCİ KOŞULLARI	49
2.3.1 İşgalin Başlangıcının Dayanağı.....	51
2.3.2 Etkin Kontrol Kavramı	53
2.3.3 Askeri Mevcudiyetin Kontrol Uygulamada Önemi ve Potansiyel Kontrol	55
2.4 “İŞGALCI” KİMLİĞİ	60
2.5 İŞGALCİNİN HAK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİ	64
2.5.1 Kamu Düzeni ve Güvenliğini Sağlamak ve Sürdürmek Yükümlülüğü ...	65
2.5.2 İşgal Edilen Topraklarda Yürürlükte Olan Yasalara Saygı Yükümlülüğü	67
2.5.3 Hijyen ve Halk Sağlığı Standartları, Gıda ve Tıbbî Bakım Yükümlülüğü	70
2.5.4 İşgal Edilmiş Nüfusu Silahlı Kuvvetlerde Çalıştırmama Yükümlülüğü ...	72
2.5.5 Nüfusun Tahliye Edilmesinin Yasaklanması	73
2.5.6 Toplu Ceza ve Tehdit Yasağı	75
2.5.7 Sivillerin İnsanca Muamele Görmesi	76
2.5.8 İşgal Boyunca Özel Mülkiyetin Korunması	77
2.5.9 İşgalcinin Kültürel Varlıkları Koruması Yükümlülüğü.....	78
2.6 İŞGALİN SONUNUN BELİRLEYİCİ UNSURLARI.....	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ASKERİ MEVCUDİYET OLMASIZIN İŞGAL.....	83
3.1 SORUNUN TEMELİ - 2005 YILINDA İSRAİL’İN GAZZE’DEN GERİ ÇEKİLMESİ VE BÖLGEDEKİ KONTROLÜNÜN DEVAM ETMESİ	84
3.2 ASKERİ MEVCUDİYETİN İŞGALİN VARLIĞI VE SONU AÇISINDAN ÖNEMİ.....	88
3.3 GELİŞEN TEKNOLOJİ İŞIĞINDA ETKİN KONTROLÜN UYGULANMASI.....	91
3.4 ULUSLARARASI HUKUKTA HUKUKA AYKIRI İŞGALCİLİĞİN ÖNLENMESİ ÇABALARI	96
SONUÇ.....	101
KAYNAKÇA.....	104

ÖZET

Yüksek teknolojik gelişmelerin hayatın her alanını etkilediği bilinmektedir. Nitekim teknoloji çağı olan 21. yüzyılda bazı modern icatlarla insanların hayat standardı yükselmiş ve birçok zorluklar kolaylaşmıştır. Teknolojinin bu denli gelişimi yıllardır kendini silahlı çatışma alanında da göstermeye başlamıştır. Devletler daha az asker kaybı ve maliyete sebep olduğu için bu gelişmelerden yararlanmayı tercih etmektedir. Bundan başka, bu metotlar sayesinde devletler sıcak silahlı çatışmanın bir tarafı olarak görülmediğinden uluslararası barışı ihlal etmemiş gibi bir görüntü oluşturabilmektedirler. Akademik çalışmalarda bu metotlar uzaktan kontrollü savaş olarak bilinmektedir. İngilizcede “boots on the ground” şeklinde bilinen bu ifade, bölgede askeri mevcudiyet anlamına gelmektedir ve klasik savaşlarda askerlerin bölgede fiziksel varlığı şartına vurgu yapar. Fakat günümüzde çoğunlukla sahada silahlı birlikler olmadan ("no boots on the ground") silahlı çatışmaların yürütülebildiğini teknolojik gelişmelerle açıklamak mümkündür.

Silahlı çatışmaların bölgede askere ihtiyaç olmaksızın uzaktan kontrol edilebilmesi, ateşkes/barış zamanlarında da uzaktan kontrolün gerçekleştirilmesine imkân verebilir. Silahlı çatışmalar askeri birlikler olmaksızın sürdürülebilirse de bölgesel ve uluslararası mahkemelerin kararları ve birçok doktrine göre, bir işgalin bu şekilde gerçekleştirilebilmesi mümkün değildir. Fakat bahsedilen teknolojik gelişmeler ve işgal hukukunun temel ilkeleri bir araya gelince teknolojik savaş araçlarıyla işgalin varlığı sorusu ortaya çıkar. Araştırmada esasen bölgede askeri mevcudiyet olmadan bir işgalin varlığı sorusu kaynak taraması ve tarihsel analiz metoduyla araştırılmıştır. Ardından bu sorunun yanıtı teknolojik gelişmelerin işgal olgusundaki etkisiyle ortaya çıkarılmış, Gazze işgali örneği üzerinden “uzaktan işgal” uygulamasının belirlenmesi metotları gündeme getirilmiştir. Sonuç olarak 21. yüzyılda askeri mevcudiyet ilkesinin, işgalin varlığını tespit etme açısından kesin ölçüt olmadığı görüşü ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelmeler: işgal, işgal hukuku, askeri mevcudiyet, uzaktan işgal, Gazze, İsrail.

ABSTRACT

It is known that high technological developments affect all areas of life. As a matter of fact, in the 21st century, which is the age of technology, people's living standards have increased with some modern inventions and many difficulties have been made easier. Such development of technology has begun to show itself in the armed conflict for years. States prefer to take advantage of these developments as they cause less troop losses and costs. Moreover, thanks to these methods, states are not seen as a party to the hot armed conflict, so they can create the image that they have not violated international peace. In academic studies, these methods are known as remote controlled warfare. Known as "boots on the ground" in English, this expression means military presence in the region. In other words, it emphasizes the physical presence of the soldiers in the classical wars. But today, it is possible to explain with technological developments that armed conflicts can be carried out without armed troops in the field ("no boots on the ground").

The fact that armed conflicts can be controlled remotely in the region without the need for soldiers may cause remote control in times of ceasefire/peace. Although armed conflicts can be sustained without military units, according to the decisions of regional and international courts and many doctrines, it is not possible for an occupation to be carried out in this way. However, when the mentioned technological developments and the basic principles of the law of occupation come together, the question of the existence of occupation with technological means of war arises. In the research, the existence of an occupation without a military presence in the region the question was investigated with the method of source review and historical analysis. Then, the answer to this question was revealed with the effect of technological developments on the phenomenon of occupation, and the methods of determining the remote occupation application through the example of the Gaza occupation were brought to the agenda. As a result, it has been revealed that the principle of military presence in the 21st century is not a definitive criterion for determining the presence of occupation.

Key Words: occupation, the law of occupation, military presence, remote occupation, Gaza, Israel.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AC	: Azerbaycan Cumhuriyeti
AFRİCOM	: Africa Command
a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
a.g.r	: Adı geçen rapor
a.g.t	: Adı geçen tez
AİH	: Askeri işgal hukuku
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CS	: Cenevre Sözleşmesi
Çev.	: Çeviren
DKC	: Demokratik Kongo Cumhuriyeti
DHC	: Donetsk Halk Cumhuriyeti
LHC	: Luhansk Halk Cumhuriyeti
EctHR	: European Court of the Human Rights
Ed.	: Editör
EM	: Elektromanyetik
ES	: Elektronik Savaş
ET	: ET
HSK	: Hırvat Savunma Konseyi
İH	: İşgal Hukuku

İHA	: İnsansız Hava Aracı
İYM	: İsrail Yüksek Mahkemesi
ICESCR	: International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights
ICRC	: International Committee of the Red Cross
ICJ	: International Court of Justice
ICTY	: International Criminal Tribunal for The Former Yugoslavia
IHL	: International Humanitarian Law
ÖHK	: Özel Harekât Kuvvetleri
ÖAGŞ	: Özel Askeri ve Güvenlik Şirketleri
m.	: Madde
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
Para.	: Paragraf
s.	: Sayfa
SİHA	: Silahlı İnsansız Hava Aracı
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UİH	: Uluslararası İnsancıl Hukuk
UKHK	: Uluslararası Kıızıl Haç Komitesi
UNSC	: Uluslararası Nitelikte Silahlı Çatışma
UNOSÇ	: Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışma
US	: United States
UYCM	: Uluslararası Yugoslavya Ceza Mahkemesi
vs.	: Vesaire

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: 2008-2015 yıllarında Somali, Pakistan ve Yemen'de ABD tarafından gerçekleştirilen İHA saldırılarının kurbanları.....	26
--	----

GİRİŞ

İşgal, savaşların peşi sıra gerçekleşen bir olay olarak eski çağlarda “ilhak” anlamında kullanılıyor olsa da, günümüzde “işgal” kelimesi daha farklı boyutlarda incelenmektedir. XIX-XX. yüzyıllarda ilerleme kaydeden savaş ve silahlı çatışmaların düzenlenmesi çalışmaları işgal kavramından da içermiştir. İşgal artık eski metinlerdeki gibi ilhak anlamına gelmemekle birlikte, düzenlenmesi gereken alanlardan biri olmuştur. II. Dünya Savaşı’nda gerçekleşen işgaller ve mağdur olan siviller 1949 tarihli CS’de bu alanın düzenlenmesini zaruri kılmıştır. Fakat temel işgal tanımı, 1907 tarihli Lahey Düzenlemeleri’nde belirtilmiş ve günümüze kadar bu tanım popülerliğini korumuştur.

XXI. yüzyılda teknolojik gelişmenin silahlı çatışmaların seyrini değiştirmiş olması, savaş ve barış arasındaki ayrımı bulanıklaştırmıştır. Devletler her an uzaktan bir silahlı müdahale riskini göz önünde bulundurarak hava sahasını gözetmekte, hava savunma sistemleri icat etmektedir. Her an olası savaş tehlikesi ve ona karşı savunma metotları yüksek seviyeli teknolojik gelişmenin getirisiidir. Silahlı çatışmanın varlığı için eski zamanlardaki gibi “boots on the ground” (asker çizmeleri toprakta) ilkesi geçerli değildir. Artık askerleri bölgeye sürmeden de savaşlar gerçekleştirilebilmektedir. Bu, asker kaybını azaltıyorsa da, sivil kaybını artırmaktadır. Son yıllarda silahlı çatışmaların mağdurlarının esasen siviller olduğu görülmektedir. Çünkü hedef alınan bölgeler sivillere ait olan bölgelerdir ve ordular arasında savaş gerçekleşmediğinden ülkenin sosyal hayata ait bölgelerine saldırılar düzenlenmektedir.

Bunun diğer bir sebebi de 11 Eylül 2001 tarihli olaydan sonra teröre karşı savaşın başlatılmasıyla alakalıdır. Terör grupları sivil görünümlü oldukları ve sosyal hayatın içine kadar nüfuz edebildiklerinden onlarla mücadele şehirlerde, sosyal ortamlarda gerçekleştirilmektedir. Bu, devlet içi çatışmalara yabancı devletlerin katılımına neden olmakla beraber belirsiz sonuçlar doğurmaktadır. Nitekim Irak, Afganistan gibi ülkelerde bu gibi olayların sivilleri ne derecede etkilediğini ve tüm operasyonların başarısızlıkla sonuçlandığını görmek zor olmamıştı. Olan sadece hayatını kaybeden sivillere olmuştur.

Tüm bu gelişme ve niteliksel değişiklikler, işgal kavramını da etkilemiştir. Akademik alanda işgalin de bölgede asker olmadan gerçekleştirilebileceği ihtimali

tartışılmaktadır. Buna dair bazı işgal vakalarından yola çıkarak işgal tanımı ve teknolojik gelişmeler ışığında işgalin değişikliğini araştırmak birçok açıdan yeni bakış açısını kazandırabilir. Özellikle İsrail'in Gazze işgali ve 2005 yılında bölgeden çekilerek işgali sonlandırdığını iddia etmesi ve buna rağmen Gazze'de önemli derecede kontrol sürdürmesi akılları karıştırmıştır. Bu nedenle bölgede "asker çizmeleri bulunmaksızın" ("no boots on the ground") bir işgalin varlığı sorusunu gündeme getirmiştir.

Bu amaçla araştırmanın birinci bölümünde UIH'nin uygulama alanıyla birlikte değişen silahlı çatışma olgusuna değinilmiş, uzaktan kontrollü silahlı çatışma metotları incelenmiştir. Bununla savaşların uzaktan kontrol edilmesinde teknolojik gelişmelerin etkisi değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde UIH'nin uygulama alanı olarak işgal kavramı incelenmiş ve UIH'nin alt dalı olarak İH'nin çerçevesi araştırılmıştır. Burada *askeri mevcudiyetin bir işgal açısından önemi* konusu irdelenmiş ve araştırmanın ana sorusunun cevabı için zemin hazırlanmıştır.

Üçüncü bölümde İsrail'in Gazze işgali örneğinden yola çıkarak askeri mevcudiyet olmaksızın işgalin olması ihtimali kaynak taraması ve tarihsel analiz yoluyla, mevcut güncel gelişmeler ekseninde incelenmiştir. İsrail'in sürdürdüğü farklı işgalcilik siyaseti araştırılrsa da, araştırmanın esas amacı, İsrail'in işgalcilik siyaseti değildir. Bu alanda araştırma yapmanın amacı, kurala aykırı bir şekilde işgalcilik yapan ve işgalci yükümlülüklerini yerine getirmeyen yabancı aktörlerin hukuka aykırı eylemlerini açığa çıkararak UIH tarafından bu gibi durumların da düzenlenmesine vesile olmaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. 21. YÜZYILDA SAVAŞ KAVRAMININ DEĞİŞİM SEBEPLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKUN YETERLİLİĞİ

1.1 ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUK KAVRAMI, AMACI VE İLKELERİ

Uluslararası hukuk sadece kuvvete başvurma (jus ad bellum) ilkelerini değil, savaş esirlerine yapılacak muamele, işgal altındaki yerlerde bulunan sivil, hasta ve yaralı personel, yasaklanmış savaş yöntemleri ve çatışma durumlarında insan haklarının korunması gibi konuları kapsayan jus in bello kurallarını da içermektedir.¹ Bu ilkelere, UİH, silahlı çatışmalar hukuku, savaş hukuku vs. gibi başlıklar adı altında rastlamak mümkündür. İnsancıl hukuk genel olarak savaşların gerçekleşebileceği kurallar çerçevesini, savaş sırasında uyulması gereken kuralları düzenler.² UAD'nin 1996 yılında yayımlanan Nükleer Silah Kullanma Tehdidi veya Kullanma Hakkında Tavsiye Görüşün'de bu alanın temel prensiplerinin, sivil nüfus ve nesnelere korunması ve bunu sağlamak üzere sivil/savaşçı ayrımının gözetilmesi³ olduğu vurgulanmıştır. Bu yüzden siviller genellikle bu kurallar bütününe “insancıl hukuk” veya “insani hukuk”, askeri çevrelerse “savaş hukuku” veya “silahlı çatışmalar hukuku” diye isimlendirmektedirler.⁴ Fakat bazı yazarlara göre UİH, kişilerin korunmasına ilişkin olduğu için Cenevre Hukuku'na, “silahlı çatışma hukuku” ise bu çatışmaların nasıl yürütüleceğine ilişkin olduğu için Lahey Hukuku'na karşılık gelmekte ve bu yüzden ayrı terimler olarak kullanılmaktadır.⁵ Her halükarda bu terimlerden “insana değer veren” anlamına karşılık gelen “insancıl” terimini

---

¹Malcolm N. Shaw, Uluslararası Hukuk, 8. Baskı, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi, 2018, s.853.

²Hasan Serdar Hoş, Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, s.97.

³Nuray Kaya Gürpınar, Uluslararası Nitelikte Silahlı Çatışmalar Bakımından Uluslararası İnsancıl Hukukun Uygulama Anının Tespiti Sorunu, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Lisansüstü Programlar Enstitüsü, İstanbul, 2019, s. 4.

⁴Hoş, a.g.t, s.97.

⁵Gürpınar, a.g.t, s.9.

kullanmak⁶ her iki alanı kapsayacaktır. Çünkü UİH, savaşan tarafların birbirilerine sınırsız şekilde zarar vermelerinin sınırlandırılması ilkesi üzerinde kurulmuştur.⁷ Bu açıdan hem sivillerin korunması hem de çatışmanın yürütülmesi metodunu belirlemiş bulunmaktadır.

UİH'nin tüm ilkeleri bu "insancıl" amaca hizmet etmektedir:

- 1. silahlı çatışmaların insancıl çerçeveye oturtulması;*
- 2. savaş metotlarını seçen savaşan tarafların belirli sınırlamalara tabi tutulması;*
- 3. savaş kurbanlarının uluslararası hukuki çerçevede korunması;*
- 4. kamu düzeninin korunması ve insana saygı;*
- 5. düşman tarafın gücünü yok etmek veya zayıflatmak yoluyla güç kullanımına dair orantılılık ilkesinin ve diğer ilkelerin ihlal edilmesinin yasaklanması;*
- 6. tarafsız devletlerin çıkarlarının korunması.”⁸*

Görüldüğü gibi, UİH'nin temel amacı silahlı çatışmaya dâhil olmuş veya silahlı çatışmaya maruz kalmış tüm insanların hayatını, sağlığını ve haysiyetini korumak olmalıdır.⁹ Ve insani sebeplerden dolayı silahlı çatışmanın etkilerini sınırlamayı isteyen kurallar bütünüdür.¹⁰

2001 yılında gerçekleşen olaylar ve ABD önderliğinde "terörizme karşı küresel savaşın" (global war against terrorism) başlatılması, UİH'nin uygulama alanlarını genişletmekle beraber aynı zamanda bir o kadar da belirsizleştirmiştir.¹¹ Bu belirsizliğin başka sebeplerinden biri de silahlı çatışmaların güncel değişikliklere uygun bir biçimde gerçekleştirilmesidir. Hem teknolojik değişimler hem de savaş olgusunun değişimi silahlı çatışmaların artık daha geniş açıdan yorumlanması gerektiğini göstermektedir. Bu açıdan silahlı çatışmalardaki değişikliği anlayabilmek için silahlı çatışmaların değişim sürecini gözden geçirmek gerekir.

---

⁶ Hoş, a.g.t, s.97.

⁷ Caner Kalaycı, "Jus Ad Bellum& Jus In Bello İlişkisi", Uluslararası İnsancıl Hukuk, Kavramlar, İlkeler ve Yeni Gelişmeler, (2018), s.80.

⁸ Lətif Hüseynov, Beynəlxalq Hüquq, Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2012, s.187.

⁹ Gürpınar, a.g.t, s.4.

¹⁰ Hakan Taşdemir, "Silahlı Çatışmalarda Sivil Kişilerin ve Sivil Nesnelere Korunması", Uluslararası İnsancıl Hukuk, Kavramlar, İlkeler ve Yeni Gelişmeler, (2018), s.37.

¹¹ Rezzan Katılmış, "Yeni Çatışmaların Yarattığı Sorunlar ve İnsancıl Hukuk", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018, s.33-34.

1.2 UİH'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE DEĞİŞEN SAVAŞ/SİLAHLI ÇATIŞMA KAVRAMI

İnsanlık tarihi menfaat ve çıkar çatışması yaşadığı çoğu durumda şiddete, çatışmaya ve savaşa başvurmuş, ilkel dönemlerden bu yana insanlar arasındaki savaş ve çatışmalar modern zamanda devletler arasındaki savaş ve çatışmalara dönüşmüştür.¹² Klasik uluslararası hukuk anlayışına göre savaş, iki ya da daha fazla devletin silahlı güçleri arasında, birinin diğeri üzerinde üstün gelme amacının olduğu ve galip gelenin diğere devlete barışın teminatı olarak bazı yükümlülükler yüklediği bir mücadele olarak tanımlanmaktadır.¹³ Quincy Wright'ın 1942 yılında yazdığı "A Study of War" isimli eserinde savaş, aynı türler arasındaki farklı bireyler arasında yaşanan şiddet şeklinde tanımlanır ve bu tanıma esasen; ister hayvanlar, isterse kabileler, isterse de iki modern devlet arasındaki düşmanlık ve şiddetten kaynaklanan olgu, savaşı içermektedir.¹⁴ Yine aynı eserde "savaş" tanımlamasında dört unsura - askeri eylem; yüksek gerilim seviyesi; anormal hukuk (ulusal ve uluslararası hukukun devreye girmesi) ve yoğun siyasi bütünleşmeye - dikkat çekilmiştir.¹⁵ İnsanlık tarihi gibi eski bir geçmişe sahip savaş kavramının geleneksel tanımı, 1648 Vestfalya Barış Anlaşması sonrasındaki değişimlerle ortaya çıkmıştır.¹⁶ Savaşın bir hukuku olması gerektiği düşüncesini ortaya atanların en önde geleni Hollandalı hukukçu Hugo Grotius 1625 yılında yayınlanan üç ciltlik "Savaş ve Barış Hukuku" isimli eserinde esasen bu konuyu tartışmıştır.¹⁷ Hugo Grotius'a göre, "*savaş, uyumsuzluklarını zorlama yollarına başvurarak çözmeye çalışanların karşılıklı durumudur*".¹⁸ John Keegan, *Savaş Tarihi* adlı yapıtında, "Savaş nedir?" sorusuna yanıt olarak Prusyalı General Carl Von Clausewitz'in "Savaş, politikanın başka araçlarla devamından başka bir şey değildir." ifadesinin tam tersini söyleyerek savaşın böyle bir araç olmadığını

¹² Ramazan Erdağ, "Savaş ve Çatışmanın Değişen Yapısı: Silahların İnsansızlaştırılması", Güvenlik Çalışmaları Dergisi, Cilt 22, Sayı 1, (Haziran 2020), s.6.

¹³ Alper Işık, "Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukukunda Hastanelerin, Tıbbi Personelin ve Tedavi Görenlerin Korunması", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 23, Sayı 1, (Mayıs 2017), s.161.

¹⁴ Yusuf Özer, "Savaşın Değişen Karakteri: Teori ve Uygulamada Hibrit Savaş", Güvenlik Bilimleri Dergisi, Mayıs 2018, Cilt 7, Sayı 1, s.31.

¹⁵ Erdağ, a.g.m, s.7.

¹⁶ Katılmış, a.g.t, s.28.

¹⁷ Ahmet Özdemir, "Uluslararası İnsancıl Hukukun Uygulamaya Yönelik Caydırıcı ve Zorlayıcı İlkesi: Koruma Sorumluluğu", Akademik Hassasiyetler, Cilt 3, Sayı 5, (Mayıs 2016), s.90.

¹⁸ Fulya A. Ereker, "İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 3, (Güz 2004), s.20.

savunmuştur.¹⁹ Doktrine göre savaş, “iki ya da daha fazla devlet arasında cereyan eden çatışmadır.”²⁰

Barutun ateşli silahlarda kullanıldığı Orta Çağ’ın sonlarına dek savaş, yerel düzeyde ve sınırlı araçlarla, düzenli ordular yerine paralı askerler tarafından yürütülmekteydi.²¹

Vestfalya Anlaşması ile başlayıp 1860 yılına kadar devam eden savaş dönemi geleneksel savaş düzenine sahip ordular arasında gerçekleşen savaş ve çatışmayı ifade etmekteydi.²²

Strachan’a göre, Vestfalyan sistemdeki savaşlar; güç kullanımı gerektiren, anlaşmazlığa dayanan, tek taraflı olmayan, yoğunluk süreci ve savaşma süresi olan, savaşanların kendi adına değil, devlet adına savaştığı; iyilik adına değil, zafer kazanma adına yaptığı şiddet içerikli eylemlerdir.²³ Bu yüzden bu şiddetin ölçüye alınması, ilk başta dini öğretilerle, sonraları düşünürlerin öğretileriyle gerçekleştirilmiştir. Çünkü savaş, kuvvet kullanmanın en yoğun ve kapsamlı, etkileri en ağır olan biçimi olarak, çıkış noktası hukuk dışı bir kavramdır.²⁴

UİH’nin oluşumunda tarihi ve dini öğretilerin etkisini görmek mümkündür. Örneğin, bu alandaki ilk sözleşme 1864 yılında Savaş Alanında Yaralıların Durumunun İyileştirilmesine Dair Cenevre Sözleşmesi’dir.²⁵ Sivil-savaşçı ayrımı, orantılılık ve savaşın gereklilik derecesi ve nedeni gibi unsurlar olmaksızın, devletlerin sadece hırsa kapılarak öldürmeye susaması, dehşetli sonuçlar doğurmaya devam etmekteydi. En sonunda bu durum, örfi olarak bilinen savaş kurallarının yazıya alınmasına neden oldu. İnsanlık tarihi boyunca teamül hukuku çerçevesinde gelişen UİH²⁶, bu dönemden itibaren uluslararası hukuk tarafından tanınan ve düzenlenen bir gerçeğe dönüşmüştü.²⁷

¹⁹ Hüsnü Öndül, İnsancıl Hukuka Giriş, İnsan Hakları Derneği, 8 Ağustos 2008. <https://www.ihd.org.tr/insancil-hukuka-g/> (ET: 14.01.2021).

²⁰ Hoş, a.g.t, s.107.

²¹ Sami Eker, “Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği”, Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, (Eylül 2015), s.35.

²² Erdağ, a.g.m, s.8.

²³ Katılmış, a.g.t, s.28-29.

²⁴ Özer, a.g.m, s.32.

²⁵ Özdemir, a.g.m, s.90.

²⁶ Hoş, a.g.t, s.7.

²⁷ Joseph P. Ramsay, Belligerent Occupation, A Thesis, United States Army Judge Advocate General's School, Virginia, 1955, s.2.

Esasen bu adım, 1859 tarihli Solferino Savaşı (Fransa-Avusturya) sonrasında savaş meydanındaki insanlık dışı manzaraya tanık olan İsviçreli tacir Henri Dunant'ın bu durumu kitaplaştırmasıyla atılmıştır.²⁸ Ardından 17 Şubat 1863 yılında yine Dunant tarafından Kızıl Haç'ın kurulması²⁹, bunun yanı sıra, 11 Ağustos 1870 tarihinde Prusya Kralı William'ın "Fransız vatandaşlarıyla değil Fransız askerleriyle savaşıyorum" ifadesini kullanması, bu dönemde insancıl düşüncelerin oluşmasına katkı sağlamıştır.³⁰

Tüm bunlara rağmen, kapitalist güç ve zenginliğin milliyetçilik, demokrasi ve teknolojiyle birleşmesi, savaşın çok daha ölümcül, yaralayıcı ve acı verici bir deneyim haline gelmesi, daha fazla hassasiyete duyulan ihtiyaç, savaşta sınırlamalara ilişkin dikkate değer bir dizi konvansiyonel anlaşmaların ortaya çıkmasına neden oldu.³¹

I Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında tank ve piyade birliklerinin ve özellikle Fransız ordusu tarafından kullanılan topçu ateş gücünün senkronize bir şekilde kullanılması savaşların niteliğinde değişikliği ortaya çıkardı.³² Gelişmiş ve daha yıkıcı silahların uygulanmasıyla savaşların insani açıdan ağır sonuçlarla izlenmesi daha ciddi değişiklikleri zaruri kıldı. Bu açıdan 19. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan insancıl ilkeler o dönemin düzensiz silahlı çatışmalarıyla mücadele ederek Karada Savaş Kanunları ve Geleneklerine İlişkin 1899 ve 1907 tarihli Lahey Düzenlemeleri'ni ortaya çıkardı. Fakat savaş kurallarının yazılı hale gelmeye başlamasına rağmen siviller henüz o dönemlerde yazılı kuralların kapsamında yer almamaktaydı.³³ Çünkü ilk endişe, savaş esnasında uygun ve kabul edilebilir sınırlar oluşturmak adına profesyonel kişisel çıkarla insanlığın birleştiği yerde savaşçıların korunmasıydı.³⁴ 1899 ve 1907 tarihli Lahey Düzenlemeleri dâhil bu döneme kadarki savaş kuralları alanındaki gelişmelere rağmen, I Dünya Savaşı'nın çıkması engellenememiş, 1925 ve 1929 yılında kabul edilen yeni düzenlemelerle UIH'nin gelişimi devam etmiştir.³⁵

---

²⁸ Hoş, a.g.t, s.99.

²⁹ Hakan Taşdemir, "Silahlı Çatışmalarda Sivil Kişilerin ve Sivil Nesnelerin Korunması", Uluslararası İnsancıl Hukuk, Kavramlar, İlkeler ve Yeni Gelişmeler, (2018), s.37.

³⁰ Hülya Kaya, Transformation of The International Law of Occupation: Case of Iraq, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2018, s.16.

³¹ Reginald Austin, "The Law of International Armed Conflicts", International Law: Achievements and Prospects, (1991), s.776.

³² Erdağ, a.g.m, s.8.

³³ Taşdemir, a.g.m, s.38.

³⁴ Bedjaoui, a.g.e, s.776.

³⁵ Özdemir, a.g.m, s.91.

Fakat bu düzenlemeler de - Milletler Cemiyeti Misakı, Lokarno Anlaşması ve Kellogg-Briand Paktı - güç kullanımını sınırlandırmaya çalışan ilk girişimler olarak II Dünya Savaşı'nın çıkmasını engelleyemedi.³⁶ Kronolojik olarak I Dünya Savaşı'nda ortaya çıkan yeni savaş yöntemi, bir sonraki Dünya Savaşı'nda daha farklı yöntemlerin - özellikle Alman ordusu tarafından kullanılan yıldırma harekâtları, zihinsel ve psikolojik harekât tekniklerinin - doğmasına neden olmuştur.³⁷

Savaştan hemen sonra kabul edilen BM Şartı'yla (1945) birlikte, savaş kelimesinin yerine kuvvet kullanma, silahlı çatışma tabirleri ortaya çıktı. II Dünya Savaşı'nın tecrübelerini dikkate alan ve 1907 tarihli Lahey Düzenlemesi'nin aynı hususlardaki hükümlerini ortadan kaldırmayıp aksine onları tamamlayan Cenevre Sözleşmeleri (IV. CS, 154. madde) 1949 yılında imzalandı.³⁸ BM Şartı uyarınca silahlı çatışma, fiili bir durum olarak nitelendirilmiş fakat Cenevre Sözleşmeleri'nde de *silahlı çatışmanın* tam bir tanımı belirlenmemiştir.³⁹

Daha Cenevre Sözleşmeleri'nin imzalanmış olduğu ilk 10 yıl içerisinde ihlaller görülmeye başlamıştı. Örneğin, Vietnam Savaşında (1955-1975) Hanoi, ABD yetkililerinin Vietnam halkına karşı korkunç suçlarda bulunduğunu belirtmiştir.⁴⁰ Bu nedenle, XX. yüzyılın ikinci yarısında diplomatlar, sivilleri savaşın yıkımlarından kurtarmak amacıyla devletlerin bu alandaki yükümlülüklerini daha iyi belirten çalışmalar gerçekleştirdiler ki bu kuralların geneli UIH olarak bilinir.⁴¹

1.2.1 UIH'nin Uygulama Alanları ve Değişen Kavramlar

IV. CS'nin 2. Maddesine göre,

“İşbu Sözleşme, daha sulh zamanında meriyete girmesi lâzımgelen hükümlerden maada, Yüksek Akit Taraflardan ikisi veya birçoğu arasında ilân edilmiş bir harp veya tahaddüs etmiş

---

³⁶ Hoş, a.g.t, s.109.

³⁷ Erdağ, a.g.m, s.8.

³⁸ Taşdemir, a.g.m, s.38.

³⁹ Işık, a.g.m, s.162.

⁴⁰ Daniel G. Partan, “Legal Aspects of The Vietnam Conflict”, The Vietnam War and International Law, (1968), s.221.

⁴¹ Michael T. Klare, Autonomus Weapons Systems and The Laws of War, Arms Control Today, March 2019. <https://www.armscontrol.org/act/2019-03/features/autonomous-weapons-systems-laws-war> (ET: 21.05.2021).

*diğer herhangi bir silahlı ihtilâf takdirinde harp hali bunlardan biri tarafından tanınmasa dahi, vacibüttatbik olacaktır.*⁴²

Savaş ilanı UİH'nin devreye girdiği anlardan biridir. Bir devlet diğer devlete karşı savaş ilan ettiğinde, kendisine savaş ilan edilen devlet bunu reddetse de bir savaşın varlığından bahsedilecektir.⁴³ Son dönemlerde mevcut silahlı çatışma sınıflandırmaları, geçerli UİH kuralları ve belirli durumlardaki uygulanabilirliği meseleleri tartışılmaktadır.⁴⁴ Bunun temel nedeni, güncel zamanda savaş kavramının değişimiyle ilgilidir.

1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nden önce UİH kurallarının devreye girebilmesi için çatışan ya da bu tür niyetini ortaya koyan bir devletin savaş ilanı etmesi gerekirdi ve bu nedenle savaş ilanı etmeksizin savaşmayı sürdüren aktörlerin suiistimalini önlemek adına 1949 tarihli CS'de "silahlı çatışma" kavramı kurgulanmıştır.⁴⁵

Jean Pictet'e göre, iki devlet arasında ortaya çıkan ve silahlı kuvvetlerin müdahalesine yol açan herhangi bir farklılık, taraflardan biri savaş halinin varlığını inkâr etse bile 2. madde anlamında silahlı bir çatışmadır ve çatışmanın ne kadar sürdüğü ya da ne kadar katliama sebep olduğu bunu değiştirmez.⁴⁶ EYCM'nin *Tadić* kararında silahlı çatışma, devletlerin kendi aralarında kuvvete başvurması durumu veya devletle örgütlü silahlı gruplar arasında uzun süren bir kuvvet kullanımı sonucunda meydana gelen bir olgu olarak ifade olunmuştur.⁴⁷ Bu açıdan uluslararası ve uluslararası olmayan silahlı çatışmaların varlığına değinmek şarttır.

---

⁴² 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s.121. <https://www.icrc.org/en/doc/home/languages/turkish/files/sozlesmeleri-protokolleri-conventions-protocols.pdf> (ET: 21.05.2021).

⁴³ Gürpınar, a.g.t, s.28.

⁴⁴ International Humanitarian Law and The Challenges of Contemporary Armed Conflicts, Report by the International Committee of the Red Cross, 31st International Conference of The Red Cross and Red Crescent, Geneva, October 2011, s.7.

⁴⁵ Gürpınar, a.g.t, s.29.

⁴⁶ Report by ICRC, s.7.

⁴⁷ ICTY, Prosecutor v Kunarac et al., IT-96-23-A & IT-96-23/1-A, Appeal Judgement, 12 June 2002, para. 55-56, s. 16. <http://www.icty.org/x/cases/kunarac/acjug/en/kun-aj020612e.pdf> (ET: 29.04.2021).

1.2.1.1 UNSÇ

Genel olarak savaşlar, II Dünya Savaşı sonrasına kadar devletler arasında gerçekleşmiş ve 1864 ve 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri de - i çatışmaları kapsayan, “ortak 3.madde” hariç - bu yaklaşım üzerine kurulmuştur.⁴⁸ Bu açıdan bu dönemdeki savaşların uluslararası nitelikte olduğu söylenebilir.

Uluslararası bir silahlı çatışma en az iki devletin silahlı kuvvetleri arasındaki savaşı ifade eder fakat ulusal bağımsızlık mücadeleleri de UNSÇ sınıfına aittir.⁴⁹ 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri’ne ek olarak düzenlenen Uluslararası Silahlı atışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin 1977 tarihli Ek Protokol I’in 1.4. maddesine göre,

“...önceki fıkrada sözü edilen durumlara, Birleşmiş Milletler Şartı’nda ve Birleşmiş Milletler Şartı uyarınca Devletler Arasında Dostane İlişkiler ve İşbirliği Hakkındaki Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirgesi’nde hüküm altına alınan kendi kaderini tayin hakkını kullanan halkların, sömürgeci tahakküme, yabancuların işgaline ve ırkçı rejimlere karşı mücadele ettiği silahlı çatışmalar da dâhildir.”⁵⁰

Son dönemlerde bazı “sınır ihlalleri, deniz olayları”, “atışmalar” ve diğer “silahlı provokasyonlar” devletler arasında gerçekleşmesine rağmen düşük seviyeli şiddet içerdikleri için UNSÇ olarak nitelendirilmemiştir.⁵¹ çünkü teknolojik gelişmeler neticesinde devletler arasında bir UİH ihlalinin gerçekleşmesi artık kolaylaşmış, kuvvet kullanma yasağı yumuşamıştır. Bu nedenle bir silahlı çatışmanın şiddet ölçüsü, bu çatışmanın niteliğini belirleme açısından önem arz etmektedir. Fakat unutmamak gerekir ki düşük şiddetli UİH ihlallerini göz ardı etmek, daha yoğun ve kapsamlı bir şiddete yol açabilir.

1949 tarihli CS’nin ortak 2. maddesinde, Sözleşme’nin uygulanacağı durumlardan biri “iki veya müteaddit Yüksek Akit Taraf arasında çıkabilecek silahlı

⁴⁸ Katılmış, a.g.t, s.29.

⁴⁹ Türk Kızılayı, Uluslararası Kırmızı Haç Komitesi, Uluslararası İnsancıl Hukuk: Sorularınıza Cevaplar, İkinci Baskı, 2004, s.8.

⁵⁰ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s.180.

⁵¹ Report by ICRC, a.g.m, s.7.

anlaşmazlık halinde”⁵² diye belirtilmiştir. Bu açıdan bir UNSÇ’nin varlığını tespit etmek daha kolaydır; çünkü aktörlerin devletler olması ve çatışmanın silahlı olması yeterlidir.⁵³ Ama güncel doktrinde UNSÇ, devletler arası silahlı çatışmalar ve uluslararasılaşmış silahlı çatışmalar olarak ikiye ayrılmaktadır.⁵⁴ İkinci tür silahlı çatışmaların ortaya çıkışı UNOSÇ ile birlikte aktarılabilecektir.

1.2.1.2 UNOSÇ

Soğuk Savaş’ın ardından öne çıkan etnik, dini ve kültürel kimliklerin ve ideolojik gerekçelerle kontrol edilen devletlerin kendi amacına ulaşmak için çabalaması neticesinde şiddet yaygınlaşarak kontrolden çıkmış ve “yeni savaşlar/silahlı çatışmalar” olarak farklı bir çatışma yapısı meydana gelmiştir.⁵⁵ Bu yeni silahlı çatışmalar devletler arası klasik savaşlar gibi değildi. UNOSÇ hakkında genel kanaat, eşkıyalık, sokak hareketleri ve terörizm gibi münferit ve öngörülme-yen şiddet olaylarını aşan, fakat savaşan taraf statüsünün tanınması ölçüsüne ulaşmayan silahlı çatışmalar olduğudur.⁵⁶ Bu çatışmalar, bir devletin silahlı kuvvetleriyle devlet içindeki devlet dışı silahlı örgütlü gruplar arasında ya da bu grupların kendi aralarında gerçekleşen silahlı çatışmalardır.⁵⁷ Bir silahlı çatışmanın UNOSÇ olarak nitelendirilebilmesi için belirli bir şiddete ulaşmış olması ve belli bir süre devam etmiş olması gerekir.⁵⁸

Rymn J. Parsons, 21. yüzyıldaki UNOSÇ’lerin büyük savaşlara evrilebilen “küçük savaşlar” olduğunu belirtmektedir.⁵⁹ II Dünya Savaşı’ndan sonraki çatışmaların büyük çoğunluğu esasen, devletler arası değil, UNOSÇ şeklinde tezahür etmiştir.⁶⁰ Bu nedenle CS’nin ortak 3. maddesinin geliştirilmesi kapsamında 1977

---

⁵² 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s.1.

⁵³ Fatma Taşdemir, “Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmaların Gri Bölgesi: Statü Tartışmaları”, Uluslararası İnsancıl Hukuk, Kavramlar, İlkeler ve Yeni Gelişmeler, (2018), s.121.

⁵⁴ Sezai Çağlayan, “Angajman Kuralları: Uluslararası Hukuk Ekseninde Askeri-Politik Denge Arayışı”, Doktora Tezi, Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2019, Trabzon, s.106.

⁵⁵ Katılmış, a.g.t, s.30-31.

⁵⁶ Fatma Taşdemir, Gökhan Albayrak, “İnsancıl Hukuk Açısından Siber Savaş ve Hacker’ların Hedef Alınması”, Uluslararası İnsancıl Hukuk, Kavramlar, İlkeler ve Yeni Gelişmeler, (2018), s.186.

⁵⁷ Katılmış, a.g.t, s.51.

⁵⁸ Türk Kızılayı, Uluslararası Kırmızı Haç Komitesi, Uluslararası İnsancıl Hukuk: Sorularınıza Cevaplar, İkinci Baskı, 2004, s.8.

⁵⁹ F. Taşdemir, a.g.m, s.113.

⁶⁰ Gürpınar, a.g.t, s.30.

tarihli II Ek Protokol’le UNOSÇ mağdurlarının korunması güçlendirilmiştir.⁶¹ Fakat güncel gelişmeler bu konuda daha ciddi adımların atılmasını öngörmektedir. Örneğin, Claus Kreb, UNOSÇ’lerin de UNSÇ gibi bir rejime oturtulması gerektiğini, bu rejimin “jus in bello interno” çerçevesinde bir muharip bağıışıklığı (combatant immunity) kapsamı ve “jus contra bellum internum” ile herhangi devlet dışı silahlı grubun meşru hükümete karşı bir *silahlı* saldırı başlatma yasağı önermektedir.⁶² Çünkü bu tür savaşlar (ileride de değinileceği gibi) savaşanlarının sivil görünümlü olması ve çoğu zaman da sivillerin katılımıyla gerçekleşen bir çatışmadır.

Mary Kaldor 1992-1995 yılları arasında Bosna Hersek’te yaşanan savaşı örnek göstererek eski savaşların yerini milliyetçilik, kabilecilik ve dini köktencilik gibi unsurların belirleyici olduğu yeni savaşların aldığını belirtmiştir.⁶³ Dolayısıyla bu nitelikte olan çatışmaların bu gruplara mensup sivillerin katılımıyla alevlendiği şüphesizdir.

Bundan başka, 11 Eylül 2001 tarihinden beri statü tartışmalarının odağı “ulusötesi silahlı çatışmalar” ya da “uluslararasılaşmış uluslararası olmayan silahlı çatışmalar” olmuştur.⁶⁴ Lahey Düzenlemeleri, Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokollerde hakkında bir düzenleme bulunmayan bu tür silahlı çatışmalardan ilki, bir devletin meşru hükümetine karşı silahlı mücadele veren güçlere savaşan statüsünün tanınmasıyla; diğeri, bir devletteki iç savaşta yabancı bir devletin de silahlı çatışmalara katılmasıyla ortaya çıkmaktadır.⁶⁵ ABD liderliğinde “terörizme karşı küresel savaşın (global war against terrorism)” başlatılması, egemenliğin dokunulmaz olmadığı, bunun daha çok uluslararası güvenlik ve istikrara ya da devletin vatandaşlarına ilişkin sorumluluklarına bağlı olduğu görüşünü kuvvetlendirmiştir.⁶⁶ Özellikle bu olaydan sonra ortaya çıkan ve benzer durumlarda yapılan silahlı mücadelelerin UNSÇ kapsamına girip girmeyeceği tartışması başlamış ve bu tartışmalar hâlâ sürmektedir.⁶⁷ ABD öncülüğünde etkili olmaya başlayan ve UİH açısından birçok sorun yaratan görüşe göre, ulusötesi (transnational) ağlara ve geniş coğrafi alanlara yayılan terör eylemleri, savaş eylemleri olarak tanımlanmalıdır fakat bu durumda UİH’ye

---

⁶¹ Özdemir, a.g.m, s.91.

⁶² F. Taşdemir, a.g.m, s.113.

⁶³ Erdağ, a.g.m, s.8.

⁶⁴ F. Taşdemir, a.g.m, s.91.

⁶⁵ Çağlayan, a.g.t, s.106.

⁶⁶ Katılmış, a.g.t, s.33.

⁶⁷ Hoş, a.g.t, s.124.

başvurmanın meşru olup olmadığı ya da ne zaman başvurulması gerektiğine dair kesin yanıtlar belirlenememiştir.⁶⁸

Çünkü tarihsel gelişimde güncel savaşlardan olan Irak'ın İşgali, Suriye İç Savaşı sonrasında PKK, YPG, PYD, DAESH benzeri terör örgütlerinin doğuşu, harekât sahasında orduların karşısına devlet ordularının değil, devlet dışı aktörlerin çıkmasına neden oldu.⁶⁹ UKHK tarafından 2012 yılında "iç savaş" olarak nitelendirilen Suriye'deki çatışmanın, Rusya'nın Esad rejimine silah desteği vermesi ve Türkiye başta olmak üzere bazı devletlerin de muhaliflere destek vererek müdahalelerde bulunması gibi faktörler ışığında salt bir UNOSÇ olduğu yönündeki görüşleri zayıflatmıştır.⁷⁰ Bu açıdan Kreb'in önerisi doğrultusunda UNOSÇ'ler için bir rejimin oluşturulması neticesinde BM, UNOSÇ'ler karşısında sorumsuz kalmayacak, iç savaşların önlenmesi birincil kaygıları arasına girebilecek ve kuvvet kullanma tekeli uluslararası hukuk altında silahlı isyan yasağıyla güçlenecektir.⁷¹

Son yıllarda, Libya ile NATO komutasındaki çok uluslu bir koalisyon arasındaki çatışma da dâhil olmak üzere bir dizi yeni UNSÇ'lerin ortaya çıkmasına tanık olunsada, UNOSÇ'ler en baskın çatışma biçimi olmaya devam etmiştir.⁷² UNOSÇ'ler esasen terörle mücadele kapsamında ortaya çıkmaktadır. Aslında Bush doktrini olarak bilinen "terörizme karşı savaş", ulusal bağımsızlık savaşlarının, "uluslararasılaşmış uluslararası olmayan silahlı çatışmalar" olarak değerlendirilebileceği yönünde tartışmaları başlatmıştır.⁷³

Uluslararası cezai sorumluluktan kaçınmaya ve daha çok enerji rekabeti içerisinde dış politika hedeflerini gerçekleştirmeye çalışan bazı devletler, terör örgütü gibi bir takım devlet dışı aktörlere doğrudan silah, araç, gereç ve mühimmat sağlamakla vekâlet savaşları (proxy wars) diye bilinen savaş türünün ortaya çıkmasına neden olmuşlardır.⁷⁴ Böylece devletler, uluslararası barış ve güvenliği gözetme yükümlülüğünü yerine getiriyormuş gibi bir görüntü kazanırlar. 11 Eylül olayından sonra hem teröre karşı savaş başlatıp hem de bu gruplara mali destek vererek kendi

---

⁶⁸ Katılmış, a.g.t, s.34.

⁶⁹ Erdağ, a.g.m, s.8.

⁷⁰ Çağlayan, a.g.t, s.109.

⁷¹ F. Taşdemir, a.g.m, s.113.

⁷² Report by ICRC, s.5.

⁷³ F. Taşdemir, a.g.m, s.115.

⁷⁴ Erdağ, a.g.m, s. 11-12.

amaçları doğrultusunda savaşmalarını sağlayan büyük devletlerin, savaşı siyasete dönüştürdüğü söylenebilir. Böylece çıkarlarına uygun bir bölgede bu gruplar aracılığıyla UNOSÇ'ye neden olup ardından bu “terörü” engellemek adına bölgeye “haklı” nedenlerle müdahale edebilmektedir. Her halükarda insansız hava, kara ve deniz araçlarının ve özellikle silahlı insansız hava araçlarının (SİHA) terör gruplarına verilmesi, yeni nesil savaş ve çatışma alanlarında aktör olarak sadece devletlerin değil, şiddet eğilimli silahlı devlet dışı aktörlerin, terör örgütlerinin de, yer aldığını göstermektedir.⁷⁵

Tüm bu gelişmeler doktrinde “yeni savaşlar” başlığı altında araştırmaların doğmasına neden olmuştur. Araştırma gereği UIH'nin uygulama alanı olan işgal ve bu eylemin XXI. yüzyıldaki değişimini ele almadan önce savaşların niteliksel değişimini incelemek gerekir.

1.2.2 21. Yüzyıl Savaşları ve Geleneksel Savaş Kavramının Değişimi

Afganistan ve Irak'taki savaşlar, teknolojik gelişmeler, Avrupa'nın önemli şehirlerine yapılan terör saldırıları, 2007 yılında Estonya'ya karşı gerçekleştirilen siber saldırılar, 2008 yılında Gürcistan'a yönelik Rus işgali, Güneydoğu Asya'da yeni güçlerin ortaya çıkışı, 2014 yılından beri Rusya'nın Ukrayna'ya uyguladığı saldırılar ve son olarak Suriye'de yükselen tansiyon ABD, Rusya ve çatışma bölgelerine sınır ülkelerle NATO'nun güvenlik algılarının ve tedbirlerinin yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacını doğurmuştur.⁷⁶

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle “tarihin sonunun” geldiği, kapitalist düzenin hâkim oluşuyla tüm dünyaya barışın hükmedeceği düşüncesi büyük bir yanılgıyla sonuçlanmış, sadece klasik savaşlar sona ererek yerini farklı ve yeni bir savaşa bırakmıştır.⁷⁷ Geleneksel uluslararası hukuka göre savaş kavramının tanımlanabilmesi için bazı ölçütler vardır: 1. çatışmanın iki veya daha fazla devlet arasında gerçekleşmesi, 2. savaşın ilanı, 3. tarafların amacı ve düşmanlık niyetinin ortaya konulması, 4. çatışmaların süresi ve yoğunluğu.⁷⁸ Yeni savaşların, hem klasik savaş

---

⁷⁵ Erdağ, a.g.m, s.12.

⁷⁶ Özer, a.g.m, s.43.

⁷⁷ Eker, a.g.m, s.40.

⁷⁸ Özer, a.g.m, s.32.

olgusundaki unsurları muhafaza ederek hem de onu eski savaşlardan farklılaştıran çağdaş çatışmalara göre eski varsayımları dışarıda bırakarak yeni bir yöntem geliştirmeye imkân vereceği düşünölmektedir.⁷⁹

Josan ve Voicu'ya göre, ulus devletlerin yanında devlet dışı aktörler tarafından uygulanan, konvansiyonel askeri yetenekler ve taktiklerle terörizm, şiddet ve kaos yaratma, siber savaş, medya ve ekonomik uygulamalar gibi konvansiyonel olmayan çatışma yaratacak unsurları içeren bir savaş türüne de rastlanmaktadır.⁸⁰ Kaldor'un 1998 tarihli *Old & New Wars* adlı eseri ve Münkler'in 2002 yılında yayımlanan *Die Neuen Kriege (Yeni Savaşlar)* kitabı "yeni savaşlar" kavramını literatüre kazandırmıştır.⁸¹ Yukarıda belirtildiği gibi bu dönemde daha çok devlet-dışı aktörler silahlı çatışmaların tarafı olarak ortaya çıkmış, savaşlar devletler arasında değil, toplum içinde patlak vererek klasik savaş ve barış kavramlarından farklı bir durum ortaya çıkarmıştır.⁸² Bu ortamda bulunan devlet dışı aktörler, - suç örgütleri, yerel savaş lortları, terör grupları ve çeteler - düzenli ordulara bağlı üniformalı askerlerin yerini alarak sivil-savaşçı ayrımının bulanıklaşmasına neden olmuştur.⁸³ Bu, artık barış ve savaş zamanları arasında bir fark olmadığı sonucunu doğurmaktadır. Çünkü geleneksel kavram açısından bir savaşın varlığı askerlerin sahadaki varlığıyla belirlenebilmekteydi. Bunun İngilizce yansıması "boots on the ground" ifadesidir.

"*Boots on the ground*" (yerde botlar), yabancı bir ölkede konuşlandırılan muharebe birliklerinin kısaltmasıdır. I. Dünya Savaşı'nda "bot", "asker" kavramına alternatif olarak kullanılmaktaydı.⁸⁴ Fakat günümüzde savaşın var olup olmadığını belirten bu durumlar arasındaki keyfi bir sınıra işaret eden bir konuşma şekline dönuşmüştür.⁸⁵ Geleneksel bir savaş ancak bir asker çizmesinin düşman toprağına değmesiyle gerçekteşir. Çünkü geleneksel tanıma göre, bir savaşın varlığı için bölgede asker çizmesinin var olması şarttı. Bu bir nevi savaşın başladığını gösteren en büyük etkendi.

---

⁷⁹ Dalar, a.g.m, s.11.

⁸⁰ Özer, a.g.m, s.41.

⁸¹ Eker, a.g.m, s.41.

⁸² Dalar, a.g.m, s.11.

⁸³ Eker, a.g.m, s.41.

⁸⁴ Where Does The Phrase "Boots On The Ground" Comes From? 30 September 2014. <https://www.bbc.com/news/blogs-magazine-monitor-29413429> (ET: 21.05.2021).

⁸⁵ James Traub, The Empty Threat of "Boots On The Ground" <https://www.nytimes.com/2016/01/10/magazine/the-empty-threat-of-boots-on-the-ground.html> (ET: 21.05.2021).

Yeni savaşlarda ise artık asker görünömlüleriyle birlikte sivil görünömlü savaşçılar ortaya çıkmıştı. Bu, büyük bir riski, günahsız sivillerin katledilmesini de peşi sıra getirdi. 20. yüzyılın başına kadar savaşlarda ölenlerin %90'ı uluslararası hukuk açısından asker tanımına uyan kimselerdi, fakat 20. yüzyılın sonundan (1990'lardan) itibaren yeni savaşlarda ölenlerin %80'i, yaşadıkları bölgeyi terk etmek ya da silahlı grupları desteklemek gibi rıza dışı eylemlerle ana aktörler haline getirilen sivillerdi.⁸⁶ Rusya'nın 2014 tarihli Kırım işgalinde Rusya Genelkurmay Başkanı General Valery Gerasimov tarafından belirtilen askeri doktrine göre, XXI. yüzyılda savaşın kuralları kökten değişmiş, stratejik ve politik hedeflere ulaşma yolunda askeri olmayan unsurların etkinliği artmış, savaş ve barış arasındaki ayırım bulanıklaşmış ve bunun yanı sıra, savaş olgusu devletlerin istediği zaman başvurabileceği sosyal bir kavrama dönüşerek savaşan tarafların giriştikleri hukuka aykırı durum nedeniyle bir beyan gerçekleştirmeksizin oluşmaktadır.⁸⁷ Artık savaşlar sadece harp alanında değil sosyal hayatın tüm alanlarında kendini göstermektedir. Bunun nedeniyse devletlerin aktif savaş stratejisinden "uzaktan kontrollü savaş" (remote control warfare) stratejisine geçiş yapmasıdır. Bu tür savaşın yıkıcı sonuçları daha çoktur. Çünkü uzaktan kontrol edilen savaş, hükümetlerle yönettikleri arasında bir sorumluluk boşluğu, potansiyel bir gücün kötüye kullanılması ve güven aşınmasına yol açar.⁸⁸ Bu metot değişikliğinin sebebi esasen ABD'nin dış siyasetiyle bağlantılıdır. Son 20 yılda ABD askeri stratejisinde daha kolay güç yansıtma biçimlerine başvurulduğunu görmek mümkündür.⁸⁹ Irak ve Afganistan savaşlarından sonra ABD ve birçok Batı ülkesinde, klasik savaşlar popülerliğini kaybetti ve böylece uluslararası güvenliği sağlamak için askeri güçlerin kullanılması metotları değiştirildi.⁹⁰ Böylece daha az mali ve askeri kayıp vermiş olacak ve hedefe ulaşmak daha hızlı olacaktır. Bu nedenle esasen 5 metot geliştirilmiştir. Bunlardan bazıları fiziksel olarak askeri birliklerin bölgedeki mevcudiyetini gerektirirken bazı metotlarsa bu ilkeye bağlı değildir.

---

⁸⁶ Dalar, a.g.m, s.12.

⁸⁷ Özer, a.g.m, s.49.

⁸⁸ Oxford Research Group, "New Ways of War: Is Remote Control Warfare Effective?" The Remote Control Digest, October 2014, s.6.

⁸⁹ Alcides Eduardo dos Reis Peron, Rafael de Brito Dias, 'No Boots on the Ground': Reflections on the US Drone Campaign through Virtuous War and STS Theories, Volume 40, Number 1, (January/April 2018), s.54.

⁹⁰ Paul Rogers, Remote Control – A New Way of War, 2012, ISN ETH Zurich. https://www.files.ethz.ch/isn/188527/ISN_156053_en.pdf (ET: 21.05.2021).

1.2.3 Silahlı Çatışmanın Fiziksel Askeri Mevcudiyetle Gerçekleşen Uzaktan Kontrolü

Bu bölümde yabancı bölgeleri uzaktan kontrol etme fırsatı veren ÖHK ve ÖAGŞ'ler hakkında bilgi verilecektir.

1.2.3.1 ÖHK

Son on yılda ÖHK'nin kullanımında keskin bir artış olmuş ve ABD, 2001'den bu yana Özel Harekât Komutanlığı'nın boyutunu iki katından fazla artırmıştır.⁹¹ Afganistan ve Irak deneyimlerinin ardından yurtdışında büyük askerî güç bulundurmanın büyük mali ve ahlaki yükü altında ezilen ABD, uzun süredir diğer ülkelerdeki “kirli işlerini”, “gir-al-çık” taktiğiyle kısa sürede tamamlamak için sahaya komandolarını yollamaktadır.⁹² Hatta “güvenlik”, “terörle mücadele” adı altında bu tür uzak bölgelerde konuşlandırmaların olduğunu görmek mümkündür. Örneğin ABD ve Avrupa ülkeleri, Afrika'da özel harekât birliklerini artırmaktadır.⁹³

Sadece Afrika'da değil, Amerika'nın Almanya'da 113 temel site, deniz aşırı yerlerde yaklaşık 250.000 asker, Sina'da konuşlandırmalar ve Kuzey Kutup Dairesi'nde Stryker zırhlı araçlar, genel anlamda dünya çapında 80'den fazla ülkede üslere sahip olduğu bilinmektedir.⁹⁴ Özellikle belirtilenler dışında diğer birlikler hakkında tam bilgilere erişilememektedir. Nitekim uzman gazeteci Nick Turse'nin The Intercept'te yayınlanan makalesine esasen, bu harekât birliklerinin görevlerini nerede yerine getirdiği, hangi yetkiyle faaliyet yürüttüğü, şimdiye dek kimleri öldürdüğü ve UİH kurallarına uygun davranıp davranmadıkları gibi meseleler gizlilik şerhiyle üstü örtülmekte veya SOCOM tarafından bile bilinmediği iddia edilmektedir.⁹⁵

---

⁹¹ Oxford Research Group, s.7.

⁹² ABD Komandolarının Yeni Yüzü, 1 Nisan 2021, <https://fikirturu.com/jeo-strateji/abd-komandolarinin-karanlik-yuzu/> (ET: 06.04.2021).

⁹³ Oxford Research Group, s.11.

⁹⁴ Scott Beauchamp, 'Boots On The Ground' And Other Military Jargon Are Designed To Confuse? 13 November 2015. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/nov/13/boots-on-the-ground-other-confusing-military-jargon-us-troops> (ET: 21.05.2021).

⁹⁵ ABD Komandolarının Yeni Yüzü, 1 Nisan 2021, <https://fikirturu.com/jeo-strateji/abd-komandolarinin-karanlik-yuzu/> (ET: 06.04.2021).

Diğer Batı ülkelerinden Fransa, İngiltere, Kanada ve Hollanda'nın özel kuvvetleri tahminen 2013 yılından bu yana Mali, Nijer ve Nijerya'da faaliyet göstermektedir.⁹⁶

Bu tür konuşlandırmaların esas amacı esasen güncel silahlı çatışmaların niteliğiyle alakalıdır. Güncel zamanda savaşlar ya terörle mücadele kapsamında ya da iç savaş şeklinde gerçekleşmektedir. Bu konuya ilişkin yukarıda gerekli bilgiler verilmiştir. Bu açıdan terörle mücadele ve iç çatışma/ayaklanmaları yatıştırmak amacıyla özel harekât birliklerinin bir bölgeye müdahale ettiği bilinmektedir. Örneğin Afrika'daki ABD Komandosu (US AFRİCOM) Mısır hariç tüm Afrika'yı kapsamakta, kanun dışı silah geçişlerinin ve terörist yapılanmalara sağlanan personelin sızmalarını engelleyerek Orta Doğu operasyonlarına ve genel olarak terörle mücadele faaliyetlerine destek vermektedir.⁹⁷

Fakat toprakları kısmen ele geçirmenin gerektiği karşı isyan operasyonlarına kıyasla, terörle mücadele operasyonları özel harekât birliklerinin orantısız kullanımına neden olur.⁹⁸ Bunda en esas etken teknolojik gelişmelerdir. Bu konuya ileride değinilecektir.

1.2.3.2 ÖAGŞ

Yeni savaş kavramının ortaya çıkması yeni aktörler ve yeni savaş metotlarıyla alakalıdır. Şöyle ki artık savaş aktörleri düzenli orduyla birlikte özel askeri şirketler, paralı askerler, savaş lortları gibi unsurları da kapsamaktadır.⁹⁹ Özel askeri şirketler, temel faaliyeti savaşmak olan ve cephede, ön hatlarda muharip unsurlarla beraber veya onlar gibi hareket eden özel askerî sektörün temsilcileridir.¹⁰⁰ Geçtiğimiz on yılda, özellikle Afganistan ve Irak'taki çatışmalarda ÖAGŞ'lerin kullanımında belirgin bir artış görülmüştür.¹⁰¹

⁹⁶ Oxford Research Group, s.54.

⁹⁷ Özdemir Akbal, ABD'nin Afrika'ya Uzanan Eli: U.S AFRİCOM, 12 Haziran 2012. <https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/amerika-arastirmalari-merkezi/abdinin-afrikaya-uzanan-eli-u-s-africom> (ET: 06.04.2021).

⁹⁸ Oxford Research Group, s.54.

⁹⁹ Dalar, a.g.m, s.12.

¹⁰⁰ Burak Tangör, Haldun Yalçınkaya, "Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Özel Askerî Şirketler", Uluslararası İlişkiler, Cilt 7, Sayı 25 (Bahar 2010), s.131.

¹⁰¹ Oxford Research Group, s.13.

“Green Paper”a göre özel askeri şirketler, geniş bir askeri ve güvenlik alanı içerisinde sözleşmeli olarak çalışan ve özel güvenlik şirketlerinden farklı olarak, vurucu operasyonlara katılan gruplardır.¹⁰² Bu şirketler, aldıkları ihaleler doğrultusunda özel mülkiyetin korunması, askeri üs ve limanların yönetimi, insani yardım kuruluşlarına ait konvoyların güvenliğinin sağlanması, istihbarat/lojistik konularda eğitimlerin verilmesi, “imtiyazlı ve kokuşmuş elitlerin savunulması” vs. gibi geniş bir yelpazede hizmet etmektedirler.¹⁰³ Fakat bu şirketlerin devlet içinde insan haklarını gözetip gözetmediği, UİH kurallarına uyup uymadığı meselesine dikkat çekmek gerekir.

Özellikle 2007'de Irak'taki Nisour Meydanı olayında 17 sivilin özel güvenlik yüklenicisi Blackwater tarafından öldürülmesi örneği üzerinden ÖAGŞ'nin doğurduğu sivil ölümlerine dair bilgiler medya tarafından sık sık ele alınmaktadır.¹⁰⁴

Tüm bu faaliyetler, bir devletin ÖAGŞ aracılığıyla yabancı bir bölge hakkında yeterli bilgileri toplayabilme, güncel sorunlara müdahale etme kabiliyetini, dolayısıyla güçlü bir kontrol unsurunun varlığını tasdikler. Çünkü bu şirketler geniş çaplı kontrol sağlayarak yabancı devlet aktörünün varlığını aratmamaktadır. Aynı zamanda bu metot, elini yabancı bir bölgenin üzerinden çekmeyen gücün uluslararası camiada statüsünün korunmasını da sağlamaktadır. Örneğin Irak'ta işgali bitirdiğini iddia eden ABD, ardından özel şirketler aracılığıyla kontrolünü sürdürmeye devam etmiştir. Bundaki amaç, ABD'nin Irak işgaliyle öngöremediği yerli direniş sorununu bu şirketler aracılığıyla halletmektir.¹⁰⁵ Kontrolünü devam ettirebildiği sürece işgalin de bittiği söylenemez. Bu konuya ileride daha detaylı değinilecektir. Fakat şunu söylemek gerekir ki direnişe karşı yönelen özel askeri kuvvetlerin, direnişçileri etkisiz hale getirmekle birlikte, onları dönüştürmeye çalışmaları ve bunun yanı sıra, Irak'ta oluşması muhtemel olan modern siyaset alanına erken bir müdahalede bulunmaları¹⁰⁶ işgalden sonraki dönemde belirgin bir kontrolün bariz göstergesi olmuştur.

---

¹⁰² Filiz Çulha Zabcı, Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler, Stratejik Rapor NO:56, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, s.9.

¹⁰³ Tangör, Yalçınkaya, a.g.m, s.131-132.

¹⁰⁴ Oxford research Group, s.59.

¹⁰⁵ Funda Hülagü, “Irak'ta Devlet İnşası Sürecinde Özel Güvenliğin Rolü: Tarihsel-Sosyolojik Bir Perspektif”, Ortadoğu Etütleri Temmuz 2011, Cilt 3, Sayı 1, s.112.

¹⁰⁶ Hülagü, a.g.m, s.112.

Her halükarda güncel çatışma ve müdahalelerde artık asker kaybı artık sosyal ve maddi açıdan devletlere yarar sağlamadığından uzaktan kontrol farklı yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Nitekim esasen araştırmanın gidişatı için önem arz eden kısım da burasıdır. Bölgede askeri mevcudiyete dair herhangi bir unsur olmaksızın (“no boots on the ground”) işgalin var olup olamayacağını belirlemek açısından ilk önce uzaktan kontrollü savaş olgusunun teknolojik gelişmeler ışığında nasıl gerçekleştirildiğini anlamak gerekir. Ardından detaylı bir şekilde işgal durumu da bu açıdan değerlendirilecektir.

1.2.4 Bölgede Yabancı Birlik Mevcudiyeti Olmaksızın Gerçekleşen Kontrol

USA Today'de yayınlanan yakın tarihli bir makalede Korte (2015), başkanlığının son iki yılında Barack Obama'nın “No Boots on the ground in Syria” (Suriye’de artık karada bir bot (asker) yok.) ifadesini yaklaşık 16 kez tekrarladığına işaret etmiştir.¹⁰⁷

Daha önce belirtildiği gibi, “sahada bot” kavramı Amerikalılar için “yabancı bir ülkeye konuşlandırılmış Amerikan kuvvetleri” olarak tanımlanan ifadenin konuşma dilindeki yansımasıdır.¹⁰⁸ İngiliz askeri subayı Sir Robert Grainger Ker Thompson, Malaya ve Vietnam’daki karşı-isyan deneyimleri üzerine 1966 tarihli kitabının 15. bölümünü “feet on the ground” (ayaklar yerde) diye nitelendirmiştir fakat bugün kullanılan kesin ifadenin bilinen en eski kullanımı 1980’de gerçekleşmiştir.¹⁰⁹ Bir metafor olarak kullanılan “boots on the ground” (sahadaki botlar) kavramı açık uçlu görevler için gönderilen genç Amerikalıların bölgedeki fiziksel varlıklarını özetlemek açısından kullanılan bir konuşma biçimi olarak, aynı zamanda *savaş* konuşlandırması ile eş anlamlıdır.¹¹⁰ Bu açıdan değerlendirildiğinde Amerikan "sahadaki botları" fiziksel anlamda sahadaki askerler olarak tanımlandıysa, dünya çapında 80’den fazla

---

¹⁰⁷ Peron, Dias, a.g.m, s.54.

¹⁰⁸ Scott Beauchamp, ‘Boots On The Ground’ And Other Military Jargon Are Designed To Confuse? 13 November 2015. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/nov/13/boots-on-the-ground-other-confusing-military-jargon-us-troops> (ET: 21.05.2021).

¹⁰⁹ Where Does The Phrase “Boots On The Ground” Comes From? 30 September 2014. <https://www.bbc.com/news/blogs-magazine-monitor-29413429> (ET: 21.05.2021).

¹¹⁰ James Wright, “Remembering Those Who Wore the ‘Boots On The Ground?’ ”, 30 May 2016. <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2016/05/boots-on-the-ground/484682/> (ET: 25.04.2021).

ülkede üslere sahip olan Amerika'nın dünya çapında bir dağıtımda olduğunu söylemek mümkündür.¹¹¹

Bahsedilen bu ifadeyi yaklaşık 16 kez tekrarlayan Obama, geri kalan angajman biçimlerinin sınırlı ve orantılı olacağını vurgulamıştı ancak bu, asker konuşlandırılmadan askeri angajmanın ortaya çıkışını gizlemektedir ve bir nevi “botları” bölgede tutmanın siyasi ve sosyal sonuçlarından kaçınmak amacıyla geleneksel askeri müdahalelerden daha ucuz olan SİHA'ların gizli askeri operasyonlarda kullanılması tercih edilmiştir.¹¹² Bunun yanı sıra, daha az asker kaybı ve kamuoyunda geleneksel savaşa karşı olan negatif düşünce¹¹³ de askerlerin harekât sahasında bulunmaksızın silahlı çatışmaların yürütülmesine zemin hazırladı. 1995 yılında Bosna'daki savaşı yalnızca hava gücüyle bitirmeyi başaran Clinton, 1999'da askeri birliklerini Kosova'ya savaşmaya yollamaya niyetinin olmadığını “öldürme isteğiyle ölme isteklerinin arasındaki tutarsızlıkla” ilişkilendirmiştir.¹¹⁴ Obama'nın “no boots on the ground” diyerek ardından Predator MQ-9 Drone teknolojisini kullanarak farklı bir strateji geliştirmesi, düşük maliyet ve az kayıpla başarı elde etmek istemesinden kaynaklanmaktadır.¹¹⁵ Bu açıdan uzaktan kontrolün insansız bir şekilde gerçekleştirilmesinin en yaygın yöntemi İHA kullanımıdır.

Bundan başka, teknoloji çağı olan 21. yüzyılda gerçekleşen gelişmeler neticesinde siber alan (Cyberspace) farklı bir savaşma ortamı yaratmış; savaş robotları (combat drones) ve “predator” gibi otomatik veya uzaktan kumandalı silah sistemleri yaygın kullanılmaya başlanmıştır.¹¹⁶ “Revolution in Military Affairs” diye bilinen askeri alandaki bu devrim, savaş alanının SİHA veya avcı robotlarla donatılarak farklı görünmesini sağlamıştır.¹¹⁷ Bu gelişmeler, silahlı çatışmaların şeklini değiştirdiğinden UİH'nin uygulanmasıyla ilgili şartları belirsizleştirmiştir:

---

¹¹¹ Scott Beauchamp, ‘Boots On The Ground’ And Other Military Jargon Are Designed To Confuse? 13 November 2015. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/nov/13/boots-on-the-ground-other-confusing-military-jargon-us-troops> (ET: 21.05.2021).

¹¹² Peron, Dias, a.g.m, s.54.

¹¹³ Erdağ, a.g.m, s.11.

¹¹⁴ James Traub, “The Empty Threat of ‘Boots On The Ground’”, 5 January 2016. <https://www.nytimes.com/2016/01/10/magazine/the-empty-threat-of-boots-on-the-ground.html> (ET: 21.05.2021).

¹¹⁵ Peron, Dias, a.g.m, s.54.

¹¹⁶ Katılmış, a.g.t, s.36.

¹¹⁷ Kolasi, a.g.m, s.11.

“Savaş meydanı artık askeri birliklerin birbirleri ile karşılıklı çatıştığı bir yer olmaktan çıkmıştır. Tarafların birbirlerini hiç görmeden masa başında kahvesini yudumlayıp bilgisayar oyunu oynar gibi düşmanlarını imha edebildiği; uzaktan patlatılan bombalar ya da intihar saldırıları gibi asker-sivil ayırımı gözetemeyen yöntemlerin yoğun olarak kullanıldığı; siber saldırılarla telekomünikasyon, havacılık, bankacılık, elektrik, su gibi can alıcı sistemlerin işlevsiz hale getirilebildiği, fiziki sınırlardan bağımsız bir alan haline gelmiştir.”¹¹⁸

Bu nedenle, ilk olarak insansız hava araçları, ardından siber savaş araçları ve elektromanyetik enerji kullanımının uzaktan kontrollü savaşta etkisi değerlendirilecektir.

1.2.4.1 SİHA’ların Silahlı Çatışmalarda Kullanımı ve Uzaktan Kontrol

Bir otonom sistem olan SİHA, uzaktan kumandalı silah sisteminin en göze çarpan örneğidir.¹¹⁹

UKHK’nin otonom silahları sınıflandırması şöyledir: uzaktan kumandalı sistemler (remotly-operated systems), otomatik sistemler (automated systems) ve otonom silahlar (autonomous systems).¹²⁰

Uzaktan kumandalı silah sistemleri, savaşçıların askeri operasyonların gerçekleştiği bölgeden fiziksel olarak uzak durmasına izin veren silah sistemleridir.¹²¹ İnsansızlaştırılmış silah sistemleri diye nitelendirilse de bu silahlar, düşman varlıklarını bağımsız olarak arayamaz, kendi başlarına vuramaz ve insan operatörler gerektiğinde kontrolü ele almak için her zaman hazırır.¹²² İngilizcede “unmanned air vehicles” olarak bilinen İHA, Amerika Savunma Bakanlığı tarafından aracın

---

¹¹⁸ Katılmış, a.g.t, s.37.

¹¹⁹ Report by ICRC, s.39.

¹²⁰ Adem Özer, Geleceğin Kalaşnikofları Otonom Silah Sistemleri ve Uluslararası İnsancıl Hukuk, Uluslararası İnsancıl Hukuk, Kavramlar, İlkeler ve Yeni Gelişmeler, (2018), s.215.

¹²¹ Report by ICRC, s.39.

¹²² Michael T. Klare, Autonomous Weapons Systems and The Laws of War, Arms Control Today, March 2019. <https://www.armscontrol.org/act/2019-03/features/autonomous-weapons-systems-laws-war> (ET: 21.05.2021).

kullanılması için bir insan operatörünün gerekli olmadığı, araç kaldırımını sağlamak açısından aerodinamik kuvvetlerin kullanıldığı, tek başına uçabilen veya uzaktan kontrol edilebilen, öldürücü nitelikte olan ya da olmayan, taşıma kapasitesine sahip etkili bir hava aracı olarak tanımlanmıştır.¹²³

Kullanılan tüm İHA'lar silahlı değildir ve hepsi savaşmak için kullanılmamaktadır; örneğin silahsız gözetleme uçakları, bir dizi sivil amaç - örneğin, yangınların tespiti, hayat kurtarma, afet bölgelerinde çalışan yardım personeli için önemli bilgilerin toplanması, gözetleme, özellikle düşman hedeflerinin yeri ve tanımlanması hakkında bilgi iletimi vs. - için kullanılmaktadır.¹²⁴ Tarihsel açıdan ilk İHA'lar da silahlı olarak tasarlanmamıştır. İnsansız balonların askeri amaçlı kullanımı Amerika'da 1793 yılında keşif amaçlı uygulanmıştır.¹²⁵ Fakat İHA'lar, 19. yüzyıldan itibaren artık savaşın bir parçası olmuştur.¹²⁶ Bu açıdan silahların insansızlaştırılmasının ilk önce hava yoluyla gerçekleştirilmeye başladığını söylemek mümkündür.¹²⁷ Tarihte ilk olarak İHA'nın kullanılması, Avustralya'nın Venedik'i bombalamak için 22 Ağustos 1849 yılında, içinde zaman fitilli bombalar bulunan 200 pilotsuz balonu Venedik şehrine (İtalya) göndermesiyle gerçekleşmiştir.¹²⁸ Güncel İHA'lar ise 1900'lü yılların başında geliştirilmiş araçların yenilenmiş sürümleri olarak ilk kez 6 Mart 1918'de ABD'de geliştirilmiştir.¹²⁹ Wright kardeşler I. Dünya Savaşı sırasında geliştirilen ilk uzaktan kumandalı uçaklarla motorlu uçuşu gösterdiği anda, bugün kullanılanlar gibi pilotsuz uçan makinelerin geliştirilmesi süreci başlamıştır.¹³⁰ Hellfire füzeleriyle donatılmış İHA, ilk kez yine ABD tarafından 11 Eylül

---

¹²³ Seher Çakan, "Uluslararası Hukuk Bağlamında Silahlı İnsansız Hava Araçları ve Hukuki Düzenlemeleri", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl: 10, Sayı: 37, (Ocak 2019), s.203.

¹²⁴ ICRC, The Use of Armed Drones Must Comply With Laws, 10.05.2013. <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/interview/2013/05-10-drone-weapons-ihl.htm#:~:text=Drones%20are%20not%20specifically%20mentioned,rules%20of%20international%20humanitarian%20law> (ET: 21.05.2021).

¹²⁵ Muzaffer Kahveci, Nazlı Can, İnsansız Hava Araçları: Tarihçesi, Tanımı, Dünyada ve Türkiye'deki Yasal Durumu, Selçuk Üniversitesi, Mühendislik, Bilim ve Teknoloji Dergisi, Cilt 5, Sayı 4, (Ağustos 2017), s.512.

¹²⁶ The Bureau of Investigative Journalism, History of Drone Warfare. <https://www.thebureauinvestigates.com/explainers/history-of-drone-warfare> (ET: 21.05.2021).

¹²⁷ Erdağ, a.g.m, s.14.

¹²⁸ Kahveci, Can, a.g.m, s.512.

¹²⁹ Erdağ, a.g.m, s.14.

¹³⁰ The Bureau of Investigative Journalism, History of Drone Warfare. <https://www.thebureauinvestigates.com/explainers/history-of-drone-warfare> (ET: 21.05.2021).

saldırılarından sonra Afganistan'daki operasyonlarda kullanılmış, daha sonra 2002 yılında Yemen bu saldırılara maruz kalmıştır.¹³¹

Son zamanlarda gelişen teknolojinin savaş alanındaki etkisini değerlendirmek gerekirse fazlasıyla güçlü bir gözetim, denetim gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Teknoloji - özellikle de SİHA - Batı Asya için ABD güvenlik stratejisinin temelini oluşturduğu görülmektedir.¹³² Çünkü esasen 2000'li yılların başından itibaren genelde terörle mücadele kapsamında yürütülen çeşitli harekâtlarda keşif, gözetleme ve istihbarat maksatlı İHA'lar kullanılmaya başlamıştır.¹³³ Bu tür araçlar, devletler için daha yararlı olduğundan zamanla yaygınlaşmaya başladı. Çünkü böylece savaş uçaklarının yerine bu araçlar kullanılacak, dolayısıyla pilotlara gerek kalmayacak, hem can hem de para kaybı yaşanmamış olacaktı. Pilotların hayatını kurtarması, daha az maliyete sebep olması ve askeri kara kuvvetlerinin giremediği birçok alana girmesi gibi¹³⁴ avantajları olan bir araç sanki tam da siyasi amaçlar doğrultusunda yürütülen savaşlar için tasarlanmıştır.

Hava Kuvvetleri, savaş pilotlarının insansız uçakları düşman pozisyonlarına doğru yönlendirmelerini sağlamak için yazılımı test etmekte, bunun üzerine SİHA'lar hava savunma radarlarını ve diğer kilit hedefleri kendi başlarına arayıp yok etmektedir.¹³⁵ Ateşli silahların icadı ve topun geliştirilmesinin ateş gücü üstünlüğünü ortaya çıkarması gibi güncel zamanda da silahlı insansız hava/kara/deniz (özellikle hava) araçları da benzer şekilde harekât alanında *keşif, gözetim, tespit ve imha* yönünden en önemli operatif ve taktiksel açıdan üstünlüğü ifade etmektedir.¹³⁶ Hatta uçmasa bile hava desteğinin her zaman mevcut olduğunu ve bu tür üstünlüğün olduğu bir ortamda çalıştığını bilmek, karada olanlar için de moral oluşturmayı sağlayan unsurlardandır.¹³⁷

---

¹³¹ Kaçan, a.g.m, s.204.

¹³² Peron, Dias, a.g.m, s.58.

¹³³ Erdağ, a.g.m, s.13.

¹³⁴ Çakan, a.g.m, s.204.

¹³⁵ Michael T. Klare, *Autonomous Weapons Systems and The Laws of War*, Arms Control Today, March 2019. <https://www.armscontrol.org/act/2019-03/features/autonomous-weapons-systems-laws-war> (ET: 21.05.2021).

¹³⁶ Erdağ, a.g.m, s.9.

¹³⁷ Anthony H. Cordesman, *Boots On The Ground: The Realities in Afghanistan, Iraq and Syria*, 13 February 2015. <https://www.csis.org/analysis/boots-ground-realities-afghanistan-iraq-and-syria> (ET: 21.05.2021).

ÜİH’de SİHA’lar kesin bir şekilde yasaklanmamıştır ve helikopter, diğer savaş uçakları gibi insanlı uçaklardan fırlatılan silahlardan bir farkı yoktur.¹³⁸ Son zamanlarda büyük bir ilgiye sebep olan bu silahlar, savaşta büyük avantaj sağlamaktadır. Yapılan araştırmalara göre, ABD’nin Afganistan’ı işgali sırasında esasen 2016 yılından itibaren, SİHA’ların konvansiyonel (pilot kullanımında olan) uçaklarla yapılan operasyon sayısını geçtiğini göstermektedir.¹³⁹ 2020 yılında 44 gün süren II. Karabağ Savaşı’nda Türk SİHA’ları savaşların niteliğini değiştirmesiyle gündeme oturmuştur. Karabağ Savaşı’ndaki katkıları Bayraktar TB2’yi tüm dünyaya tanıtmış ve büyük ülkelerin de merakına neden olmuştur.

Almanya’nın Bremen Üniversitesi’nden araştırmacı Nikolay Mitrokhin, Karabağ Savaşı’nda Azerbaycan tarafının kullandığı SİHA’lardan çekilen videolar sayesinde Ermenistan ordusunun sığ siperlerinin, topçularının kolayca görüldüğünü vurgulamıştır.¹⁴⁰ SİHA’ların bu kabiliyeti, yabancı bir bölge hakkında bilgi edinmek için bölgede askeri mevcudiyetin olması gerekliliğini gözden çıkarır.

Sonuç olarak Azerbaycan Cumhuriyeti, tarihi topraklarını bu silahlı çatışmaların neticesinde kurtarmış oldu. Bölgeyi tamamen yabancı silahlı kuvvetlerden temizleme ve işgal durumuna son verme açısından büyük katkıda bulunan SİHA’lar aynı zamanda bir bölgeyi kontrol altında tutmak için de kullanılabilir. Yukarıda belirtildiği gibi silahlı çatışmalarda SİHA kullanımı metodu esasen ABD’nin Afganistan işgalinde yaygınlaşmıştır. ABD’nin bu işgal zamanı SİHA kullanmayı tercih etmesinin nedenleri zor arazi koşulları, el-Kaide/Taliban’ın bölgede geniş hâkimiyet alanına sahip olması ve Vietnam benzeri bir sendrom ile karşılaşmak istememesinden kaynaklanmıştır.¹⁴¹

Afganistan, Gazze veya Yemen’de savaş operasyonları için SİHA’ların kullanılmasıyla ortaya çıkan tartışmalarda bir kesim, bu robotların saldırıları daha hassas hale getirdiğini ve bunun daha az kayıp ve yıkımla sonuçlandığını iddia

---

¹³⁸ ICRC, The Use of Armed Drones Must Comply With Laws, 10.05.2013. <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/interview/2013/05-10-drone-weapons-ihl.htm#:~:text=Drones%20are%20not%20specifically%20mentioned,rules%20of%20international%20humanitarian%20law> (ET: 21.05.2021).

¹³⁹ Erdağ, a.g.m, s.13.

¹⁴⁰ Analistler: ‘Azerbaycan, Türk SİHA’larıyla Üstünlük Sağladı’, 23.12.2020. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/analistler-azerbaycan-turk-sihalariyla-ustunluk-sagladi-41696503> (ET: 21.05.2021).

¹⁴¹ Erdağ, a.g.m, s.16.

etmesine rağmen SİHA'ların birçok kez sivilleri yanlışlıkla öldürdüğü veya yaraladığı da bilinmektedir.¹⁴²

Tablo 1: 2008-2015 yıllarında Somali, Pakistan ve Yemen'de ABD tarafından gerçekleştirilen SİHA saldırılarının kurbanları.¹⁴³

	Saldırılar	Toplam Kayıp	Sözde Militanlar	Sivil-ler	Bilin-meyen	Yaralı	Çocuk-lar
Pakistan	402	3623	3030	315	278	1161	172
Yemen	148	1248	1103	93	52	94	8
Somali	32	375	316	40	19	8	2
Toplam	582	5246	4449	448	349	1263	182

Araştırmacı Gazetecilik Bürosu (The Bureau of Investigative Journalism), 2010 ve 2020 yılları arasında ABD'nin SİHA saldırılarını ve Pakistan, Afganistan, Yemen ve Somali'deki diğer gizli eylemlerini takip etmiştir.¹⁴⁴ Büro'nun verilerine göre, ABD 6786 SİHA operasyonu gerçekleştirmiş, operasyonlarda 8.459 ila 12.105 arası kişi öldürülmüş; öldürülen kişilerin 769 ila 1.725 arası sivil, 253 ila 397 arası çocuktur.¹⁴⁵ Bilindiği gibi, SİHA'lar da dâhil olmak üzere herhangi bir silah sisteminin silahlı çatışma durumlarında kullanılması UİH kurallarına göre olmalı, savaşçı ile sivil arasında ve askeri hedeflerle sivil nesnelere arasında ayırım gözetilmelidir.¹⁴⁶ Bu açıdan İHA'nın pilotsuz olduğu kesin fakat uygulamada tamamen insansız olduğu söylenemez. En azından bu sistemleri kurgulayan, operasyonlarını planlayan ve uzaktan kumanda ile komuta eden bir insandır ve harekât esnasında hedef tespiti ve

¹⁴² ICRC, The Use of Armed Drones Must Comply With Laws, 10.05.2013. <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/interview/2013/05-10-drone-weapons-ihl.htm#:~:text=Drones%20are%20not%20specifically%20mentioned,rules%20of%20international%20humanitarian%20law> (ET: 21.05.2021).

¹⁴³ Peron, Dias, a.g.m, s.63.

¹⁴⁴ Drone Warfare. <https://www.thebureauinvestigates.com/projects/drone-war#:~:text=Between%202010%20and%202020%20the,the%20White%20House%20to%20account> (ET: 21.05.2021).

¹⁴⁵ Erdağ, a.g.m, s.16.

¹⁴⁶ ICRC, The Use of Armed Drones Must Comply With Laws, 10.05.2013. <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/interview/2013/05-10-drone-weapons-ihl.htm#:~:text=Drones%20are%20not%20specifically%20mentioned,rules%20of%20international%20humanitarian%20law> (ET: 21.05.2021).

görüntü değerlendirmesi aşamalarında insan unsuru harekâtın başarısı açısından en önemli noktalardan biridir.¹⁴⁷

Araştırmalar, bir kişiyi potansiyel bir düşmanla özellikle mesafe yoluyla (fiziksel veya duygusal) ayırmanın hedeflemeyi kolaylaştırdığını ve kötüye kullanım ihtimalini daha olası hale getirdiğini göstermiştir.¹⁴⁸

SİHA'ların ekonomik ve siyasi menfaatler açısından yaygınlaşması, üstelik sivil kayıplara neden olması aslında silahın kötüye kullanıldığının yansımasıdır. Sivil görünümlü savaşçıların varlığıyla gerçekleşen yeni çatışmalarda makinelerle savaşmak sivil kayıplara neden olacaktır. Uzaktan kumandalı araçlar içinde en yaygın olan SİHA'lar haklı niyete dayalı savaşlar açısından kabul edilebilir. Fakat bu alanda ÜİH'nin sessiz kalması, SİHA'ların şahsi düşmanlıkların çözülmesi için kullanılmasına neden olacaktır. Bunun bir örneği de ABD'nin düşman olarak gördüğü General Kasım Süleymani ve takım arkadaşlarını silahlı çatışma bölgesinde bulunmadıkları ve bir silahlı çatışma durumu söz konusu olmadığı halde SİHA saldırısıyla öldürmesidir. Nitekim bu olayın kendisi, terör ve terörist kimliği, potansiyel düşmanların silahlı çatışma olmayan durumlarda da muharip olarak kabul edilebilir olup olmaması, başka bir ülkenin sınırları içinde düşmanlık ilişkilerinin yürütülmesi gibi uluslararası hukuk sorunlarını ortaya çıkarmıştır. Bundan başka bu cinayetin işlendiği bölge Irak bölgesidir. ABD'ye ait SİHA'nın Irak hava sahasını kullanarak uluslararası kuralları ihlal etmesi, Irak halkının ABD silahlı kuvvetlerinin kendi ülkelerinde bulunmasını protesto etmesine neden oldu. Bu protestolarda Irak halkının ABD silahlı kuvvetlerinin bölgeden çekilmesini talep ederek "ABD'ye ve işgale hayır"¹⁴⁹ sloganlarını dile getirmesi, aynı zamanda işgal kavramına ilişkin soruları da akla getirmiştir. İşgale dair güncel meselelere ileride değinilecektir. Onun öncesinde bölgede bulunmaksızın uzaktan kontrollü savaşa dair diğer metotlar tartışılacaktır.

---

¹⁴⁷ Erdağ, a.g.m, s.19.

¹⁴⁸ Report by ICRC, s.39.

¹⁴⁹ John Haltiwanger, "A Quarter of a Million Iraqis Protested The US Military's 'Occupation' of Their Country", 24 January 2020. <https://www.businessinsider.com/hundreds-of-thousands-of-iraqis-march-against-us-military-occupation-2020-1> (ET: 20.05.2021).

1.2.4.2 Siber Savaş Araçları

“Cyberspace” - siber uzay kesin bir tanımı olmamakla birlikte, ilk kez Amerikalı yazar William Gibson tarafından 1982 yılında bir öyküde, daha sonra *Neuromancer* adlı romanında kullanılan bir kavramdır.¹⁵⁰ Savaş geleneksel olarak kara, deniz, hava gibi fiziksel alanlarında gerçekleştirilse de son zamanlarda uzay boşluğunda da bu gibi eylemlerin izleri bulunmaktadır.¹⁵¹ Günümüzde savaşan kuvvetlerin savaşamayacak duruma getirilmesi için gelişen yeni nesil savaş türlerinden siber harp ve elektronik harp yoluna başvurulmaktadır.¹⁵² Eski savaşların doğasının sabit kalmasına rağmen niteliklerinin değiştiğini kabul etmek gerekir.¹⁵³ Bunun yanı sıra, ülkeler veya belirli tüzel kişiler sahip oldukları siber kabiliyetler aracılığıyla korunaklı bir nükleer tesisin bilgi ve işletim sistemlerine sızmakla, bir petrol rafinerisinde patlama meydana getirmekle, elektrik kesintisine yol açmak ve trafik araçlarının yazılım sistemlerine saldırı düzenleyerek ciddi kazalara neden olmakla, bir savaş uçağını veya İHA'yı devreye sokmakla yanlış yönlendirerek veya devreden çıkararak ister hava, kara, deniz boyutlarında, isterse de siber alanda gerçekleşen savaşı kötü etkileyebilmektedirler.¹⁵⁴

“Saldırı” terimi, UİH'nin ayırım ilkesini yürürlüğe koyan çeşitli kurallarının uygulanması açısından belirleyici bir öneme sahiptir ve Ek Protokol I'in 49.1. maddesine göre, saldırılar ister savunma isterse de düşmana yönelik amaçlı şiddet eylemleridir.¹⁵⁵ Siber operasyonlarsa bilgisayar, yazılım araçları veya ağ gibi siber yetenekleri kullanarak, siber alan içinde veya aracılığıyla hedef veya etkilere ulaşmaya dair birincil amaca sahiptir.¹⁵⁶

Pr. Schmitt'e göre, "Diğer tüm operasyonlar gibi bir siber operasyon, ister sivil ister savaşçı olsun, bireylerin ölümüne veya yaralanmasına veya askeri hedefler veya sivil nesnelere hasar görmesine veya yok edilmesine neden olan bir saldırıdır."¹⁵⁷

¹⁵⁰Taşdemir, Albayrak, a.g.m, s.179.

¹⁵¹ Marco Longobardo, (New) Cyber Exploitation and (Old) International Humanitarian Law, *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, Issue 77, (2017), s.814.

¹⁵² Yeni Nesil Savaş: Siber Savaş, 11.10.2019. <https://vizyonergenc.com/icerik/yeni-nesil-savas-siber-savas> (ET: 21.05.2021).

¹⁵³ Özer, a.g.m, s.51.

¹⁵⁴ Yeni Nesil Savaş: Siber Savaş, 11.10.2019. <https://vizyonergenc.com/icerik/yeni-nesil-savas-siber-savas> (ET: 21.05.2021).

¹⁵⁵ Report by ICRC, a.g.m, s.37.

¹⁵⁶ Longobardo, a.g.m, s.815.

¹⁵⁷ Zen Chang, “Cyberwarfare and International Humanitarian Law” *Creighton International and Comparative Law Journal*, Volume 9 Issue 1, (March 2017), s.15.

Siber operasyonlar genel olarak bir bilgisayar veya bir bilgisayar sistemine karşı veya bir veri akışı yoluyla gerçekleştirilen işlemler olarak tanımlanabilir.¹⁵⁸ Fakat UİH kapsamında değerlendirilebilmesi için siber saldırıların silahlı çatışma diye nitelendirilmesi gerekir. Çoğu yazara göre, siber saldırılar bir *devlete* atfedilebilir ve kinetik kuvvetle aynı etkilere sahipse o zaman Cenevre Sözleşmeleri 2. madde anlamında bir silahlı çatışma kapsamına dâhil edilebilir.¹⁵⁹ Silahlı bir çatışmada düşmana karşı bir siber operasyon, örneğin, sivil bir uçağın düşmesine neden olan bir hava trafik kontrol sisteminin manipülasyonu yoluyla hasara neden olmak için kullanılırsa, böyle bir saldırının aslında bir savaş yöntemi olduğu ve UİH kapsamında yasaklara tabi olduğu tartışılmaz.¹⁶⁰

Siber saldırıyla birlikte siber sömürü operasyonları da vardır. Siber saldırılardan farklı olarak bu durumda hedeflenen bilgisayar veya sistemin kesintiye uğramaması, zarar görmemesi ve oradaki geçici verilerin değişim, bozulma veya silinme gibi bir sonuçla karşılaşmamasıdır.¹⁶¹

Yeni silahlı çatışmaların temel özelliklerinden birinin devlet dışı aktörlerin katılımıyla gerçekleşmesidir. Bu yüzden siber operasyonların sadece devletler arasında mevcut olduğu söylenemez. “Yeni savaşlar” (new wars) içinde değerlendirilebilecek çatışmalarda devletler gibi devlet-dışı aktörler de savaşa katılabildiğinden bu aktörler arasındaki savaş alanı da cephelerden sanal mekânlara doğru kayabilmektedir.¹⁶² Bu devlet dışı aktörler, ekonomik, politik, ideolojik veya dini motivasyonlara sahip olabilir; sadece askeri amaçlar peşinde koşmaz, devletler tarafından yönlendirilebilir veya teşvik edilebilir veya devletin siyasi varlıklarıyla herhangi bir bağlantıya şiddetle karşı olabilirler.¹⁶³

Bundan başka, savaş ve barış durumları arasındaki ayrımın kesin bir çizgisinin olmaması, 21. yüzyıl silahlı çatışmalarının belirgin özelliklerindedir. Siber sömürünün hem savaş, hem barış zamanında uygulanabilir oluşu durumu karışık kılmaktadır; örneğin Gürcistan, birkaç sene önce bir savaş durumu olmaksızın Rus

---

¹⁵⁸ Report by ICRC, a.g.m, s.37.

¹⁵⁹ Chang, a.g.m, s.31.

¹⁶⁰ Report by ICRC, a.g.m, s.37.

¹⁶¹ Longobardo, a.g.m, s.815.

¹⁶² Taşdemir, Albayrak, a.g.m, s.183.

¹⁶³ Nicolò Bussolati, “The Rise of Non-State Actors in Cyberwarfare” in Cyberwar Law and Ethics for Virtual Conflicts, Oportxford University Press, (2015), s.106.

güvenlik kurumlarının bazı Gürcü güvenlik sunucularına kötü amaçlı yazılımlar aracılığıyla sızarak gizli bilgiler topladığını doğrulamıştır.¹⁶⁴ Buna savaşta casusluk denmektedir. Güncel dönemde casusluğun yanı sıra, hükümetler tarafından başka rejimlerin devrilmesi ve tek bir tuşla savaşın başlatılması da artık siber yöntemlerle mümkündür.¹⁶⁵ Uzaktan kontrollü savaş açısından siber araçların ciddi etki doğurduğu görülmektedir.

Bundan başka, normal silahlı çatışmalarda çatışan aktörler askerlerse, siber savaşta saldıran pozisyonunda olansa “hacker” olmuş oluyor. Silahlı çatışma seviyesine ulaşmış bir çatışmanın taraflarından birinin ağlarını çökertmek için veya böyle bir durumda düşmanca düşüncelerle karşı taraftan bilgisayar ağları aracılığıyla bilgi toplamaya çalışan sivil hacker, silahlı çatışmaya doğrudan katılmış sayılmakta ve hedef olarak görülmektedir.¹⁶⁶ Siber savaş araçlarının yeni olması ve güncel UİH açısından bu konuda boşluğun olması, bu yöntem ve silahların kısıtlama olmaksızın kullanılabilceği anlamına gelmemelidir.¹⁶⁷ Fakat Ağustos 2015’de ABD bir SİHA saldırısıyla İŞİD (ISIS) lehine düşmanca siber faaliyetler gerçekleştiren Britanyalı bir hacker olan Junaid Hussain’i öldürmüş, böylece ilk defa UİH açısından bir hedefin unvanı hacker olmuştur.¹⁶⁸ Tüm bunlar uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden, jus in bello ilkelerini sarsan sıra dışı gelişmeler olarak nitelendirilmelidir.

Siber savaş alanındaki hukuksal boşluğu doldurmaya yönelik fakat hâlâ yetersiz kalan en somut belgeler *Tallinn El Kitabı* (2009) ve UKHK’nin *Yorumlayıcı Rehberi’dir*.¹⁶⁹ *Tallinn El Kitabı*, savaşa girmenin haklı nedenleri (jus ad bellum), savaş sırasında uyulması gereken kurallar (jus in bello), devletlerin ulusal politikalarının bir aracı olarak kuvvete başvurma yollarını düzenleyen uluslararası hukuk, silahlı kuvvetlerin yönetimini düzenleyen UİH konularını içermektedir.¹⁷⁰

2014 yılında Rusya-Ukrayna ve Filistin-İsrail çatışmasının veya 2008 yılında Rusya-Gürcistan savaşının sınırlarında yürütülen siber operasyonlar, UİH’nin siber uzayda uygulanabilirlik ve yorumlama kuralının netleştirilmesi ihtiyacını

---

¹⁶⁴ Longobardo, a.g.m, s.815.

¹⁶⁵ Taşdemir, Albayrak, a.g.m, s.179.

¹⁶⁶ Taşdemir, Albayrak, a.g.m, s.193.

¹⁶⁷ Report by ICRC, a.g.m, s.36.

¹⁶⁸ Taşdemir, Albayrak, a.g.m, s.185.

¹⁶⁹ Taşdemir, Albayrak, a.g.m, s.194.

¹⁷⁰ Siber Savaşa Uygulanacak Hukuk Hakkında Tallinn El Kitabı. <https://docplayer.biz.tr/11039588-Siber-savasa-uygulanacak-hukuk-hakkinda-tallinn-el-kitabi.html> (ET: 21.05.2021).

doğrulamıştır.¹⁷¹ Siber saldırılardaki dijitallik, anonimlik; gerçekleşeceğine dair kesin bir ihtimalin olmaması gibi unsurlar bu saldırıların UİH çerçevesinde değerlendirilip değerlendirilmeyeceğini zorlaştırmaktadır.¹⁷² Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra 2004 yılında Estonya'nın NATO'ya katılması, ardından 2007 yılında Sovyet iktidarını temsil eden bronz bir heykelin hükümet tarafından yerinin değiştirilmesi neticesinde ülkede “Bronz Gece” adıyla bilinen protestolar gerçekleşmiş; bu olayları izleyen haftalarda Estonya hükümetinin web sitelerine, basın ve banka sistemlerine siber saldırılar düzenlenmiş ve bunu yapan tarafın (Rusya olduğu düşünülse de) kimliğine dair kesin bir kanıt bulunamamıştır.¹⁷³

UİH'nin amaçlarının modern savaşa uyum sağlamasının tek yolu dinamik bir yorumlama olabilir.¹⁷⁴ Mayıs 2017'de görülmemiş küresel siber saldırıdan (“WannaCry”) sonra devletler, kendi siber stratejilerini yeniden gözden geçirmek ve yarının savaşları için çok taraflı siber-UİH anlaşmaları kabul etmeye davet edilmekteler.¹⁷⁵ Sorunun kökü gelişen teknoloji ışığında silahlı çatışmaların temel ilkelerinin belirsizleşmesi, sivil-muharip ayrımının kaybolması ve barış-savaş olgularının artık olmamasıdır. 21. yüzyılda küresel anlamda kırmızı alarm söz konusu fakat yasal çerçeveye göre, dünyaya barış hali hükmetmektedir. Bunun da tek sebebi, gerçeklerin gelişen teknoloji ışığında perde arkasında saklı tutulabilmesidir. Bir diğer gelişmiş savaş metotlarından birisi de elektromanyetik enerji kullanımınıdır ki güncel zamanda devletler artık kendi ülkelerini olası tehlikelerden bu vasıtalarla korumaya çalışırlar.

1.2.4.3 Savaşta Elektromanyetik Enerji Kullanımı

ES, EM spektrumu kontrol edilmesini veya düşmana saldırmak için elektromanyetik ve yönlendirilmiş enerjinin kullanılmasını içeren askeri eylemdir.”¹⁷⁶

---

¹⁷¹ Guillaume Juan, “The Challenges of Cyber Warfare to the Laws of Armed Conflicts: Humanitarian Impact and Regulation Attempts”, LLM Thesis, University of Glasgow School of Law, 2016, Glasgow, s.2.

¹⁷² Report by ICRC, a.g.m, s.37.

¹⁷³ Taşdemir, Albayrak, a.g.m, s.181.

¹⁷⁴ Juan, a.g.m, s.61.

¹⁷⁵ Chang, a.g.m, s.23.

¹⁷⁶ Zsolt Haig, “Electronic Warfare in Cyberspace”, Security and Defence Quarterly, Volume 2, Issue 7, (June 2015), s.23.

ES, düşmanın elektronik sistemleri hakkında farklı bilgilerle kendi silahlı birliklerini destekler ve komutan, bu bilgilere dayanarak yakın gelecekte düşman örgütlenmesini ve olası faaliyetleri gerçekleştirebilir.¹⁷⁷

ABD Savunma Bakanlığına göre, yönetilen enerji silahları bir EM alanını büyütebilir veya bozabilir, bu da bilgisayarlı sistemler, gözetim veya telekomünikasyon uyduları gibi elektronik platformlar tarafından yönetilen bilgilerin sıkışmasına, aşırı güçlenmesine ve aldatılmasına neden olabilir".¹⁷⁸

ES, elektronik harp destek önlemleri (veya elektronik harp desteği), elektronik taarruz (veya elektronik saldırı) ve elektronik korunma diye üç başlıkta nitelendirilen faaliyetlerin tümüdür.¹⁷⁹ *Elektronik Harp Desteği*, anında tehdit algılama, hedefleme, planlama ve gelecekteki operasyonların yürütülmesi amacıyla kasıtlı ve kasıtsız yayılan elektromanyetik enerji kaynaklarını engelleme, tanımlama ve konumlandırma veya yerelleştirmek için bir operasyon komutanı tarafından veya onun doğrudan kontrolü altında görevlendirilen eylemlerden oluşur.¹⁸⁰

Elektronik taarruz, elektromanyetik spektrumun düşmanın sistemleri tarafından etkin kullanılmasının engellenmesi; *elektronik korunma* ise elektromanyetik dost ve müttefik sistemler tarafından etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak için yürütülen faaliyetler olarak tanımlanır.¹⁸¹

Siber savaş, hackerların yardımıyla askeri amaçlar doğrultusunda bilgi sistemleri ve internet üzerinden devlet/şirketlere saldırıları içerir, ES ise, elektromanyetik spektrumunu kontrol etmek için "yönlendirilmiş enerji" (directed energy) kullanır.¹⁸² Güncel zamanda siber elektromanyetik alanda gerçekleşen askeri operasyonel ortam kurulmakta, senkronize ve entegre siber elektromanyetik işlemler de yapılmaktadır.¹⁸³ Bu nedenle ES araçları da bu konu açısından önem arz etmektedir.

¹⁷⁷ László Kovács, "Electronic Warfare and The Asymmetric Challenges, Védelmi Elektronika, s.136.

¹⁷⁸ Military Aerospace Electronics, The New Battlefield: The Race to Integrate Cyber and Electronic Warfare. 6 June 2018. <https://www.army-technology.com/features/new-battlefield-race-integrate-cyber-electronic-warfare/> (ET: 01.04.2021).

¹⁷⁹ Haig, a.g.m, s.23.

¹⁸⁰ Kovács, a.g.m, s.142.

¹⁸¹ Emre Şevket İnan, Elektronik Savaş | Bölüm II: Genel Hatlarıyla Elektronik Harp Kavramı, 16 Ocak 2021. <https://vizyonergenc.com/icerik/elektronik-savas-bolum-ii-genel-hatlariyla-elektronik-harp-kavrami> (ET: 21.05.2021).

¹⁸² Army Technology, The New Battlefield: The Race to Integrate Cyber and Electronic Warfare. 6 June 2018. <https://www.army-technology.com/features/new-battlefield-race-integrate-cyber-electronic-warfare/> (ET: 01.04.2021).

¹⁸³ Haig, a.g.m, s.34.

Bundan başka elektronik harp, kara kuvvetleri faaliyetlerinde olduğu kadar hava kuvvetleri operasyonlarında da önemli bir role sahiptir.¹⁸⁴ Örneğin, E-2 Hawkeye, EA-18G Growler, RC-135 Rivet Joint, and the EC-130H Compass Call gibi ES hava programları, geniş bir alandaki iletişimleri, radarları ve diğer komuta ve kontrol sistemlerini engellemek, şifresini çözmek ve kesintiye uğratmak için kullanılır fakat bu yetenekler uçak dayanıklılığına göre fark gösterebilir.¹⁸⁵

2020 yılında Lockheed Martin'in "Air Large" olarak bilinen ES desteği, bir MQ-1C Gray Eagle isimli İHA'ya yerleştirilmiş¹⁸⁶, böylece uzaktan kumandalı araçlarla bu tür faaliyetler daha da geliştirilmiştir. Özellikle siber savaş, elektronik savaş kavramlarının ortaya çıkması güncel zamanda ordu faaliyetini birincil konumdan aşağı çekmiş durumdadır. Bu yüzden düşmanlık ilişkileri ordular arasında ortaya çıkmadan evvel orduların faaliyetini şekillendirmede bahsedilen araçlar yardımcı unsurlardır. Nitekim artık devletlerin elektronik harp metotlarını uyguladığı aşikârdır. Tüm bunlar insansız bir savaş alanının oluştuğunu söylemek için yeterli değildir. Çünkü arka planda insan yönetimi hükmetmektedir. Uzaktan kontrollü silahlı çatışmanın varlığı artık şüphe doğurmuyor. Fakat bilindiği gibi UİH'nin uygulama alanlarından biri de işgaldir. Askeri mevcudiyet olmaksızın uzaktan kontrollü işgalin varlığı meselesi az önce bahsedilen yöntemler ışığında tartışılmadan evvel UİH'nin diğer bir uygulama alanı olan işgal kavramı incelenecektir.

---

¹⁸⁴ Kovács, a.g.m, s.144.

¹⁸⁵ John R. Hoehn, Defense Primer: Electronic Warfare, 29 October 2020. <https://fas.org/sgp/crs/natsec/IF11118.pdf> (ET: 20.05.2021).

¹⁸⁶ Military Aerospace Electronics, Lockheed Martin and the U.S. Army Move Forward With Electronic Warfare (EW) Pod For MQ-1C Grey Eagle UAV, 13 May 2020. <https://www.militaryaerospace.com/rf-analog/article/14175773/electronic-warfare-ew-unmanned-jamming> (ET: 21.05.2021).

İKİNCİ BÖLÜM

2. UIH'NİN DİĞER BİR UYGULAMA ALANI OLARAK İŞGAL

Uluslararası bir silahlı çatışma çıktığı zaman, her iki ülkenin orduları fırsat buldukça bölgede hareket etme eğiliminde olur ve her savaşıyan taraf (belligerent party) düşmanın topraklarına nüfuz etmek ve mümkünse onu ele geçirmek için hiçbir çabadan kaçınmaz.¹⁸⁷ Bu yüzden güncel hukukta esasen üzerinde durulan işgal kavramı, belligerent occupation - saldırgan işgal diye bilinmekte ve uluslararası hukuk, işgalci ile işgal edilenin hukuki ilişkilerini düzenlemektedir.¹⁸⁸ Lahey Düzenlemeleri (1907) ve IV. CS tarafından kapsanan işgal türü, esasen saldırgan işgaldir.¹⁸⁹ İşgal, silahlı çatışmalar alanında barış ve savaş arasında bir yerde konumlanmış, farklı spesifik yükümlülüklerin geçerli olduğu alışılmadık bir durumdur.¹⁹⁰ Aynı zamanda güncel hukukta işgal, bir iktidarın, mülkiyet hakkına sahip olmadığı bir bölge üzerinde o bölgenin meşru sahibinin rızası olmaksızın otorite uyguladığı bir durumdur.¹⁹¹ Marco Sassöli, UIH'nin işgal edilen topraklardaki kurallarının, silahlı çatışma sırasında bir bölgenin, daha önce o bölgeyi kontrol eden gücün *düşmanın* kontrolü altına girmesiyle geçerli olacağını belirtmiştir.¹⁹²

Bu açıdan AİH, UIH'nin geniş ölçüde kodlaştırılmış ve çok iyi kayıt altına alınmış bir bölümünü teşkil etmektedir.¹⁹³ AİH, uluslararası silahlı çatışma hukuku ve UIH olarak da bilinen jus in bello'nun bir dalıdır.¹⁹⁴ Ve AİH, genel olarak UNSÇ'ye

---

¹⁸⁷ Yoram Dinstein, *The International Law of Belligerent Occupation*, New York, Cambridge University Press, 2009, s.1.

¹⁸⁸ Shaw, a.g.e, s.860.

¹⁸⁹ Gerhard Von Glahn, *The Occupation of Enemy Territory... A Commentary on The Law and Practice of Belligerent Occupation*, Minneapolis, The University of Minnesota Press, 1957, s.27.

¹⁹⁰ Hanne Cuyckens, "Is Israel Still an Occupying Power in Gaza?", *Netherlands International Law Review*, Volume 63, Issue 3, (October 2016), s.275.

¹⁹¹ Hanne Cuyckens, *Revisiting the Law of Occupation*, Volume 30, Leiden, Boston, Koninklijke Brill NV, 2018, s.10.

¹⁹² Eyal Benvenisti, *International law of occupation*, (2012). ProQuest Ebook Central <http://ebookcentral.proquest.com> (ET: 01.06.2021).

¹⁹³ Ayşe Nur Tütüncü, "Özgürlük Harekatı Sonrasında Irak'ın Düzeni ve Koalisyon Güçlerinin Eylemlerini Yöneten Milletlerarası Hukuk", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt 24, Sayı 1-2, (Haziran 2011), s.728.

¹⁹⁴ Dinstein, a.g.e, s.3.

uygulanır.¹⁹⁵ Daha da önemlisi, işgal *uluslararası* silahlı çatışmaların ayrılmaz bir parçası olduğundan, yalnızca bu tür çatışmaların yasal çerçevesi içinde var olur.¹⁹⁶ BMGK'nin kararına, bir BM yönetimine ve BM güçlerinin yabancı bir ülkeyi kontrol etmesine dayanan bir duruma uygulanmadığı belirtilmektedir.¹⁹⁷ Fakat yeni nesil silahlı çatışmalar ışığında bu kuralların değişimi kaçınılmazdır.

Silahlı çatışma, orijinal uluslararası sınırlarla çakışmayan sabit hatlar boyunca istikrara kavuştuğunda, savaşanlardan birinin ele geçirdiği ve etkin bir şekilde kontrol ettiği sınır ötesi alanlara AİH normları uygulanabilmektedir.¹⁹⁸ AİH'ye dair hükümler, savaş hukuku ve ya silahlı çatışma hukuku olarak bilinen UİH'de bulunur ve işgalci gücün askeri ve güvenlik endişeleri, yetkisi altında bulunan kişilere karşı sorumluluğuyla dengelenmektedir.¹⁹⁹ Esas karakterler, işgalci güç (1), onun yerinden ettiği egemen otorite (2) ve işgal altındaki sivil nüfustur (3).²⁰⁰ Bu açıdan A. Roberts, işgal üzerine ufuk açıcı bir yazıda, AİH'nin uygulanmasını zorunlu kılan dört gösterge olduğunu vurgulamıştır: (1) bir bölgede yaptırım uygulanmamış bir askeri gücün, genel kabul görmüş kuralları aşması; (2) askeri gücün, olağan kamu düzeni ve hükümeti dışlayarak kendi yetkisini tesis etmesi; (3) yerel halkın ve askeri gücün milliyeti ve çıkarları açısından mevcut farklılıklar ve (4) yerel halk ile askeri güç arasında ortaya çıkabilecek bir çatışmanın olası tehlikelerini sınırlamak için işgal yasasına yönelik tanımlanabilir bir ihtiyacın varlığı.²⁰¹

Yıllar geçtikçe uluslararası hukuk, işgalci güce kontrol ettiği bölgeyi yönetmek için gerekli olan otoriteyi atarken, aynı zamanda işgal altındaki bölgenin sakinlerinin haklarını da kanunlaştıran bir çerçeve geliştirmiştir.²⁰²

AİH'nin ilkeleri genelde bir işgalin varlığı, sona ermesi ve bu “geçici” süreçte normal yaşamın devam etmesini sağlamaya yönelmiştir. Fakat işgalin yasallığı meselesi, UİH kapsamında düzenlenmemiştir ve AİH'nin uygulanması açısından bir

---

¹⁹⁵ Hans Peter Gasser (2013). “Protection of The Civilian Population.”, s.272. Şu kitapta: Ed. Dieter Fleck, “The Handbook of International Humanitarian Law.” Oxford: Oxford University Press, 2013, ss.501-591.

¹⁹⁶ Cuyckens, a.g.e, s.10.

¹⁹⁷ Gasser, a.g.e, s.272.

¹⁹⁸ Dinstein, a.g.e, s.1.

¹⁹⁹ “Iraq: Responsibilities of The Occupying Powers, Amnesty International, April 2003, s.2.

²⁰⁰ Dinstein, a.g.e, s.1.

²⁰¹ Alexandr Gilder, Bringing Occupation Into The 21st Century: The Effective Implementation of Occupation by Proxy, Utrecht Law Review, Volume 13, Issue 1, (January 2017), s.61.

²⁰² Amnesty International, a.g.m, s.2.

farklılık oluşturmamaktadır.²⁰³ ABD Askeri Mahkemesi US v Wilhelm List davasında şöyle belirtmektedir: “Uluslararası hukuk, işgalcinin işgal ettiği topraklardaki yükümlülüklerinin ve bu topraklarda yaşayan nüfusun görevlerinin yerine getirilmesi zamanı onun yasal veya yasa dışı bir işgalci olmasına dair hiçbir ayırım yapmamaktadır.”²⁰⁴

Son zamanlarda devletler işgal durumunun farkında olsalar bile, operasyonlarını farklı bir şekilde - örneğin "kurtarma görevi" veya "kardeşçe yardım" olarak adlandırmaya ve işgalin uluslararası toplum tarafından saldırı ve baskı ile aynı şekilde algılanması nedeniyle durumun benzersiz özelliklerini vurgulamaya ve eylemlerinin amacını netleştirmeye çalışırlar.²⁰⁵ Bunun yanı sıra, işgalci olmanın artık kötü imaj oluşturması devletleri farklı yöntemlere el atmaya mecbur kılmış görünmektedir. UİH kapsamında silahlı çatışmaların seyrinin hem teknolojik hem de metot açısından değişimi işgali de etkisiz bırakmamıştır. Güncel zamanda işgalin olgusal değişikliklerine değinmeden önce tarihsel işgal kavramı ele alınacaktır.

2.1 TARİHSEL İŞGAL KAVRAMINDAN MODERN ASKERİ İŞGAL KAVRAMINA

“İşgal” sözü, “bir yeri geçici bir süre ele geçirme”²⁰⁶ anlamına gelmektedir. Teorik açıdan “işgal” terimi toprak kazanma yollarından biri olup, bir devletin “sahipsiz bir ülkeyi, o ülkeyi egemenliğine tabi kılmak niyet ve iradesiyle, o ülkede egemenliğini kullanarak kazanması olarak belirtilebilir”.²⁰⁷ Toprak edinmenin bir yolu olarak işgal, tarihsel süreçlere göre değişiklik göstermiştir. Eski çağlarda işgal yoluyla toprak edinimindeki iki ayrılmaz faktör, toprakların ilhakı ve yerleşim unsuruydu.²⁰⁸

---

²⁰³ Cuyckens, a.g.e, s.11.

²⁰⁴ Andrea Corcano, The Transformation of Occupied Territory in International Law, Volume 2, Leiden, Koninklijke Brill NV, s.79.

²⁰⁵ Yunus Emre Gül, “Is The Requirement of ‘Boots On The Ground’ Necessary Anymore For An occupation?”, IBAD, Sayı 9, (Kış 2021), s.340.

²⁰⁶ Türk Dil Kurumu Sözlükleri <https://sozluk.gov.tr/> (ET: 01.04.2021).

²⁰⁷ Gökhan Albayrak, “Uluslararası İnsancıl Hukukta İşgale İlişkin Hukuki Meseleler”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 28, Sayı 2, (Temmuz 2020), s.451.

²⁰⁸ Clifford C. Whitmore, "The Doctrine of the Acquisition of Territory by Occupation in International Law", Historical Theses and Dissertations Collection, Paper 365, (1896), s.4.

Bir ülkenin işgali, toprakların işgalci devletin egemenliği altına geçmesi ve o devletin nüfusunun işgal edilen bölgeye yerleşimiyle mümkündür.

Tarihsel gelişim içinde, ülkeler, çeşitli yollarla büyük devletlerin eline geçmiş; ülkeler üzerinde karşılıklı hak davaları savaflara neden olmuş, barış antlaşmalarıyla siyasi dünya haritası birçok kez değiştirilmiştir.²⁰⁹ Bu, bazen savaflarla bazen de sahipsiz (“terra nullius”) diye nitelendirilen toprakların ele geçirilmesiyle mümkün olmuştur. Genel olarak uluslararası hukuk teorisi kapsamında işgal terimi iki açıdan değerlendirilebilir: 1. “terra nullius” (sahipsiz toprak) olarak nitelendirilen topraklara dair hak kazanılması için gerçekleştirilen “işgal”; 2. askeri veya saldırgan/savaş halinde işgal (belligerent occupation).²¹⁰

2.1.1 Sahipsiz Toprakların İşgali

“Sahipsiz” diye nitelendirilen ülkeler, bir devletin ulusal sınırları içinde bulunmayan, ya da bir devletin yetkilerinin kullanılmadığı ülkelerdir.²¹¹ Sahipsiz toprak edinmenin bir yolu olarak “occupatio”, German halklarının göçü ve Roma İmparatorluğu'nun çöküşü döneminde (5. yüzyıl ve sonrası) öne çıkmış, Keşifler Çağ'ında (16-17. Yüzyıllar) uluslararası hukukta güçlü bir yer edinmiştir.²¹² 16. yüzyıla dek Avrupa'nın sömürgeci devletleri arasında keşfedilen ve keşfedilecek sahipsiz ülkelerin taksimi işi Papalık fermanlarıyla gerçekleştirilmiş; 16. yüzyıldan itibaren ise “keşifte öncelik” teorisinden yola çıkarak, sahipsiz ülkeyi ilk keşfedenin, bu ülke üzerinde kendi devletine ait bir bayrak dikmesi, bir haç yerleştirmesi gibi yollarla hakkaniyetini sergilemesi önerilmiştir.²¹³ Bu, güncel zamanda ilhak olarak nitelendirilen durumdur. Bu dönemin güçlü devletlerinden olan İspanya ve Portekiz'in iddialarına göre, önceden bilinmeyen toprakları keşfeden güç, bu topraklar üzerindeki hakkını, yabancı işgali veya yerleşimlerinin kurulması durumunda bile,

---

²⁰⁹ Mesut Hakkı Caşın, Modern Uluslararası Hukukun Esasları, 1. Baskı, İstanbul, Yeditepe Üniversitesi Yayınevi, 2019, s.265.

²¹⁰ Christine Chinkin, “Laws of Occupation” (Conference on Multilateralism and International Law with Western Sahara as a case study hosted by the South African Department of Foreign Affairs and the University of Pretoria, 4-5 December 2008), s.196.

²¹¹ Caşın, a.g.e, s.267.

²¹² Randall Lesaffer, Argument from Roman Law in Current International Law: Occupation and Acquisitive Prescription, The European Journal of International Law, Volume 16, Number 1, (February 2005), s.41.

²¹³ Caşın, a.g.e, s.267.

yitirmeyecekti.²¹⁴ Artık toprak kazanmanın bir yolu olarak kabul edilen sahipsiz toprakların işgali, 17-18. yıllarda kavramsal müzakere konusuna çevrilmiş²¹⁵; 18. ve 19. yüzyıllarda özellikle Afrika ve Avustralya'nın sömürgeleştirilmesiyle boş toprakların işgal edilmesi doktrini geliştirilmiş ve etkin bir işgalin koşulları belirlenmiştir.²¹⁶ 26 Şubat 1885 tarihli Berlin Genel Senedi'nin 34 ve 35. maddelerinde işgal için iki temel koşul belirlenmiştir: (1) İşgal fiili olmalıdır ve işgal eden devletin kazanılmış haklara, ticaret ve transit serbestliğine riayet edilmesini sağlayabilen bir otorite var olmalıdır; (2) Afrika sahillerinde sahipsiz ülke işgal eden ya da bu bölgelerde bir himaye rejimi kuran Devlet, bunu başka devletlere beyan etmelidir.²¹⁷ Bu beyan farklı şekillerde gösterilebilir. Örneğin, makul bir süre içinde bölgenin gerçek ve kalıcı bir işgali (ilhakı) için işgalci devletin nüfusunun yerleşimiyle bu topraklara mülkiyet hakkı mükemmelleştirilmeli ve resmi bir çözümle yetinmekten ziyade fiili bir uygulamayla bu işgal durumunun sürekliliği korunmalıydı.²¹⁸ Bir nevi yerleşim yoluyla beyanın gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Roberts Jennings'e göre, işgalin başladığı sömürgeleştirme sürecinde işgal edilen ülkede yerleşik topluluğun bulunması olması şart değildir, devlet olarak kabul edilmeyen yerli kabilelerin yaşadığı ülkeler için de bu durum geçerli olabilirdi.²¹⁹ Bu gibi ülkelerin sömürgeciler tarafından işgali, yine aynı fiili beyanla gerçekleştirilebilir. Nitekim yüzyıllar önce Amerika topraklarında olduğu gibi. Fakat bunun yanı sıra, öğretiden açısından işgalin fiili olmasının temel koşulları, işgal edilen ülke üzerinde işgalci devletin yetkisinin tümünün kullanılmasını sağlayan *bir örgüt kurması*, bu yetkileri *sürekli ve kesintisiz* kullanması, *kamu düzenini ve güvenliğini korumak için yeteri kadar silahlı kuvvet bulundurması* olarak belirlenmiştir.²²⁰ İleride görüleceği gibi bu ilkeler, güncel işgal yönetiminin de ilkeleriyle bağdaşmaktadır.

Kutup bölgeleri hariç tüm dünya ülkeleri, artık herhangi bir devletin egemenliğinde olduğundan sahipsiz bölge işgali artık eskimiş durumdadır.²²¹ Yukarıda belirtildiği gibi tarihsel açıdan işgal, savaşlarla birlikte ortaya çıkmıştır. Bu

---

²¹⁴ Whitmore, a.g.t, s.2.

²¹⁵ Lesaffer, a.g.m, s.42.

²¹⁶ Lesaffer, a.g.m, s.44.

²¹⁷ Caşın, a.g.e, s.268.

²¹⁸ Whitmore, a.g.t, s.6.

²¹⁹ Lesaffer, a.g.m, s.39.

²²⁰ Caşın, a.g.e, s.269.

²²¹ Lesaffer, a.g.m, s.39.

işgaller savaş halinde işgal olarak bilinmektedir. Güncel hukukta ilhak yasaklanmış olduğu ve UIH, kuvvet kullanmanın meşru ve yasal çerçevesini belirlemeye çalıştığı için UNSÇ eşliğinde yaşanan işgallerin düzenlemesi de yine aynı kaynaklara dayanmaktadır. Askeri işgalin tarihsel boyutlarını ele aldıktan sonra bu kaynaklar değerlendirilecektir.

2.1.2 Tarihsel Süreçte Askeri İşgal

Romalılara göre savaşın sona ermesi için üç seçenek vardı: barış antlaşması, “deditio” diye tabir edilen teslim olma hali ve düşman ülkesinin işgali.²²² Savaşlarla birlikte gelişen işgal/ilhak kavramları her zaman birbiriyle bağlantılı olmuştur.

Bilindiği gibi 16. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan ve 17.-18. yüzyıllar boyunca devam eden savaşın hümanizm ve vicdan ilkeleriyle kademeli bir şekilde “iyileştirilmesi” çabaları, 19. yüzyılda kâğıtlara dökülmeye ve resmileştirilmeye başlamıştı. Bu değişiklikler sadece “savaş” kavramıyla kısıtlı kalmayıp işgal kavramını da etkilemiştir. Özellikle 1864 ve 1949 yılları arasında iki dünya savaşının ve peşi sıra işgallerin yaşanması nedeniyle silahlı çatışmaların düzenlenmesi ihtiyacı hep var olmuştur.²²³ Bu açıdan klasik askeri işgal kavramı, on dokuzuncu yüzyıldaki genel savaş teorisi ile birlikte değerlendirilmelidir.²²⁴

19. yüzyıla kadar savaşan taraflardan biri bir bölgeyi işgal ettiği zaman, genellikle işgal edilen toprakların mutlak sahibi olarak görülürdü ve mülkiyeti altına aldığı bu topraklar ve onun sakinleri ile dilediğini yapabiliyordu.²²⁵

17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa içi toprak kazanma uygulaması karışık olsa da, bir bölge üzerinde *etkin kontrol sahibi olmak*, ilhak hakkını savunmak ve üzerinde tam egemenlik hakları elde etmek için yeterli bir yasal dayanak olarak görülüyordu.²²⁶

---

²²² Laurence J. Beltman, “Belligerent Occupation – The Conceptual Sufficiency of Occupation, as Codified in Contemporary Multilateral Treaties, to Armed Conflict in the Nuclear A.g.e”, A Thesis, United States Army Judge Advocate General's School, Virginia, 1965, s.6.

²²³ Ahmet Özdemir, “Uluslararası İnsancıl Hukukun Uygulamaya Yönelik Caydırıcı ve Zorlayıcı İlkesi: Koruma Sorumluluğu”, Akademik Hassasiyetler, Cilt 3, Sayı. 5, s.89.

²²⁴ Kaya, a.g.t, s.16.

²²⁵ Cuyckens, a.g.e, s.12.

²²⁶ Nehal Bhuta, “The Antinomies of Transformative Occupation”, The European Journal of International Law, Volume 16, Issue 4, (September 2005), s.724.

Fakat bu dönemlere dek ilhak gibi bilinen işgal olgusu insancıl hukukun gelişimiyle değişikliğe maruz kalmıştır.

Bhuta, “Occupatio bellica” kavramını, istila ve ilhak arasında, hukuki ve maddi yapısının sürekliliğinin korunduğu bir ara durum olarak tanımlamıştır.²²⁷ İlhak, mağlupların kazanana tam olarak teslim edilmesini gerektirir; bu, savaşın ve mağlup devletin egemenliğinin sona ermesini, devletin ve yasal kurumların ortadan kaldırılmasını gerektirir.²²⁸ ABD ve İngiliz Mahkemeleri tarafından işgalin işgalciye "tam egemenlik hakkı" verdiği ve fethedilen bir bölgenin hemen Kral'ın egemenliğinin bir parçasını oluşturduğu kabul edilmişti.²²⁹ Bu, daha genel bir patrimonial savaş kavramıyla uyumaktadır, nitekim o zamanlar savaş, toprak ve mal elde etmenin bir yoluydu.²³⁰ İşgalci, hem kamu hem de özel mülkiyete herhangi bir tazminat ödemeksizin el koyma, tahrip etme, bölge sakinlerini öldürme, köleleştirme ve esaret altına alma gibi güç kullanarak bir işgali gerçekleştirmiş olurdu.²³¹

Bahsedilen zaman diliminde işgaller (ilhaklar) ve genel anlamda savaşlar bu tür insanlık dışı yöntemle yönetilmekteydi. Bu nedenle 1874 tarihli Brüksel Konferansı'nda savaş kanunlarının insancılaştırılması girişimleri işgal yasalarını da etkilemişti. Uluslararası hukukun 19. yüzyıldan beri savaşan tarafların, dolayısıyla işgalci gücün davranışını düzenlemeye (UİH adı altında) çalıştığı varsayılırsa, İH savaş hukukunun bir alt dalı olarak gelişmiştir.²³² Bu açıdan, AİH, savaş hukukuyla paralel, evrimsel bir süreçle gelişmiş ve askeri işgale dair uluslararası hukuk kavramlarının temelini kapsamaktadır.²³³

19. yüzyılda ortaya çıkan farklı faktörler - modern devletin gelişimi ve kuvvetler dengesi; ulus devletin görünümü ve milliyetler ilkesi; devlet yapılarının sağlamlaştırılması ve özellikle büyük modern orduların oluşturulması; uluslararası bir insani ideoloji ve hukukun ortaya çıkması - modern İH'nin gelişmesi için uygun bir ortam yarattı.²³⁴

---

²²⁷ Kaya, a.g.m, s.16-17.

²²⁸ Толочко Ольга Николаевна, “Режим Военной Оккупации в Современном Международном Гуманитарном Праве”, Альманах Міжнародного Права, Номер 1, s.182.

²²⁹ Kaya, a.g.t, s.17.

²³⁰ Cuyckens, a.g.e, s.12-13.

²³¹ Bedjaoui, a.g.e, s.17.

²³² Eyal Benvenisti, International law of occupation, (2012). ProQuest Ebook Central <http://ebookcentral.proquest.com> (ET: 01.06.2021).

²³³ Beltman, a.g.t s.12.

²³⁴ Cuyckens, a.g.e, s.13.

Gerçekleşen gelişmeler eşliğinde bir bölgenin geçici askeri işgali ile onun ilhak ve boyun eğdirme yoluyla elde edilmesi arasındaki ayırım, on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştı.²³⁵ Artık işgal mefhumu toprak kazanma anlamına gelmiyor, hatta güncel dönemde ilhak yasağı teamül hukuku gereğince evrensel olarak kabul edilmektedir.²³⁶ Hatta askeri işgal artık mağlup devletin güç yapılarının korunması ve işgalci devlete karşı direnişin ve askeri eylemlerin devam etmesiyle karakterize edilebilirdi.²³⁷ Fakat kesin hak ve yükümlülükler veren, egemen güçten ayırt edilebilen, ayrı bir hukuki kategori olarak askeri işgal kavramının ortaya çıkışı tahminen Napolyon Savaşları, Avrupa düzeninin yeniden inşasının düzenlendiği Viyana Kongresi'nden (1815) sonraki zamanlara denk gelmektedir.²³⁸ Bununla birlikte, Heffter'in "Das Europäische Volkerrecht der Gegenwart" adlı incelemesini yayınladığı 1844 yılına kadar, geçici askeri işgal ve tarihsel işgal (ilhak) arasındaki gibi bir ayırımın kabul edilmesi, İH'nin teori ve uygulamasının bir parçası olarak açıkça tasvir edilmemişti.²³⁹ Modern İH, kökenini esasen 19. yüzyılın sonlarından almaktadır.²⁴⁰

Emmerich de Vattel, askeri işgalin modern kavramını şekillendirmiş ve işgal edilen nüfusun mal ve mülklerinin yasal koruma hakkı olduğu ilkesini getirmiştir.²⁴¹ 24 Nisan 1863'te Lieber Talimatlarının kabul edilmesiyle, savaş kanunlarının ilk modern kanunlaştırması ve modern insani yardımın gelişmesi için katalizör bir güç olarak kabul edilen modern işgal kanununa doğru önemli bir ilk adım atıldı.²⁴² Lieber Talimatları, modern İH'nin özelliği olan belirli sayıda unsuru içermektedir: örneğin, işgalin esasen olgusal bir durum olması, iç mevzuatta değişikliklerin ancak askeri gereklilikler için gerekli olduğu ve işgalci ordunun bakımı ve güvenliğine önem verildiği sürece yapılabirliği.²⁴³ 19. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan insancıl ilkeler o dönemin silahlı çatışmalarıyla mücadele ederek Karada Savaş Kanunları ve Geleneklerine İlişkin 1899 ve 1907 tarihli Lahey Düzenlemeleri'ni ortaya çıkardı. Lahey Düzenlemeleri'nin III. Bölümü olarak kabul edilen ilkeler (42-56. Maddeler) –

---

²³⁵ Ramsay, a.g.t, s.18.

²³⁶ Gürpınar, a.g.t, s.78.

²³⁷ Толочко, a.g.m, s.182.

²³⁸ Bhuta, a.g.m, s.725.

²³⁹ Ramsay, a.g.t, s.18.

²⁴⁰ Cuyckens, a.g.e, s.11.

²⁴¹ Kaya, a.g.t, s.16.

²⁴² Cuyckens, a.g.e, s.14.

²⁴³ Cuyckens, a.g.e, s.15.

“Düşman Devletin Toprakları Üzerindeki Askeri Otorite” - bugün de modern AİH'nin evrensel olarak kabul edilen temelini oluşturmaktadır.²⁴⁴

Bu açıdan İH'nin bazı temel önermeleri 19. yüzyıldan önce ortaya çıkmış olsa da, modern İH'nin gelişimini iki döneme ayırmak mümkündür: 1899 ve 1907 tarihli Lahey Konferansları'nın gerçekleştirildiği dönem; İki dünya savaşı ve sonrasında da Cenevre Sözleşmeleri'nin kabul edildiği dönem.²⁴⁵

İki Dünya Savaşı sırasında, düşmanlıkların artık devlet ve ordu sınırından çıkıp sivilleri etkilemesi, özellikle hava savaşından kaynaklanan tehlikeler ve düşmanın elindeki/işgal altındaki topraklardaki sivilleri koruyan açık kuralların bulunmaması, bazı mevcut kuralların yetersiz olduğunu ortaya çıkardı.²⁴⁶

Böylece esas konvansiyonel kaynaklar, 20. yüzyılda ortaya çıkmış bulunmaktadır. Güncel zamanda birçok sorunlu işgal durumları mevcuttur. Hatta zamanın getirisi olan güncel gelişmeler, İH'yi yeniden düzenleme ihtiyacını doğurmuştur. Devletlerin uluslararası barışa riayet ediyormuş gibi görünme isteği ve bir o kadar da toprak kazanma hırsı birbiriyle zıtlık teşkil etmektedir. Bu açıdan hâlâ bazı vakalarda “ilhak” unsurlarına rastlanmaktadır. Bu tür işgallerin uluslararası sözleşmelerle düzenlenmesi yeterli değildir. Bu açıdan AİH'nin kaynaklarının gözden geçirilmesi gerekmektedir.

2.2 AİH'NİN KAYNAKLARI

XX. yüzyılın ikinci döneminden itibaren savaş süresince insancıl korumayı geliştirmeye odaklanan UİH kapsamında işgalci güçlere getirilen kısıtlamalar, esas olarak Lahey Düzenlemesi (1907), IV. CS (1949) ve Lahey (Kültürel Mülkiyet) Sözleşmesi'nde (1954) yer almaktadır.²⁴⁷ İH, esasen Lahey Düzenlemeleri ve IV. CS ile oluşan normatif bir yapıdır; uygulama kapsamı tamamen Lahey Yönetmelikleri'nin 42. maddesinde belirtilen koşulların yerine getirilmesine dayanmaktadır.²⁴⁸

---

²⁴⁴ Ramsay, a.g.t, s.18-19.

²⁴⁵ Cuyckens, a.g.e, s.12.

²⁴⁶ Cuyckens, a.g.e, s.16.

²⁴⁷ Bedjaoui, a.g.e, s.784.

²⁴⁸ Tristan Ferraro, Determining The Beginning and End of An Occupation Under International Humanitarian Law, International Review of The Red Cross: Humanitarian Debate: Law, Policy, Action, Volume 94, Number 885, (Spring 2012), s.136.

ÜİH kapsamındaki esas kaynaklardan askeri işgale uygulanabilir olanlar bunlardır:

- *18 Ekim 1907 tarihli (IV) Karada Savaş Yasalarına ve Geleneklerine Saygı Gösteren Lahey Düzenlemesi ve Karada Savaş Kanunları ve Geleneklerine İlişkin Ek Düzenlemeleri;*
- *12 Ağustos 1949 tarihli Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin IV. CS;*
- *12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek ve Uluslararası Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin 1977 Protokolünün 75. Maddesi (Protokol I);*
- *Uluslararası örfi hukuk kuralları.*²⁴⁹

Mahkeme kararları ve doktrinde ise (her şeyden önce, UKHK yorumları)²⁵⁰ AİH'nin güncelliği gözetilmektedir.

2.2.1 Uluslararası Örf ve Adet Hukuku

İH, örf ve adet hukuku ve uluslararası antlaşmalara esasen geliştirilmiştir.²⁵¹ Bu hukuk gövdesi 1914'ten beri tüm tarihsel değişiklikleri atlatarak, hükümetlerin uygulamaları, mahkemelerin kararları ve bazı otoritelerin uluslararası hukuka katkılarıyla yorumlanmış, geliştirilmiş ve tamamlanmıştır.²⁵² Hükümetlerin uygulamaları tekrarlanarak bir geleneği doğurmaktadır, bu yüzden işgale ilişkin temel kuralların çoğu örf ve adet hukuku niteliğindedir ve evrensel olarak bağlayıcıdır.²⁵³

UAD Statüsü'nün 38/1-b maddesinde ifade edilen uluslararası gelenek tanımı, "kanun olarak kabul edilen genel uygulama" şeklindedir.²⁵⁴ Uluslararası askeri işgal hukukunun gelişimi, çok sayıda geleneksel kuralın ortaya çıktığı, aşağı yukarı takip edildiği ve zaman içinde bir hukuk sistemi aracılığıyla ulusların yazılı hukukuna

²⁴⁹ Amnesty International, a.g.m, s.3.

²⁵⁰ Толочко, a.g.m, s.181.

²⁵¹ Dinstein, a.g.e, s.4.

²⁵² Ernst H. Feilchenfeld, The International Economic Law of Belligerent Occupation, The Endowment, Washington, D.C., 1942, s.5.

²⁵³ Amnesty International, a.g.m, s.3.

²⁵⁴ Dinstein, a.g.e, s.4.

dönüştürüldüğü uzun bir tarihi kapsamaktadır.²⁵⁵ Uluslararası askeri işgal hukukunun geleneksel katmanı, jus non scriptum (yazılı olmayan kanunlar) olmanın dezavantajına sahiptir (devletlerin genel davranışlarında kademeli olarak pekiştirilmiştir), ancak bu, bahsedilen geleneklerin oluşumunda hiç katkıda bulunmamış olsalar bile, tüm Devletler için esas kaynak oluşuyla dengelenmektedir.²⁵⁶ Çünkü zamanla bu yazılı olmayan uygulamalar, savaş geleneğinin bir parçası olarak kodifikasyona tabi olmuş, dolayısıyla UIH'nin oluşumunda önem arz eden sözleşmeler, işgal meselelerini de düzenlemiştir. Lahey Düzenlemeleri'nin adının “Karada Savaş Kanunları ve *Gelenekleri*” olarak belirlenmesi de dikkatten kaçmamalıdır. Çünkü bu sözleşmeler uzun süreli bir tecrübenin getirileri olmuştur. Bu tecrübeye aykırı durumlarda uluslararası mahkemeler önemli katkıda bulunarak içtihat oluşturmuştur.

2.2.2 Uluslararası Sözleşmeler

Yukarıda zikredilen uluslararası sözleşmeler genel olarak UIH'nin temel kaynaklarıdır. Fakat bu bölümde uluslararası sözleşmeler AIH perspektifinden değerlendirilmiş ve genel bilgilere yer verilmiştir.

2.2.2.1 Lahey Düzenlemeleri

Yukarıda belirtildiği gibi İH'nin en esas kaynaklarından biri Lahey Düzenlemesi'nin III bölümüdür. Burada ilk kez askeri işgal tanımı yapılmış ve askeri otoritenin düşman toprakları üzerindeki hak ve yükümlülükleri 42.-56. maddelerde detaylandırılmıştır.²⁵⁷

1918 ile 1935 yılları arasında, 42.-56. maddelerin geçerliliği ve uygulanabilirliği, uluslararası ve yerel mahkemelerin çok sayıda kararında teyit edilmiş; herhangi bir itiraz olmamış ya da bir hükümet tarafından sorgulanmamış ve uluslararası savaşın varlığı halinde 42-56. Maddelerin geçerli olduğu asla

---

²⁵⁵ Ramsay, a.g.t, s.1.

²⁵⁶ Dinstein, a.g.e, s.4.

²⁵⁷ Doctors Without Borders|The Practical Guide to Humanitarian Law, Occupied Territory. <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/occupied-territory/> (ET: 21.05.2021).

reddedilmemiştir.²⁵⁸ Bu hükümler, UAD'ye göre uluslararası örf ve adet hukuku statüsünü kazanmış olan çok eski düzenlemelerdir.²⁵⁹ Bu normlar beyan niteliğini kazandıktan sonra hükümleri, Düzenlemelere Akit Taraflar olsun ya da olmasın tüm Devletler için bağlayıcı hale gelmiştir.²⁶⁰

Lahey Düzenlemesi'nin III. bölümü, açık bir şekilde bir savaşan tarafın, düşman devlete ait olan toprakların bir kısmını istila ettiği, her iki ordunun da hâlâ sahada savaştığı ve ateşkes veya başka bir anlaşmanın olmadığı tipik askeri işgal durumu için geçerlidir.²⁶¹ Bu Yönetmeliklerin, işgal altındaki topraklarda yaşayanlara sağladıkları koruma temel değerdedir, ancak bu hükümlerin - incelendiği zaman ortaya çıkacağı gibi - genel olarak odaklandıkları esas konu, mülkiyet haklarıdır.²⁶²

2.2.2.2 Cenevre Sözleşmeleri (1949)

Lahey Düzenlemeleri güçlü bir şekilde işgalin askeri ve bölge yönetimi yönlerine odaklanmışken, CS bu nedenle daha özel olarak işgal altındaki nüfusun korunmasıyla ilgilenir.²⁶³ Çağdaş UİH'nin temel kaynağı olan CS, işgalci güçlerin hak ve yükümlülüklerini, işgal altındaki topraklardaki halkların haklarını ve bu tür toprakları yönetme kurallarını açıklığa kavuşturarak açığı kapatmaya çalıştı.²⁶⁴ II. Dünya Savaşı'nda katılımcıların sebep oldukları büyük vahşet ve mahkemelerde ortaya çıkan ciddi savaş suçları, bazı kavramlara ilişkin eksiklik ve belirsizlikler, 1949 tarihli dört CS'nin imzalanmasını kaçınılmaz kıldı.²⁶⁵ İlk üç Sözleşme önceki metinleri yeniden düzenler, dördüncüsü ise savaş zamanında sivillerin korunmasıyla ilgili olup yenidir.²⁶⁶ Askeri işgalle ilgili normlar da IV. CS'de belirtilmiştir.²⁶⁷ Lahey Düzenlemeleri (1907) işgale ilişkin yalnızca 15 hüküm içerirken, IV. CS, işgal

²⁵⁸ Feilchenfeld, a.g.e, s.5.

²⁵⁹ Doctors Without Borders|The Practical Guide to Humanitarian Law, Occupied Territory. <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/occupied-territory/> (ET: 21.05.2021).

²⁶⁰ Dinstein, a.g.e, s.5.

²⁶¹ Feilchenfeld, a.g.e, s.6.

²⁶² Dinstein, a.g.e, s.6.

²⁶³ Cuyckens, a.g.e, s.18.

²⁶⁴ Doctors Without Borders|The Practical Guide to Humanitarian Law, Occupied Territory. <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/occupied-territory/> (ET: 21.05.2021).

²⁶⁵ Beltman, a.g.t, s.20-21.

²⁶⁶ Dinstein, a.g.e, s.6.

²⁶⁷ Doctors Without Borders|The Practical Guide to Humanitarian Law, Occupied Territory. <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/occupied-territory/> (ET: 21.05.2021).

altındaki bölgelerde de geçerli olan düşman elindeki sivillerle ilgili bazı genel hükümlerin yanında, Lahey hükümlerinden daha ayrıntılı incelenmiş 32 madde içermektedir.²⁶⁸ IV. CS, işgal altındaki bölgelerde olan sivil nüfus için koruma sağlayarak, 154. maddede belirtildiği gibi Lahey Düzenlemeleri'ne tamamlayıcı niteliktedir.²⁶⁹ İşgal altındaki bölgelerde bulunan sivillerin korunması, IV. CS'nin III. Bölümü'nün III. Kısımında yer almaktadır.²⁷⁰ IV. CS, yalnızca savaştan işgal kurallarının uygulanmasını değil, aynı zamanda sivil nüfusa ilişkin olarak işgalciye düşen görevleri de genişletmiş, böylece önceki Lahey Düzenlemeleri'ne kıyasla yeni ve çok daha geniş bir haklar beyannameyi oluşturmuştur.²⁷¹ Bunun yanı sıra IV. CS, II. Dünya Savaşı sırasında en yaygın suçlardan olan korunan kişilerin sınır dışı edilmesi (49.madde); zorla çalıştırma (51-52. madde) ve kötüye kullanılan güvenlik önlemleriyle ilgili sorunları ele alınmıştır (78. madde).²⁷²

2.2.2.3 Ek Protokol I (1977)

Birinci bölümde belirtildiği gibi, Ek Protokol I'in uygulama alanına “...*kendi kaderini tayin hakkını kullanan halkların, sömürgeci tahakküme, yabancıların işgaline ve ırkçı rejimlere karşı mücadele ettiği silahlı çatışmalar da dâhildir.*” Bu hüküm, uluslararası olmayan silahlı çatışmaların da artık UIH kapsamında düzenlendiğini belirterek, CS'nin alanını genişletmiş ve güncel şartlara uygunlaştırmıştır.

Ek Protokol I'in 68'den 79'a kadar olan maddeleri işgal altındaki sivillerin statüsünü önemli açılardan iyileştirmekte ve netleştirmektedir: örneğin, işgal edilen alanlarda "temel ihtiyaçların" sağlanması (madde 69); çatışmanın taraflarından birinin kontrol ettiği (ancak işgal edilmeyen) alanlarda bile "yardım eylemlerinin" kolaylaştırılması; "mülteciler ve vatansız kişiler" (73. madde) ve "dağınık aileler" statüsünün düzenlenmesi (74. madde); işgal veya bir kontrol altında olan diğer savunmasız gruplara (kadın ve çocuklar) özel saygı statüsünün verilmesi (76-78. maddeler, Protokol I); 15 yaşın altındaki çocukların “düşmanlıklara doğrudan

---

²⁶⁸ Cuyckens, a.g.e, s.18.

²⁶⁹ Dinstein, a.g.e, s.6.

²⁷⁰ Shaw, a.g.e, s.860.

²⁷¹ Orna Ben-Naftali, Aeyal M. Gross, and Keren Michaeli, *Illegal Occupation: Framing the Occupied Palestinian Territory*, Berkeley Journal International Law, Volume 23, Issue 3, (December 2005), s.564.

²⁷² Cuyckens, a.g.e, s.18.

katılmak” üzere askere alınmasına ilişkin kısıtlamalar içermektedir.²⁷³ İşgal edilmiş bölgelerde sivil savunma faaliyetlerini düzenleyen 63. madde de bu kapsamda olan hükümler niteliğindedir.²⁷⁴ Sivil halkın, işgalcinin devletinden işgal edilen bölgeye ya da aksi şekilde transfer edilmesi, sürgün edilmesi, ırk ayrımcılığı vs. gibi insan hakları ihlalleri ve tarihi eserlere, sanat eserlerine veya ibadet yerlerine kasten saldırılması gibi eylemleri yasaklayan hükümler de I. Ek Protokol’le düzenlenmektedir.²⁷⁵

75. maddede şöyle belirtilmektedir:

*“...çatışmaya Taraflardan birinin gücü altında bulunan ve Sözleşmeler veya bu Protokol altında daha olumlu muameleden yararlanmayan kişilere her şart altında insanca davranılacak ve ırk, renk, cinsiyet, dil, din veya inanç, siyasi veya diğer görüşler, ulusal ya da sosyal köken, varlık, doğum veya diğer statüler, ya da başka benzer kriterlerden ötürü aleyhte ayırımı tabi tutulmadan asgari olarak bu Madde tarafından sağlanan korumadan yararlanacaklardır. Bütün Taraflar, bu kişilerin kişiliğine, onuruna, inançlarına ve dini ibadetlerine saygı gösterecektir.”*²⁷⁶

2.2.3 UKHK Yorumu

ÜİH’nin pratik uygulamasında UKHK, merkezi bir rol oynamakta, özellikle savaş esiri statüsündeki kişilerin takibe alınıp ziyaret edilmesi, onların aileleri ile iletişiminin sağlanması, bu kişilerin sağlığının ve refahının korunması, işgal edilen topraklardaki sivillerin refahı konusunda bir takım görevler üstlenmektedir.²⁷⁷ Bundan başka güncel gelişmeler ışığında işgalle ilgili yeniliklerin yorumlanmasında UKHK çalışmalar yürütmektedir. Bahsedilen araştırmalar uluslararası sözleşmeler doğrultusunda uluslararası ve bölgesel mahkeme kararlarına, uzman görüşlerine

²⁷³ Bedjaoui, a.g.e, s.784.

²⁷⁴ Doctors Without Borders|The Practical Guide to Humanitarian Law, Occupied Territory. <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/occupied-territory/> (ET: 21.05.2021).

²⁷⁵ Shaw, a.g.e, s. 280.

²⁷⁶ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s.180.

²⁷⁷ Gürpınar, a.g.t, s.16-17.

dayanarak gerçekleştirilmektedir. Nitekim devam eden bu çalışma boyunca UKHK projelerinden yararlanılacaktır.

2.2.2.4 İctihat Kararları

İşgal vakaları hakkında UAD, AİHM, UYCM vs. mahkemelerin kararları bu hukuk dalının en önemli kaynaklarından. Bir nevi bu kararlar, AİH'nin kaynağı olarak uluslararası normların belirli durumlara uygulanması zamanı boşlukları doldurmak açısından vurgulanmalıdır. Örneğin bir eylemin işgal yoksa istila olduğu, bir işgalin varlığı için belirli koşulların var olup olmadığı, uluslararası sözleşmelerin yorumlanması gibi durumlarda içtihat önem arz eden kaynaklardır. Nitekim birinci bölümde de bu belirtilmişti. Mahkeme kararlarına işgal kavramı ve onun unsurlarının inceleneceği ilerideki bölümlerde daha detaylı başvurulacağı için bazı örneklerle içtihat kararlarının önemini ispatlayalım.

Örneğin UAD, işgal altındaki Filistin topraklarında Duvar İnşasının Hukuki Sonuçlarına ilişkin davada ve Kongo Bölgesi'ndeki Silahlı Faaliyetler davasında işgalin tanımı ve işgal gücünün yükümlülükleri sorununu ele almış, bunun yanı sıra "Duvar" kararında Mahkeme, Lahey Düzenlemesi hükümlerinin örf ve adet hukukunun bir parçası haline geldiğini belirtmiştir".²⁷⁸

Nürnberg'deki Uluslararası Askeri Mahkeme ise *Höring* davasında (1946) Lahey Düzenlemesi'nde yer alan kuralların daha 1939 yılından itibaren tüm uygar uluslar tarafından kabul edildiğini ve uluslararası teamül hukukunun beyanı olduğunu belirtmişti.²⁷⁹

Bölgesel mahkemelerden olan AİHM de kararlarında askeri işgale yönelik boşlukları doldurmayı amaçlamıştır. Örneğin, Al-Skeini ve Al Jedda davalarında AİHM, Irak'a uluslararası askeri müdahalede yer alan İngiliz silahlı kuvvetlerinin işgalci güç statüsünden kaynaklanan ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne

---

²⁷⁸ Doctors Without Borders|The Practical Guide to Humanitarian Law, Occupied Territory. <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/occupied-territory/> (ET: 21.05.2021).

²⁷⁹ Yutaka Arai-Takahashi, "Preoccupied with Occupation: Critical Examinations of the Historical Development of the Law of Occupation", International Review of The Red Cross: Humanitarian Debate: Law, Policy, Action, Volume 94, Number 885, (Spring 2012), s.64.

uymalarına ilişkin sınır dışı yükümlülüklerini – tutuklama (gözaltı) ve yaşam hakkına saygı – detaylı bir şekilde ele almıştır.²⁸⁰

AİHM, Chiragov v. Ermenistan; Sargsyan v. Azerbaycan davalarında işgal olgusuna değinmiştir. Her iki olayda, etkilenen bölgelerdeki mülklerine erişemeyen çatışmadan dolayı yerlerinden edilmiş kişilerin başvuruları ele alınmıştır.²⁸¹ Bu kararlarda işgal tanımı incelenmiş ve şöyle belirtilmiştir:

*“Yaygın uzman görüşüne göre, yabancı birliklerin fiziksel varlığı işgalin olmazsa olmaz şartıdır ve işgal, 'karada botlar' olmadan düşünülemez, bu nedenle deniz veya hava ablukası yoluyla deniz veya hava kontrolünü gerçekleştiren kuvvetler yeterli değildir.”*²⁸²

Dolayısıyla “boots on the ground” bir işgalin vazgeçilmez unsuru olarak kabul edilmiş, karada ordu bulunmaksızın gerçek anlamda kontrolün gerçekleştirilmesinin mümkün olmayacağı belirtilmiştir. Gerçekten askerler bölgede bulunmaksızın bir işgal gerçekleşebilir mi? Bunu araştırmadan evvel, “işgal” kavramını bu kaynaklar esasında incelemek gerekir. Fakat öncelikle 42. madde esasında işgal tanımlaması ve onun olmazsa olmaz (qua sine non) talepleri değerlendirilecektir.

2.3 OLGUSAL BİR DURUM OLARAK “İŞGAL” VE BELİRLEYİCİ KOŞULLARI

Savaş kurallarının modern anlamda kanunlaştırılmasının en başından beri işgal, esasen olgusal bir durum olmuştur.²⁸³ 1907 Lahey Düzenlemesi'nin “Düşman Devletin Toprakları Üzerindeki Askeri Otorite” adlı III bölümü 42. maddeyle başlamaktadır: *“Bölge, fiilen düşman ordunun yetkisi altına alındığında işgal edilmiş sayılır. İşgal, yalnızca bu otoritenin oluşturulduğu ve yetkilerinin kullanılabileceği*

²⁸⁰ Doctors Without Borders|The Practical Guide to Humanitarian Law, Occupied Territory. <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/occupied-territory/> (ET: 21.05.2021).

²⁸¹ Marko Milanovic, “European Court Decides That Israel Is Not Occupying Gaza”, 17 June 2015. <https://www.ejiltalk.org/european-court-decides-that-israel-is-not-occupying-gaza/> (ET: 21.05.2021).

²⁸² Cuyckens, a.g.e, s.30.

²⁸³ Cuyckens, a.g.e, s.21.

bölgeye uzanır ve uygulanabilir".²⁸⁴ Tanımdan da anlaşıldığı üzere işgalin varlığını tespit edebilmek için belirli bir olgunun varlığı – bölgenin düşman ordunun yetkisi altına düşmesi gerekir.

Çeşitli akademisyenler, işgal tanımlaması açısından Lahey Düzenlemesi'nin 42. maddesinin önemini ve yaygınlığını vurgulamıştır.²⁸⁵ Sonradan kabul edilen anlaşmalarda başka tanımlara yer verilmediği göz önüne alındığı zaman 42. maddenin, bir işgal durumunun varlığını belirlemede standart olmaya devam ettiğini söylemek mümkündür.²⁸⁶ Çeşitli askeri kılavuzlar, Lahey Düzenlemesi'nin 42. maddesinin İH normlarının uygulanmasında tetikleyici unsur olduğunu doğrulamışlardır.²⁸⁷ AİH'nin temel prensipleri Lahey Düzenlemesi'nin 42. maddesinde kodlanmıştır: 1. Bölge, düşman ordunun egemenliği altına düştüğü (etkin kontrolü) zaman işgal edilmiş sayılır; 2. İşgal, bu egemenliğin kurulduğu ve uygulandığı bölgeye yayılmaktadır.²⁸⁸ AİH hükümlerinin uygulanması için ulusal bir hükümet otoritesinin fiilen yokluğu durumunda yabancı silahlı kuvvetlerin bölgede etkin *de facto* kontrol gerçekleştirmesi ve kararlarını uygulama imkânı olmalıdır.²⁸⁹ Fakat buradaki fiili yokluk, ilhak kavramındaki tam bir teslimiyeti ve sınırsız hak sahipliğini içermez. Çünkü işgal, otoritenin belirli bir süre için düşman eline geçmesidir.

Lahey Düzenlemeleri'nin 42. maddesinin UİH kapsamında bir işgalin varlığını belirlemede münhasır standart olmasını UAD ve UYCM gibi uluslararası mahkemeler de doğrulamıştır.²⁹⁰ 42. maddenin bir standart olması, işgal için belirleyici unsur olarak bir yetkili otoritenin kurulmasıyla ilgilidir. Normalde hem bölgesel kontrolü hem de egemenliği elinde tutan yerli otorite, işgal neticesinde etkin bölgesel kontrolü işgalci güce kaptırmış olur fakat egemenlik unvanı meşru iktidarın elinde kalır.²⁹¹ Bu bağlamda 42. madde, bir devletin işgal edilmiş olduğunu kanıtlayan tek yasal dayanak olarak kabul edilebilir.²⁹² Daha sonraki UİH antlaşmaları işgal tanımına herhangi bir

---

²⁸⁴ Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907. <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=01D426B0086089BEC12563CD00516887> (ET: 21.05.2021).

²⁸⁵ Ferraro, a.g.m, s.137.

²⁸⁶ Cuyckens, a.g.m, s.277.

²⁸⁷ Ferraro, a.g.m, s.138.

²⁸⁸ Gasser, a.g.m, s.274.

²⁸⁹ Amnesty International, a.g.m, s.5.

²⁹⁰ Ferraro, a.g.m, s.137.

²⁹¹ Cuyckens, a.g.m, s. 278.

²⁹² Ferraro, a.g.m, s.138.

değişiklik yapmadı. Fakat IV. CS'nin 2. maddesiyle UİH, artık sadece 42. madde bağlamındaki işgalleri değil, direnişle karşılaşmayan işgalleri de kapsayacaktı.²⁹³

Bu bakımdan, bir işgalin BMGK onayını alıp almadığı, amacının ne olduğu ya da işgal, kurtuluş, yönetim olarak adlandırılıp adlandırılmadığı önemli değildir, fiili olarak etkin bir kontrol kurulur kurulmaz bir işgal başlamış olacaktır.²⁹⁴ Bir işgalci güç, o bölgede olan *sivil halk* üzerinde kendi hâkimiyetini uygular-uygulamaz yabancı bölgeyi işgal etmek iddiasında bulunabilir.²⁹⁵ Dolayısıyla bir işgalin gerçek tanımlamasını anlamak için onun esas unsuru olan etkin kontrolün incelenmesi gerekmektedir.

2.3.1 İşgalin Başlangıcının Dayanağı

Saldırgan işgal, genel anlamda üç aşamadan ibarettir: ilk aşama, söz konusu bölgede hâlâ savaş devam ederken gerçekleşir; ikincisi, gerçek işgal aşamasıdır ve işgalci güçlere karşı örgütlü direniş sona erdiğinde ortaya çıkar ve üçüncüsü, çatışan güçler arasındaki çatışmanın sona ermesini takip eder.²⁹⁶ Görüldüğü gibi ikinci aşama, işgalcinin ona karşı yürütülen direnişe üstünlük sağladığı ve bir askeri yönetim kurduğu süreçtir. Bahsedilen yönetim, işgalin temelini kapsamaktadır.

İşgalin gerçekleşmesi için ilk olarak düşman bölgedeki örgütlü direnişin yok edilmesi, hukuk ve düzeni korumak için yabancı bir yönetimin kurulması gerekir.²⁹⁷ Diğer bir deyişle işgal, olgusal bir durum olarak uluslararası hukuka göre yasal sonuçlar doğurur ve fiili bir işgal durumunun var olduğu andan itibaren, işgal yasasının öngördüğü normatif çerçeve tetiklenir.²⁹⁸ Dinstein'a göre, 42. madde bağlamında saldırgan işgalin başlangıcı için: 1. İşgalci güç tarafından yetkinin *kurulması* ("has been established" – "olmuştur"); 2. İşgalci gücün bu yetkiyi kullanma *yeteneği* ("can be exercised" – "yapabilir") olmalıdır.²⁹⁹ Bu nedenle bir işgal durumunun ortaya

---

²⁹³ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s.1.

²⁹⁴ Cuyckens, a.g.e, s.21.

²⁹⁵ Gasser, a.g.m, s.273

²⁹⁶ Glahn, a.g.e, s.30.

²⁹⁷ Ferraro, a.g.m, s.141.

²⁹⁸ Cuyckens, a.g.e, s.22.

²⁹⁹ Dinstein, a.g.e, s.42.

42. Maddenin ingilizce metni:

çıkması için resmi bir beyana - işgal ilanı ya da taraflarca durumun nitelendirilmesine gerek yoktur, hatta söz konusu iktidar böyle bir durumun varlığını inkâr etse bile (çoğu işgalci güç, olumsuz çağrışımından kaçınmak için bir işgal durumunu reddetmeye çalışır), gerçekler aksini söylüyorsa, durum işgal olarak nitelendirilecektir.³⁰⁰ Böylece, işgalcinin kontrolü sürdürüldüğü ve yerli hükümetin kontrolü ortadan kaldırıldığı ölçüde alanın işgal edildiği söylenecektir.³⁰¹ Yerli hükümetin kontrolünü ortadan kaldırmak derken onun işlevini gerçekleştirmek anlaşılmalıdır. Örneğin, bir bölgede sivil halk üzerindeki hâkimiyeti normalde yerli hükümet gerçekleştirir. Fakat işgalci güç, o bölgedeki siviller üzerinde kendi hâkimiyetini uygular uygulamaz yabancı bölgeyi işgal etmek iddiasında bulunma hakkına sahip olur.³⁰²

İH, esasen Lahey Düzenlemeleri ve IV. CS'den oluşan normatif bir yapı olduğundan uygulama kapsamı tamamen Lahey Düzenlemeleri'nin 42. maddesinde belirtilen şartların yerine getirilmesine dayanmaktadır.³⁰³ Çünkü bahsedilen maddede "ülke, fiili olarak düşman ordusunun otoritesi altına geçtiğinde işgal edilmiş olarak addedilir", diye belirtildiğinden bölgenin ne zaman düşman ordusunun otoritesi altına geçtiğini aydınlatmak gerekir.³⁰⁴

Buradaki kilit belirleyici, işgalci güçlerin, bölgeyi "işgalci bir güce ait sorumlulukları gerçekten üstlenebilecekleri ölçüde" kontrolleri altına alıp almadıklarıdır ve esas olan bu olgunun varlığıdır.³⁰⁵ İşgalin esas anlamda olgusal bir durum olduğu buradan ortaya çıkmaktadır. İşgalin esas belirleyici unsuru, işgalcinin gerçekleştirdiği etkin kontroldür. Bu yüzden her ne kadar 42. madde ölçüt alınsa da, 42. maddenin var olup olmadığını belirlemek için de işgalcinin uyguladığı kontrol düzeyi esas alınmalıdır. Dolayısıyla işgal, işgalcinin etkin kontrol uyguladığı an başlamış oluyor. Çünkü maddede belirtilen "işgalci tarafından yetkinin kurulması" anlam itibarıyla kontrol uygulayabilmeyi gerektirir.

Territory is considered occupied when it is actually placed under the authority of the hostile army. The occupation extends only to the territory where such authority *has been established and can be exercised*.

³⁰⁰ Cuyckens, a.g.m, s.278.

³⁰¹ Ferraro, a.g.m, s.141.

³⁰² Gasser, a.g.m, s.273

³⁰³ Ferraro, a.g.m, s.137.

³⁰⁴ Albayrak, a.g.m, s.447.

³⁰⁵ Cuyckens, a.g.e, s.21.

2.3.2 Etkin Kontrol Kavramı

"Etkin kontrol" ifadesi, örf ve adet hukukunda bulunmaz ve işgale ilişkin hukuki söylemde, bir işgal durumunun varlığını belirlemeye yönelik koşulları tanımlamak için zamanla geliştirilen bir kavramı yansıtır.³⁰⁶ Bu yüzden düşünürler ve aynı zamanda içtihat kararları bu temele esasen işgalin var olup olmadığını ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Örneğin DKC – Uganda davasında UAD, Aralık 2006 tarihli kararında işgalin varlığı için yabancı güçler tarafından *fiili yetkinin kullanılmasını* şart olarak belirlemiştir.³⁰⁷ Etkin kontrol testinin karşılanması için iki ana koşulun yerine getirilmesi gerekir: Birincisi, işgalci gücün yerli hükümeti bölgedeki yetkisini alenen kullanamaz hale getirmiş olması gerekir; ikincisi, işgalci gücün, işgal altındaki topraklardaki meşru iktidarın otoritesini ikame edebilecek bir konumda olması gerekir.³⁰⁸ İkinci temel unsur, kurulan yabancı yönetimin ona verilen çerçevede yetki uygulamasıdır.

“Etkin kontrol”, Lahey Düzenlemeleri’nin 42. maddesinde yer alan işgal tanımının merkezinde yatan “otorite” kavramını doğruladığı ve belirlediği için temel bir kavramdır.³⁰⁹ Etkin kontrol, askeri işgalin olmazsa olmazıdır (*conditio sine qua non*).³¹⁰ Çünkü UIH uyarınca bir işgalin esas unsuru olan etkin kontrol olmaksızın, yabancı güçler tarafından bir bölgenin işgal edildiği söylenemez.³¹¹ Etkin kontrol testi, bu (geçici) yetki devrinin gerçekleşip gerçekleşmediğini belirlemeye yardımcı olur ve bu, işgalcinin normalde meşru güce bağlı olan ancak işgal olgusu nedeniyle bir an için askıya alınan hak ve görevleri yerine getirebilmesi için önem arz etmektedir.³¹² Çünkü işgal derken belirli bir süre için meşru otoritenin faaliyetini yabancı bir gücün üstlenmesi gibi bir durum gerçekleşir. İşgalcinin ona ait yükümlülükleri yerine getirmesi de yönetiminin temel hissesini teşkil etmektedir. Bu yükümlülükler IV. CS ile daha detaylı bir şekilde belirlenmiştir. Bu konuya ileride değinilecektir.

---

³⁰⁶ Ferraro, a.g.m, s.139.

³⁰⁷ Tristan Ferraro, Occupation and Other Forms of Administration of Foreign Territory, Report, International Committee of Red Cross, March 2012, s.19.

³⁰⁸ Cuyckens, a.g.m, s.279-279.

³⁰⁹ Ferraro, a.g.m, s.140.

³¹⁰ Dinstein, a.g.e, s.43.

³¹¹ Ferraro, a.g.m, s.140.

³¹² Cuyckens, a.g.m, s. 278.

Etkin kontrol kavramını daha yakından incelemek, UİH'nin amaçları doğrultusunda işgali tanımlama ölçütlerini belirlemeye yardımcı olmaktadır.³¹³ Örneğin işgalcinin uyguladığı etkin kontrol, onu istilacı pozisyonundan çıkararak geçici de olsa bir otoritere dönüştürür. "*İşgal, kurulu hükümeti devre dışı bırakarak idari otoriteyi uygulamayı gösterirken istila terimi bir askeri operasyonu kast etmektedir.*"³¹⁴ Buradaki idari otorite uygulamak kavramı "etkin kontrol" anlamına eş değerdir. Lassa Oppenheim'in çok doğru bir şekilde ifade ettiği gibi, "İşgal istiladır, artı düşman ülkeyi elinde tutmak amacıyla ele geçirmektir".³¹⁵ Bununla birlikte, işgal ordusunun komutanlığının yetkisini kuramadığı veya kullanamadığı için ilgili topraklarda aktif çatışmalar devam ederse, UİH işgal edilen bölgeden değil, askeri müdahale olunmuş bölgeden söz eder ve bu durumda savaş alanında silahlı çatışmalar hukukunun genel kuralları ile aynı kurallar geçerlidir.³¹⁶ Görüldüğü gibi klasik tanımda esas ölçüt, yabancı bir otoritenin varlığı ve yönetimi ele geçirmesidir.

Genel anlamda işgal olgusu, "bir gücün (bir veya daha fazla devlet veya BM gibi uluslararası bir kuruluş), bu gücün egemenlik unvanına sahip olmadığı bir bölge üzerinde, o bölgenin otoritesinin iradesi olmaksızın etkin kontrolü olarak tanımlanmaktadır."³¹⁷ Bu tanımdan da belli olduğu gibi istiladan farklı olarak, işgalde bir bölge üzerinde fiili bir kontrol, bir yönetim söz konusudur ve bu kontrol istila fiili ile birlikte gerçekleştirilir.³¹⁸ Fakat bu kontrol bölgenin meşru yönetiminin iradesi dışında gerçekleşmelidir.

Bir işgalin varlığını söyleyebilmek için yerinden edilmiş egemen otoritenin yerini alacak şekilde çevreye yayılan etkin kontrol işaretleri olmalıdır.³¹⁹ Fakat BMGK'nın İsrail'in işgal ettiği topraklarla (22 Kasım 1967 tarihli 242 sayılı Kararın önsözü, 2(f) paragrafi), ayrıca İran-İrak ihtilafı (24 Şubat 1986 tarihli 581 sayılı Kararın giriş bölümünün 6(e) paragrafi) ve Kuveyt'teki savaşla ilgili olarak (9 Ağustos 1990 tarihli 662 sayılı Karar) verdiği kararlarda sürekli değindiği gibi, "İşgal, işgal edilen bir bölgenin statüsünü değiştirmez" ve egemenliği etkin kontrol uygulayan

---

³¹³ Ferraro, a.g.m, s.140.

³¹⁴ Albayrak, a.g.e, s.447.

³¹⁵ Cuyckens, a.g.m, s.279.

³¹⁶ Толочко, a.g.m, s.181.

³¹⁷ Ben-Naftali, Gross, Michaeli, a.g.m, s.560.

³¹⁸ Albayrak, a.g.e, s.447.

³¹⁹ Dinstein, a.g.e, s.43.

devlete vermez.³²⁰ İşgali ilhaktan farklı kılan temel özellik budur. Fakat etkin kontrol unsuru doğru uygulanmadığı takdirde bu teslimiyet ilhaka yol açabilir. Bu açıdan etkin kontrolü, UİH kapsamında işgalciye verilen hak ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi ya da yabancı bölgenin iç içlerine ciddi müdahale olarak anlamak daha doğru bir sonuç doğurur. Çünkü etkin kontrol adı altında sınırsız hareket eden işgalci AİH kurallarını ihlal etmiş olabilir. Oysa işgal geçici bir süreliğine yerli otoritenin egemenliğini elinden *almayan* bir yönetim tarzı olarak gerçekleşmelidir.

Fakat etkin kontrol de olguya dayalı olduğu için onun bir anda nasıl başladığını anlamak duruma göre değerlendirilmelidir. Bunun kesin bir ölçütünün olmaması suiistimallere de kapıyı aralayabilir. Bu nedenle ortaya bir soru çıkar: Etkin kontrol izleri nasıl ortaya çıkar? Bunun için bir anda bölgenin her yerinde askeri birliklerin yerleştirilmesi mi gerekir?

2.3.3 Askeri Mevcudiyetin Kontrol Uygulamada Önemi ve Potansiyel Kontrol

Askeri müdahale sonrasında hemen etkin kontrol fark edilmeyebilir. İşgalcilerden “bir işgalcinin otoritesini hemen ve yerinde uygulayabilmesini” istemek hiç mantıklı değil fakat bunun yerine, etkin kontrol testi “yerel direnişin durdurulmasının ardından yeterli gücün varlığını gerektirir.”³²¹ Aynı zamanda bir bölge üzerinde etkin bir kontrol kurmak ve sürdürmek için ihtiyaç duyulan birlik sayısı, bölge sakinlerinin düzeni, sayıları, yayılmaları ve arazinin doğası gibi belirli sayıda faktöre bağlıdır.³²² Bununla birlikte kontrol sağlayamayan yabancı askeri mevcudiyetin bir ülke sınırlarında bulundurulmasıyla bir işgal gerçekleşemez. Silahlı birliklerin, başka bir devletin topraklarında tamamen rızaya dayalı *olmayan* bir şekilde konuşlandırılması, işgalin pekiştirilmesi ihtiyacını karşılamıyor.³²³ Esas olması gereken etkin bir şekilde kontrolün sağlanmasıdır. Bu kontrol, bir otoritenin işgalciye ait temel sorumlulukları üstlenme kabiliyetiyle ölçülür: bölge sakinlerine direktifler

---

³²⁰ Толочко, a.g.m, s.183-184.

³²¹ Eyal Benvenisti, International law of occupation, (2012). ProQuest Ebook Central <http://ebookcentral.proquest.com> (ET: 01.06.2021).

³²² Cuyckens, a.g.e, s.21.

³²³ Dinstein, a.g.e, s.43.

çıkarma ve uygulama kabiliyeti veya başka bir deyişle, işgalcinin bölgenin *her yerinde* kendi iradesine sahip olma kabiliyeti.³²⁴

Buradan ortaya çıkan anlama göre, işgalci gücün kendi yetkisini meşru egemenin yetkisinin yerine koyma *kapasitesine* sahip olması bu durum için yeterli olacaktır ve bu tür bir kontrolü tesis etme kapasitesi, tamamen varsayımsal kabul edilmemeli, işgalci güç gerektiğinde 'makul bir süre içinde' fiili kontrolü tesis edebilmelidir.³²⁵ İH'nin devreye girmesi açısından tam teşekküllü bir yönetimin kurulması güçlü bir gösterge oluştursa da, potansiyel kontrol testine göre kontrolün fiilen uygulanmasına değil, düşman kuvvetlerinin işgal edilen topraklar üzerinde yetki uygulama kapasitesine bakılacaktır.³²⁶ Potansiyel kontrol açısından bakıldığında, işgalci güç, bazı bölgeler fiili kontrolünün dışında olmasına ve hatta direniş hareketlerinin elinde olmasına rağmen otoritesini koruyabilecek durumda ise, bölge işgal edilmiş kabul edilecektir.³²⁷ Adam Roberts'ın gözlemlediği gibi, işgal yasası, diğer şeylerin yanı sıra, “askeri güç ya bölgenin olağan kamu düzeni ve hükümet sistemini yerinden ettiğinde onu kendi komuta yapısıyla değiştirdiğinde ya da başka bir şekilde onu yerinden etmek için *açık bir fiziksel yetenek gösterdiğinde* geçerli olacaktır.”³²⁸

Bir bölgenin gerçek anlamda işgal edilmesi için işgalci güçlerin düşman bölgedeki her yeri işgal etmesine gerek yoktur.³²⁹ Fakat yabancı birlikleri işgal edilmiş bölgelerin stratejik bakımdan önemli noktalara yerleştirilmesiyle de etkin bir kontrol sağlanabilmektedir.³³⁰ Daha 1949 tarihli Rehineler davasında, işgalcinin fiili kontrolden ziyade potansiyel kontrole sahip olmasının yeterliliği vurgulanmıştır: “*Partizanların bu ülkelerin bazı bölümlerini (Yunanistan ve Yugoslavya) çeşitli zamanlarda kontrol edebildikleri doğru olsa da, Almanların istedikleri zaman ülkenin herhangi bir yerinin fiziksel kontrolünü üstlenebildiği tespit edilmiştir.*”³³¹ Naletilic davasında UYCM, İşgalci Gücün “yeterli bir güce veya işgalci gücün yetkisini hissettirmek için makul bir süre içinde asker gönderme kapasitesine sahip olması

³²⁴ Ben-Naftali, Gross, Michaeli, a.g.m, s.563-564.

³²⁵ Cuyckens, a.g.m, s.280.

³²⁶ Cuyckens, a.g.e, s.26.

³²⁷ Gül, a.g.m, s.339.

³²⁸ Eyal Benvenisti, International law of occupation, (2012). ProQuest Ebook Central <http://ebookcentral.proquest.com> (ET: 01.06.2021).

³²⁹ Feilchenfeld, a.g.e, s.28.

³³⁰ Ferraro, a.g.m, s.145.

³³¹ Cuyckens, a.g.m, s.27.

gerektiği” görüşünü ileri sürerek ³³² bu potansiyel kontrol testini açıklamış bulunmaktadır. Gerçekte potansiyel kontrol, işgalci gücün kurabileceği bir konumda olduğu kontrolü kurmasını basitçe reddederek yükümlülüklerini aşmasını engeller.³³³ Böylece işgal ettiği bölgenin her noktasında asker bulundurmadığı için sadece askeri mevcudiyetinin olduğu bölgenin işgal edilmiş olduğu söylenemez. Çünkü makul süre içinde bölgeye askeri birlik yollama *kapasitesi* zaten gelişmiş bir kontrol düzeyini ispatlar.

Fakat çoğu yazar, yabancı topraklardaki düşman birliklerin fiziksel varlığının, etkin kontrol testinin ayrılmaz bir parçası olduğunu ileri sürmüştür.³³⁴ Bazı görüşlere göre ise, *askeri mevcudiyet* bir işgalin kurulması için “olmazsa olmaz” (sine qua non) bir koşul olsa da, bu, bir işgali sürdürmek için zorunlu şart değildir.³³⁵

İlk bakışta Lahey Düzenlemeleri’nin 42. maddesi, kelimenin tam anlamıyla yorumlandığında, etkin kontrolü uygulayan yabancı kuvvetlerin fiziksel varlığının zorunlu olarak gerekli olmadığını teyit etme eğilimindeymiş gibi gözükmektedir.³³⁶ Fakat bu konuda farklı yorumlar vardır. Örneğin hava sahasının kontrolünün, UİH’nin amaçları doğrultusunda "etkin kontrol" gerekliliğini ödemediğini, bu nedenle, yalnızca *toprak* üzerinde etkin kontrolün UİH anlamında askeri işgali karakterize edebileceğini söyleyenler vardır.³³⁷

Bölge üzerinde fiziksel kontrol kuran ancak kamu düzenini korumaktan, temel ihtiyaçları temin etmekten kaçınan düşman bir ordunun potansiyel yetkisi, 42. maddenin ikinci cümlesinin şartını yerine getirerek onu işgalci bir güç olarak görmeye yeterli midir?³³⁸

İşgal edilmiş bölgede işgalcinin ona tanınan yükümlülüklerini yerine getirmesi şartını öne koymakla onun birer işgalci olduğunu anlatabilmek için Mahkeme kararları kaynak teşkil etmektedir. Uganda v. DKC davasında UAD, Ugandalı askerlerin İturi bölgesinin fiili kontrolünü elinde tutarken - ve bu nedenle Uganda buradaki İşgalci Güçken - Ugandalı askerlerin Kongo'nun bazı diğer yerlerindeki mevcudiyetini, "1907

---

³³² Dinstein, a.g.e, s.44.

³³³ Cuyckens, a.g.m, s.280.

³³⁴ Cuyckens, a.g.m, s.281.

³³⁵ Ferraro, a.g.r, s.17.

³³⁶ Ferraro, a.g.m, s.144.

³³⁷ Ferraro, a.g.r, s.17.

³³⁸ Eyal Benvenisti, International law of occupation, (2012). ProQuest Ebook Central <http://ebookcentral.proquest.com> (ET: 01.06.2021).

Lahey Düzenlemeleri'nin 42. maddesi anlamında işgal" olarak nitelendirmedi.³³⁹ Mahkeme, bir müdahale sonucunda bir devletin askeri güçlerinin başka bir devletin topraklarında fiziksel mevcudiyetinin jus in bello kuralları çerçevesinde askeri işgal diye nitelendirilebilmesi için, mevcudiyetinin bulunduğu ülkede söz konusu yetkinin ona ait olması ve bu yetkinin uygulanmasının kanıtlanması gerekmektedir, diye belirtti.³⁴⁰ Örneğin, Uganda'nın Kongo Cumhuriyeti'ne ait İturi bölgesinde Kibali-İturi vilayetini kurup vali ataması etkin kontrol uyguladığına kanıt olarak kabul edilmiş fakat bu bölge dışında herhangi bir yerde bunun gibi bir örneğe rastlanmadığından etkin kontrol unsurlarının olmadığı, dolayısıyla diğer bölgelerde Uganda'nın işgalci güç olmadığı kanısına varılmıştır.³⁴¹

Dolayısıyla fiziksel olarak bölgede askeri mevcudiyete rağmen kontrol belirtileri olmazsa işgalden bahsedilemez. UAD'nin, klasik işgal tanımını takip ettiğini görmek mümkündür: Silahlı kuvvetlerin yabancı topraklarda kendi otoritelerini kurmalarına izin veren müdahalesi, düşman birliklerinin sürekli olarak konuşlandırılması ve nihayet, bu otoritenin meşru hükümetin yerine geçmesiyle güçlendirilmesi.³⁴² Esas ölçüt, var olan birliklerin ya da işgalcinin kontrolü altında olan herhangi bir aktörün bölgede 43. madde bağlamında bir harekette bulunmasıdır.

Fakat Rusya'nın işgal ettiği Gürcistan bölgeleriyle ilgili örneğe dair Avrupa Birliği (AB) Araştırma Komisyonu'nun açıklaması bu bağlamda farklılık doğurmaktadır. Gürcistan ile Rusya arasındaki ihtilafı inceleyen Komisyon, Rusya'nın "uluslararası hukukta askeri varlığı bir işgal rejimi olarak tanımak için gerekli belirleyici faktörün, işgalci devletin söz konusu ülkenin toprakları ve nüfusu üzerinde etkin bir denetim kurup kurmadığıdır" şeklindeki argümanını reddetmiş ve "bir dereceye kadar, Rus kuvvetlerinin konuşlandırıldıkları topraklarda asayiş ve güvenliği sağlayacak konumda olduğunu" tespit etmiştir.³⁴³ Bu nedenle askeri mevcudiyet ilkesinin değil, uygulanan kontrol ve yabancı bölgenin iç işlerine yapılan müdahalenin derecesi esas alınmalıdır. Durum böyleyken işgalcinin, ona atfedilen

---

³³⁹ Dinstein, a.g.e, s.43.

³⁴⁰ Ferraro, a.g.m, s.141.

³⁴¹ ICJ, Armed Activities on the Territory of the Congo (DRC v. Uganda), Judgment, 19 December 2005, ICJ Reports 2005, para. 175-177. <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-EN.pdf> (ET: 29.04.2021).

³⁴² Ferraro, a.g.m, s.146.

³⁴³ Eyal Benvenisti, International law of occupation, (2012). ProQuest Ebook Central <http://ebookcentral.proquest.com> (ET: 01.06.2021).

görevler bütününe yerine getirmemesi işgalin hiç olmadığı anlamına gelmez. Çünkü her işgalcinin hukuka uygun bir işgalcilik yürüttüğü söylenemez. Örneğin Ermenistan Dağlık Karabağ'ı işgal ettiği andan itibaren bölgedeki Azerbaycanlıları tahliye etmiş, kuvvet kullanarak bölgeyi boşaltmalarına neden olmuştur. 30 yıl boyunca Dağlık Karabağ'da sadece Ermeniler üzerinde uygulanan Ermeni silahlı birliklerinin kontrolü hukuka uygun bir işgal değildi. Çünkü işgal altında olan, herhangi bir düşman devletin vatandaşı değildi. Bu durumda işgalcinin işgal ettiği bölgenin nüfusuna karşı yükümlülüklerini yerine getirip getirmemesi etkin kontrolün bir parçası değildir. Fakat sivillere ve bölgeye karşı sorumluluklarını yerine getirmediği halde bölgede hâkim otorite olması yabancı gücün işgalci olduğunu gösterir.

İH'nin amaçları için etkin kontrolün sürdürülmesi, uygulama yöntemlerinden ayrı tutulabilir: bu etkin kontrol tanımı, bir işgalin yalnızca yabancı gücün, işgal altındaki bölgenin sınırları ötesindeki bir konumdan askeri gücü yansıtmaya kabiliyeti temelinde var olabileceğini ima eder.³⁴⁴

Bundan başka işgalci gücün "bölgedeki varlığına ilişkin Yoram Dinstein'in yorumuna göre, işgalci, işgal bölgesinde veya *yakınında* bir yerde "botları" (askeri birlikleri) konuşlandırması gerektir.³⁴⁵ O bölgede olmasa bile uzaktan potansiyel kontrolle işgalin varlığı kabul edilmektedir. O zaman güncel koşullarda bu uzaktan kontrol teknolojik araçlar yardımıyla sağlanabilirse, potansiyel kontrol gerçekleşmiş sayılır mı?

Araştırmanın temel sorusu olan askeri mevcudiyet olmaksızın işgalin varlığı meselesini daha detaylı incelemeye önce normalde işgalcilerin uygulamaktan kaçındıkları yükümlülüklerine değinmek gerekir. Çünkü işgalciler genelde bu yükümlülükleri uymamak ve kendi çıkarları doğrultusunda yabancı bölgenin kontrolünü gerçekleştirmek istedikleri için çeşitli yöntemler belirler. Bu yüzden işgalin askeri mevcudiyet bulunmaksızın mümkün olup olamayacağını anlamak açısından işgalcinin yükümlülüklerini bu yöntemle gerçekleştirip gerçekleştirilemeyeceğini belirlemek gerekir.

---

³⁴⁴ Ferraro, a.g.m, s.143.

³⁴⁵ Cuyckens, a.g.m, s.282.

2.4 “İŞGALCI” KİMLİĞİ

Geçmiş zamanlarda devletler arası ilişkilerin sonucu olarak ortaya çıkan işgaller güncel dönemde de esasen uluslararası aktörlerin arasında gerçekleşmektedir. Bu yüzden bazı görüşlere göre uluslararası hukukta işgalci gücün, devlet statüsünde olması gerektiği, bu açıdan tek başına devlet dışı bir aktörün bir toprak parçası üzerinde etkin kontrol uygulaması veya geçici bir yönetim kurmasının işgal durumunu oluşturamayacağı söylenmektedir.³⁴⁶ Bu alandaki esas sözleşmelerde ise bu duruma özel olarak bir vurgu yapılmamıştır. Örneğin, Lahey 42. maddede “düşman ordu” (hostile army), 43. maddede ise “işgalci” (occupant) ifadelerine başvurulmuştur.³⁴⁷ Fakat 20. yüzyılın başlarındaki işgal kavramı iki devlet arasında gerçekleşen düşmanlık ilişkilerinden kaynaklandığı için bu maddelerin içeriğinden doğal olarak yukarıdaki görüş çıkar.

IV. CS'nin 4. maddesine esasen, “*Bir ihtilâf veya işgal halinde, ihtilâfa dâhil bir tarafın işgal devletinin her ne zaman ve her ne tarzda olursa olsun, eline düşen ve onların tabiiyetinde olmayan şahıslar işbu Sözleşmenin himayesi altındadır.*”³⁴⁸ Maddenin orijinal metninde devlet kelimesi yerine işgalci güç (occupying power) kavramı kullanılsa da metnin içeriğinden işgalci gücün bir devlet olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü “tabiiyetinde olmak” devlete ait bir ifadedir. Bu durumda işgalcinin vatandaşı olmayan şahıslar işgal edilmiş nüfus olarak kabul edilir ve Sözleşme yalnızca bu kişilere uygulanır. Dolayısıyla konvansiyonel tanımda işgalci güç, uluslararası hukuk aktörü olan devletlerdir.

Fakat I. bölümde değinildiği gibi, güncel zamanda savaşlar yeni konsepte sahiptir. Eğer bir işgal, “uluslararasılaşmış uluslararası olmayan silahlı çatışmalardan” kaynaklanır ve bir devlet dışı aktörün belirli bir bölgeyi kontrol altına almasıyla sonuçlanırsa, o zaman burada işgalci güç kim olacaktır? Burada esas olarak dikkat

³⁴⁶ Albayrak, a.g.m, s.456.

³⁴⁷ 42. m. (ing.): “Territory is considered occupied when it is actually placed under the authority of the hostile army.”

43. m. (ing.): “The authority of the legitimate power having in fact passed into the hands of the occupant...” bkz.: Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907. <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=01D426B0086089BEC12563CD00516887> (ET: 21.05.2021).

³⁴⁸ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s.121.

edilmesi gereken unsur, devlet içi grubun özerk yoksa başka büyük bir güce dayanarak bölgeyi işgal etmesidir. Bu, yeni bir terim olmakla, vekil aracılığıyla işgal/vekâlet işgali (occupation by proxy) diye bilinmektedir.

Bölgede yabancı gücün askeri mevcudiyeti bulunmaksızın işgalin sürdürülmesinin mümkün yollarından biri vekâlet işgali diye belirlenen yöntemdir. Burada, yabancı devletin genel kontrolüne tabi oldukları sürece vekil silahlı kuvvetler aracılığıyla etkin kontrolün uygulanabileceği ileri sürülmektedir.³⁴⁹

IV. CS'nin 29. maddesinde şöyle belirtilmiştir: *“Hükmi altında, himaye gören şahıslar bulunan ihtilâfa dâhil bir devlet, kendi memurlarının mezkûr şahıslara yapacakları muameleden, bu memurlara şahsen terettüp edecek mesuliyetler baki kalmak üzere, mesuldür.”*³⁵⁰

Bu nedenle, bir devlet, fiili yerel yönetimler veya bir bölgenin veya bir kısmının etkin bir şekilde kontrolünde olan diğer yerel organize gruplar üzerinde genel kontrol uyguladığında, UIH'nin amaçları doğrultusunda işgalci bir güç olacaktır.³⁵¹ Buna binaen UYCM'nin Yargılama Odası, Tadić davasında vekâleten bir işgal yetkisine değinmiş, Sırp Cumhuriyeti'nin Bosna Savaşı'ndaki eylemlerinin Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'ne (Sırbistan ve Karadağ) atfedilebilir olup olmadığını değerlendirmiştir.³⁵² Mahkemenin bu konudaki en tutarlı görüşü şu şekildedir: “De facto organların veya temsilcilerin yabancı güçle ilişkisi, yabancı gücün yalnızca yerel de facto organların veya temsilcilerin eylemleri yoluyla belirli bir bölgede "işgal ettiği" veya faaliyet gösterdiği koşulları içerir.”³⁵³ Hırvatistan'ın Boşnak bölgesinde Boşnaklar üzerinde kontrol sağlayan Hırvatistan Savunma Konseyi³⁵⁴ isimli grubun üzerindeki etkin Hırvat kontrolü, Yugoslavya'daki bu bölgenin Hırvatistan tarafından işgal edildiğini kanıtlamıştır.³⁵⁵

Vekil aracılığıyla işgal için de bazı etkenler şarttır: Bir devletin silahlı kuvvetleri veya devletin kontrolündeki vekiller, işgal sırasında etkin yerel hükümetin rızası

³⁴⁹ Ferraro, a.g.m, s.158.

³⁵⁰ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s.131.

³⁵¹ Ferraro, a.g.m, s.158.

³⁵² Gilder, a.g.m, s.63.

³⁵³ ICTY, Prosecutor v. Tadić, Judgement, 7 May 1997, para. 584. <https://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-ts70507JT2-e.pdf> (ET: 21.05.2021).

³⁵⁴ Bosna Hersek Hırvatistan Cumhuriyeti'nin resmi askeri oluşumu olan Hırvat Savunma Konseyi (Hırvatça: Hrvatsko vijeće obrane veya HVO), 1991-1996 yılları arasında Bosna Hersek Hırvatlarının ana askeri gücüydü. bkz: https://en.wikipedia.org/wiki/Croatian_Defence_Council (ET: 21.05.2021).

³⁵⁵ Gürpınar, a.g.t, s.82.

olmadan yabancı bir bölgede fiziksel olarak mevcuttur; işgal zamanında yürürlükte olan etkin yerel yönetim, yabancı güçlerin rızasız mevcudiyeti veya ikincisi tarafından kontrol edilen vekil sayesinde yetkilerini büyük ölçüde veya tamamen kullanamaz hale getirilmiş olmalı; onlar adına hareket eden yabancı kuvvetler veya vekiller, yerel yönetim yerine ilgili bölge (veya bazı kısımları) üzerinde yetki uygulayacak konumda olmalıdır.³⁵⁶

Bu tür dolaylı kontrolde de yine esas alınması gereken koşul, yabancı işgalciye bağlı yerel otoritenin bölgede etkin kontrol gerçekleştirmesidir. Nitekim UAD'nin DKC ve Uganda davası hakkındaki görüşü, silahlı birliklerin sadece bölgede varlığı değil, aynı zamanda otorite uygulaması gibi yeterli deliller olması yönündeydi.³⁵⁷ Bundan başka, DKC, Kongolu isyancı grupların kontrolü ve yönetimi altında olan bazı bölgelerde Uganda'nın işgalci olduğuna dair iddia yürütse de UAD, bu "dolaylı yönetime" dair bir kanıt bulunmadığından bu iddiayı kabul etmemiştir.³⁵⁸ Bu, vekâlet işgali için bir devletle vekil gruplar arasında ilişki unsurunun da dikkate alınması gerektiğini gösterir.

Vekâlet işgalinin son zamanlardaki en bariz örneği Ukrayna ile Rusya arasında yaşanmaktadır. Rusya'nın Kırım ilhakının ardından, Nisan 2014 tarihinde Rusya yanlısı güçler Doğu Ukrayna'da Donetsk ve Luhansk şehirlerini ele geçirdi ve bu topraklar DHC, LHC hükümetleri aracılığıyla kontrol altına alındı.³⁵⁹ Buradaki sorun bu işgalci hükümetlerin Rusya'ya atfedilmesidir. İlk başta UNOSÇ gibi gözükse de tüm tartışmaların temeli Rus paraşütçülerin Ukrayna topraklarında (Rusya sınırından 20 km uzakta) yakalanmaları ve ardından Rusya'dan Ukrayna'ya asker ve teçhizatın gönderilmesi olmuştur.³⁶⁰ Kremlin kabul etmese de o dönemde Kiev yönetimi ve Batılı ülkeler Rusya'yı Ukrayna'daki krize müdâhil olmakla ve ülkenin doğusundaki silahlı ayrılıkçı militanları desteklemekle suçluyorlardı.³⁶¹

---

³⁵⁶ Ferraro, a.g.m, s.160.

³⁵⁷ Ferraro, a.g.m, s.146.

³⁵⁸ ICJ, Armed Activities on the Territory of the Congo (DRC v. Uganda), Judgment, 19 December 2005, ICJ Reports 2005, para. 177. <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-EN.pdf> (ET: 29.04.2021).

³⁵⁹ Gilder, a.g.m, s.70.

³⁶⁰ Gilder, a.g.m, s.71.

³⁶¹ Ukrayna Lideri: Rusya'nın İşgali Altındayız, 28 Ağustos 2014. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140828_vj_porosenko_rusya (ET: 21.05.2021).

Sonuç olarak DHC, Donetsk'in büyük çoğunluğunun gerçek ve etkin kontrolüne sahiptir ve bunun kanıtı, Ukraynalı sınır muhafızları tarafından Ukrayna ile DHC arasında geçiş yapan kişilerin pasaportlarının damgalandığı sınırın *zımni olarak tanınmasıdır*.³⁶² Daha silahlı çatışmaların gerçekleştiği ilk zamanlarda NATO yetkilileri, Rus askerlerinin Ukrayna'da ayrılıkçı militanlarla birlikte Ukrayna ordusuna karşı savaştığını ve ülkede 1000'in üzerinde Rus askeri olduğunu belirtmişti.³⁶³ Fakat uzun süre boyunca DHC ve LHC silahlı kuvvetleri üzerindeki Rus kontrolünün varlığı konusunda kesinlik elde edilmemiş, BMGK, kuvvetlerin Rus subaylar tarafından yönetildiğini iddia etmesine rağmen, operasyonların planlanmasının ve yönünün kesin niteliği bilinmemiştir.³⁶⁴ Fakat 2019 yılında geçici olarak işgal edilen Donetsk ve Lugansk bölgelerinde Rusya Devlet Başkanı'nın kararıyla işgal edilen bölgelerdeki Ukrayna vatandaşlarına Rus pasaportlarının yasa dışı verilmesi, Kremlin tarafından bu bölgelerin işgal edildiği gerçeğini tasdiklemiş olup, Ukrayna Dışişleri Bakanlığı tarafından şiddetle kınanmış, hatta Rusya taraf olduğu Minsk anlaşmalarını bilinçli olarak imha etmek ve Donbas bölgesini Rusya'ya katma girişiminde bulunmakla suçlanmıştır.³⁶⁵ Dolayısıyla, Rusya şu an gerçek anlamda bir işgalci olsa da bahsedilen işgal bölgeleri vekil gruplar aracılığıyla yönetilmektedir.

21. yüzyılda hibrit savaşların ortaya çıkması, güncel zamanda Ukrayna, Yemen, Libya ve Suriye'de vekâlet savaşlarının yürütülmesine rağmen, işgalin vekâlet aracılığıyla gerçekleştirilebilmesinin tanınmadığı durumda nüfusların korunmasını tehlikeye atmaktadır.³⁶⁶ Bu tür işgali normal klasik işgalden farklı kılan şey, temelindeki silahlı çatışmaların farklılığıdır. Normalde UNSC'den kaynaklanan askeri işgaller bir yabancı işgalcinin başka devletin ülkesinde bulunmasıyla gerçekleşirse, vekâlet işgalinde ortada yabancı bir unsur yoktur. Devlet içi grupların güçlenmesi ve bir bölgeyi yerli hükümetin kontrolünden alıp kendi kontrolü altında tutması

---

³⁶² Gilder, a.g.m, s.73.

³⁶³ Ukrayna Lideri: Rusya'nın İşgali Altındayız, 28 Ağustos 2014. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140828_vj_porosenko_rusya (ET: 21.05.2021).

³⁶⁴ Gilder, a.g.m, s.74.

³⁶⁵ Ukrayna İstanbul Başkonsolosluğu, RF Tarafından İşgal Edilen Bölgelerde Ukrayna Vatandaşlarına Rus Pasaportu Verilmesi Konusunda Kremlin'in Tutumuna Karşı Ukrayna Dışişleri Bakanlığı'nın Açıklamasıdır, 25 Nisan 2019. <https://istanbul.mfa.gov.ua/news/72157-rf-tarafından-ıgal-edilen-blgelerde-ukrayna-vatandalarna-rus-pasaportu-verilmesi-kremlinin-tutumuna-kar-ukrayna-dileri-bakanlın-aqlamasdr> (ET: 21.05.2021).

³⁶⁶ Gilder, a.g.m, s.60.

durumudur. Şüphe yoktur ki burada başka yabancı bir kaynağın eli ve yardımı olabilir. Uluslararası toplum vekâlet işgalini tanımaya büyük ölçüde isteksiz olduğu veya üçüncü bir şahıs ile genel veya etkin bir kontrol ilişkisini tespit etmek zor olduğundan devletler, işgalci olarak yükümlülüklerinden feragat edebilirler.³⁶⁷

Fakat çağdaş uluslararası hukuk, bir devletle vatandaşları arasındaki iç ilişkileri düzenleme yükümlülüğünü de kabul ettiğinden, 42. maddenin atıfta bulunduğu bir yönetim ve ona tabi olan insanlar arasındaki "düşmanlık" kavramını genişletmemek için hiçbir neden yoktur.³⁶⁸ UYCM, Tadić kararında IV. CS'nin, (1) ellerinde buldukları savaştan tarafın tabiiyetine sahip olmayan veya vatansız kişiler olan sivillere; (2) işgal altındaki topraklardaki, ellerinde buldukları çatışmaya taraf olan Üye Devletin uyruğuna sahipken mülteci olan ve bu nedenle artık bu Tarafa bağlılık göstermeyen ve artık diplomatik korumasından yararlanmayan sivillere de koruma sağlayacağını belirtmektedir.³⁶⁹ Bu nedenle, düşmanlık ilişkileri olmasa veya bölge devlet olmayan aktör tarafından kontrol edilse bile İH normları geçerli olacaktır, çünkü bazı durumlarda vatandaşlık, bir kişiye koruma hakkının verilmesi için bir faktör olmamalıdır.³⁷⁰ Bir devletin içinde aynı milletten olan devlet dışı aktör herhangi bir bölgeyi işgal ederse, bu zaman aynı devletin vatandaşı olmaları onun sivillere karşı işgalci yükümlülüklerini değiştirmeyecektir.

2.5 İŞGALCİNİN HAK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Bahsedilen uluslararası sözleşmelerde işgalci aktörlerin hak ve yükümlülükleri geniş şekilde beyan edilmiştir. Bu alana ait olan hareketlerin uygulanması etkin kontrolün sağlandığının göstergesidir. Fakat işgalcilerin her zaman bu yükümlülükleri kurallara uygun bir şekilde yerine getirdiğini söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla işgalcinin yerine getirmek zorunda olduğu yükümlülüklerden feragat etmesi kontrol

---

³⁶⁷ Gilder, a.g.m, s.61.

³⁶⁸ Eyal Benvenisti, Occupation and Territorial Administration, GlobalTrust Working Paper Series, (November 2015), s.12.

³⁶⁹ ICTY, Prosecutor v. Tadić, Judgement, 15 July 1999, para. 164. <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf> (ET: 29.04.2021).

³⁷⁰ Benvenisti, a.g.m, s.12.

düzenini aza indirirse bu zaman işgalin olmadığı kanısına varılmamalıdır. Bu nedenle işgalci yükümlülüklerinin gözden geçirilmesinde fayda vardır.

2.5.1 Kamu Düzeni ve Güvenliğini Sağlamak ve Sürdürmek Yükümlülüğü

İşgal yönetiminin temel çerçevesi Lahey Düzenlemeleri'nin 43. maddesinden kaynaklanmaktadır.³⁷¹ Bu maddeye göre,

*“Meşru iktidar otoritesi işgalcinin eline geçtiğinden; işgalci mümkün olduğu ölçüde, mutlak surette engel olmadığı takdirde ülkedeki yürürlükteki kurallara riayet ederek kamu düzeni ve güvenliğini sağlamak ve sürdürmek için elindeki tüm tedbirleri alacaktır.”*³⁷²

İşgalci, bölge üzerinde mutlak egemenlik kazanmasa da İH ve yükümlülükleri çerçevesinde idari haklar elde eder.³⁷³ Fakat güç kullanma eylemi ya da tehdidiyle egemenliğin devredilmezliği ilkesinden yola çıkarak işgal edilen topraklarda egemenlik ve mülkiyet hakkı, işgalci güce verilmez.³⁷⁴ İşgalci güç, geçici olarak da olsa askıya alınmış ulusal otoritenin haklarında halef değildir ve işgalci bir güç, kendi egemenlik haklarını işgal ettiği bölgede uygulayamaz.³⁷⁵ Çağdaş uluslararası hukuk uyarınca kendi kaderini tayin hakkı, işgalciye değil, işgal altındaki nüfusa verilmiştir.³⁷⁶ Tüm bu ilkeler, güncel uluslararası hukukta ilhak durumunun yasak olmasıyla alakalıdır.

43. maddede bahsedilen “kamu düzeni ve güvenlik” ifadesi, Fransızca olan orijinal metinde *‘l’ordre et la vie publics’* – “kamu düzeni ve sivil hayat” olarak kullanılmış ve birçok yorumcu tarafından bu ifadenin içeriği “topluluğun tüm sosyal, ticari ve ekonomik hayatı” olarak yorumlanmıştır.³⁷⁷ Diğer önemli bir nokta ise işgalcinin işgal edilen ülkede kamu düzenini sürdürmek bakımından hakkı ve

³⁷¹ Shaw, a.g.e, s.860.

³⁷² Albayrak, a.g.m, s.459.

³⁷³ Chinkin, a.g.m, s.206.

³⁷⁴ Ben-Naftali, Gross, Michaeli, a.g.m, s.5

³⁷⁵ Gasser, a.g.e, s.277.

³⁷⁶ Ben-Naftali, Gross, Michaeli, a.g.m, s.5

³⁷⁷ Vaios Koutroulis, “The Application of International Humanitarian Law and International Human Rights Law in Situations of Prolonged Occupation: Only a Matter of Time?”, International Review of The Red Cross, Volume 94, Number 885, (Spring 2012), s.178.

yükümlülüğü olduğu ve mevcut hukuku mümkün olduğu ölçüde korumalı olduğudur.³⁷⁸ Çünkü işgal hakkının ana fikri, bir silahlı çatışma sırasında işgal altındaki topraklardaki “önceden var olan” durumu (status quo ante) bu tür bölgelerin gelecekte ilgili devlete acısız bir şekilde geri dönmesini sağlamak amacıyla korumaktır.³⁷⁹

Birçok yoruma göre, 43. madde, işgalciye verilen “kamu düzeni ve güvenliğini sağlamak ve sürdürmek” hakkının/görevinin, işgalcinin kendisine ait silahlı kuvvetlerin güvenliğini sağlarken işgal altındaki bölgeyi yerel halkın yararına yönetmesine yardımcı olacağını savunmaktadır.³⁸⁰

43. madde, işgalcinin sorumluluğunun niteliği ve kapsamının belirlenmesinde bir mihenk taşı olarak, işgalin geçiciliğini ve işgalci gücün de yerel otoritenin bir mütevellî heyeti olarak onun yetkilerini, sivil hayatı korumak ve bölgeyi yönetmek şeklinde uygulamalı olduğunu belirtmiştir.³⁸¹ Fakat bahsedilen maddede olduğu gibi işgalci güce atfedilen tüm hak ve yükümlülüklerin temelinde, kontrolü altında olan bölgenin düzenini sağlamak, bölgedeki kaynakların halkın ve işgalcinin ihtiyaçlarını karşılamak suretiyle kullanılmasını temin etmek ve buna rağmen bölge halkının sömürülmemesi ilkeleri yatmaktadır.³⁸² İşgal altındaki bölgede kamu düzeni ve sivil hayatın yönetimi işgalci güce emanet edilmiştir ve bu güvenden faydalanan işgal altında olan insanlar mülksüzleştirilir ya da boyun eğdirilirse bu güven ihlal edilmiş olur.³⁸³ Ya da eğer işgalci güç, 43. maddenin sınırlarını aşarak işgal edilen devletin egemenliğini elde etmeye çalışırsa, bu zaman da bahsedilen güven ihlal edilmiş olur. Bu, uluslararası hukukta yabancı toprakların ilhak edilmesine dair yasaklamalardan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla işgalci tarafından ilhak edilen topraklar üzerinde de işgalciye egemenlik hakları tanınmamaktadır çünkü uluslararası hukuk, işgalciye yalnız işgalle ilgili sınırlar çerçevesinde haklar tanımaktadır.³⁸⁴ Kamu düzenini ve güvenliğini sağlamak için işgalcinin yerel halktan oluşan idari organlar oluşturmasına izin verilir ve bu organlar ilke olarak işgal rejimini korumak için kullanılmamalıdır

---

³⁷⁸ Shaw, a.g.e, s.861.

³⁷⁹ Толочко, a.g.m, s.182.

³⁸⁰ Ferraro, a.g.r, s.12.

³⁸¹ Aeyal Gross, *The Writing on The Wall Rethinking the International Law of Occupation*, New York: Cambridge University Press, s.18.

³⁸² Albayrak, a.g.m, s.459.

³⁸³ Ben-Naftali, Gross, Michaeli, a.g.m, s.555.

³⁸⁴ Gasser, a.g.e, s.277.

fakat belirli durumlarda işgalci, kendisine yöneltilen yasa dışı düşmanlıkların (örneğin sivillerin işgalci güce yönelik saldırıları veya işgalci devletin sivillerine yönelik bir terör eylemi) bastırılması için işgal edilmiş bölgenin polislerinden yardım talep edebilir.³⁸⁵

43. madde gereğince belirlenmiş görevi yerine getirmek için işgalci güç, IV. CS'nin 27. maddesindeki tedbirlere başvurabilir.³⁸⁶ “*Maahaza, ihtilâfa dâhil taraflar, himaye gören şahıslara karşı harbin icabettirdiği kontrol ve emniyet tedbirlerini alabilirler.*”³⁸⁷ UKHK Yorumu, maddede "devletlerin alabileceği çeşitli güvenlik önlemlerinin belirtilmediğini; maddenin sadece genel bir hüküm koyduğunu, kontrol ve güvenlik sorunlarıyla uğraşmak için gerekli görülen yolların seçimini İşgalci Güce bıraktığını" belirtmektedir.³⁸⁸ Bu tür önlemler güç kullanımını içerebilir ve ister asker ister polis memurları tarafından muharebe dışındaki koşullarda herhangi bir güç kullanımı, 1979 tarihli Kolluk Kuvvetleri Görevlileri İçin BM Davranış Kuralları ve Kolluk Kuvvetlerinin Kuvvet ve Ateşli Silah Kullanımına İlişkin 1990 Tarihli BM Temel İlkeleri'ne uygun olmalıdır.³⁸⁹

2.5.2 İşgal Edilen Topraklarda Yürürlükte Olan Yasalara Saygı Yükümlülüğü

İşgalci mümkün olduğunca ülkedeki kurallara riayet etmeli, işgal edilen topraklardaki status quo'yu değiştirmemeli veya gerekirse mümkün olduğunca az taahhüt yaratmalıdır.³⁹⁰ Çünkü işgal kısa süreli olmalıdır, askeri işgale dair uluslararası hukuk normlarına göre belirsiz ya da kalıcı bir işgal hukuki değildir.³⁹¹

Lahey Düzenlemeleri'nin 43. maddesiyle işgalci güce iki ayrı yükümlülük yüklenmiştir: işgal altındaki topraklarda asayiş ve yaşamı mümkün olduğunca eski

---

³⁸⁵ Толочко, a.g.m, s.186.

³⁸⁶ Amnesty International, a.g.m, s.7.

³⁸⁷ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s.131.

³⁸⁸ Dinstein, a.g.e, s.93.

³⁸⁹ Amnesty International, a.g.m, s.7.

³⁹⁰ Gasser, a.g.e, s.277.

³⁹¹ Ben-Naftali, Gross, Michaeli, a.g.m, s.555.

haline getirmek ve sağlamak; mutlak surette engel olmadığı sürece işgal altındaki topraklarda yürürlükte olan yasalara saygı duymak.³⁹²

İşgalcinin uyması gereken nokta, mümkün oldukça *ülkedeki yürürlükteki kurallara riayet ederek kamu güvenliğini sağlamak ve sürdürmektir*. Bu muhafazakâr önlemin mantığı, meşru otorite restorasyonu gerçekleşene ve bu makam tarafından değişiklikler yapıncaya kadar bölgedeki yasal durumun korunması gerektiğidir.³⁹³ Yürürlükteki yasalara saygı gösterme yükümlülüğü, mutlak engel doğurmadıkça, mevcut yasaların askıya alınmasından veya ortadan kaldırılmasından kaçınılmasını gerektirir.³⁹⁴

Kanun koyma yetkisi bir egemenlik anlamı taşıdığından ülkede bulunmasa bile yerli otorite, kanun koyma yetkisine sahiptir ve bu durumda devlet için kanun çıkarabilir.³⁹⁵ 43. maddede iki yükümlülük belirlenmiş olsa da, kamu düzeni ve yaşamı yeniden tesis etme ve sağlama görevine uyma askeri hükümetin yürütme organıyla yargı organı, yasalara saygı gösterme yükümlülüğüne uyma göreviyse yasama organının kapsamındadır.³⁹⁶ Fakat işgal sürecinde işgal edilmiş bir devletin geçici hükümeti de yasa ve diğer düzenlemeler kabul edebilir ve bu yasaların işgal edilen bölgede uygulanması gerekir.³⁹⁷ Fakat mümkün oldukça işgalci güç, işgal ettiği bölgeyi mevcut kurallar çerçevesinde yönetmelidir.³⁹⁸ Bu ilke, IV. CS'nin 64.1. maddesinde de kendine yer edinmiştir.

İşgal altındaki bölgede işgalci tarafından mevzuatın değiştirilmesi veya yenisinin getirilmesi işlemleri, doğası gereği sınırlandırılmıştır ve hukuki normlarla bazı istisnai koşullar belirlenmiştir: 1. Kamu düzenini, sivil hayatı ve düzenli hükümetin işlerini yeniden tesis etmek ve sürdürmek; 2. İşgalci Gücün güvenliği; 3. İşgalcinin UIH ve uluslararası insan hakları hukuku yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlamak; 4. Uzun süreli işgal sırasında sivil yaşamın ve korunan nüfusun refahının iyileştirilmesi.³⁹⁹ Bu sınırları IV. CS'nin 64. maddesinde de görmek

---

³⁹² Dinstein, a.g.e, s.90.

³⁹³ Chinkin, a.g.m, s.206.

³⁹⁴ Dinstein, a.g.e, s.91.

³⁹⁵ Gasser, a.g.e, s.286.

³⁹⁶ Dinstein, a.g.e, s.91.

³⁹⁷ Толочко, a.g.m, s.184.

³⁹⁸ Gasser, a.g.e, s.286.

³⁹⁹ Diakonia International Humanitarian Law (IHL) Centre, Occupation.

<https://www.diakonia.se/en/IHL/The-Law/International-Humanitarian-Law-1/issues-addressed-by-ihl-2/Occupation/> (ET: 21.05.2021).

mümkündür. Bu açıdan 64. madde, Lahey Düzenlemesi 43. maddenin devamı ve tamamlayıcısı olarak kabul edilmelidir.⁴⁰⁰ IV. CS'nin 64.2. maddesi uyarınca işgalci güç, 43. maddenin amaçlarını doğrultmak, IV. CS kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmek, işgal altındaki topraklarda düzenli bir hükümetin devamlılığını sürdürmek ve ulusal güvenlik amacıyla işgal edilmiş topraklarda önceden var olan hukuk sistemini değiştirebilir ve kendi mevzuatını çıkarabilir.⁴⁰¹

UKHK Yorumu, işgalci bir gücün yasama yetkisini kullanabileceği konuları ortaya koymaktadır: çocuk refahı, işgücü, gıda, hijyen ve halk sağlığı gibi alanlarda "sözleşmenin uygulanması için gerekli" hükümler; "bölgenin düzenli yönetimini" sürdürmek için gerekli diğer hükümler ve "kendini korumak için" cezai hükümler çıkarılabilir.⁴⁰² Böylece işgalci, işgal yasası uyarınca görevlerini yerine getirmesi için işgal edilen bölgenin nüfusunu gerekli hükümlere tabi tutabilir.⁴⁰³

Bundan başka, 64. maddenin birinci fıkrası (mevcut mevzuata ilişkin olarak) yalnızca ceza kanunlarından bahsetmekte, ikinci paragrafsa kanunu daha genel terimlerle ele alıyor görünmektedir.⁴⁰⁴ Örneğin 64.1. maddeye esasen, mevcut mahkemeler, işgal altındaki topraklarda yaşayanların iç ceza hukuku suçları üzerindeki yargı yetkilerini koruyarak faaliyetlerine devam edeceklerdir ve işleyen bir yargı sisteminin yokluğunda, işgalci güç, *mevcut yasaları uygulamak şartıyla*, olağan yargı işlevlerini yerine getirmek için kendi mahkemelerini kurabilir.⁴⁰⁵

65. madde uyarınca, "İşgalci Güç tarafından yürürlüğe konulan" cezai hükümler, yayınlanmadan ve bölge sakinlerinin kendi dillerinde bilgilerine sunulmadan önce yürürlüğe girmeyecektir ve bu ceza hükümlerinin etkisi geriye dönük olmayacaktır."⁴⁰⁶ Fakat bu yükümlülük sadece ceza hukuku ilkeleri için mi geçerlidir? UKHK'nin Yorumu'nda belirtildiği gibi, maddenin açıklamasına bakılırsa, işgal yetkililerinin ülkenin medeni hukuku, hatta anayasasına da saygı göstermeye mecbur olmadıkları sonucuna varmak mümkündür, ama mantıksal olarak kıyas yoluyla bu hükmü, her hukuk alanına uygulanabilir olarak yorumlamak gerekir.⁴⁰⁷ 43. madde

---

⁴⁰⁰ Dinstein, a.g.e, s.110.

⁴⁰¹ Ferraro, a.g.r, s.57.

⁴⁰² Amnesty International, a.g.m, s.11.

⁴⁰³ Ferraro, a.g.r, s.57.

⁴⁰⁴ Dinstein, a.g.e, s.111.

⁴⁰⁵ Amnesty International, a.g.m, s.12.

⁴⁰⁶ Amnesty International, a.g.m, s.11.

⁴⁰⁷ Dinstein, a.g.e, s.111.

sadece “ceza kanunlarına” değil, “ülkede yürürlükte olan kanunlara” atıfta bulunduğundan, bu kabiliyetin genel olarak kanunlara genişletilmesi gerekiyor ve bu nedenle 43. madde, 64. maddenin anlamına biraz ışık tutmuş ve her iki hüküm ışığında işgalcinin haklarını ve görevlerini yorumlama ihtiyacını güçlendirmiştir.⁴⁰⁸ II. Dünya Savaşı’ndan sonra savaş suçularının yargılanması önem arz ettiğinden IV. CS’nin 64. maddesinde özellikle ceza kanunu ve mahkemelerin işleyişine dokunulmuş olması tesadüfi değildir.

2.5.3 Hijyen ve Halk Sağlığı Standartları, Gıda ve Tıbbî Bakım Yükümlülüğü

IV. CS’nin 55. maddesine göre,

*“Şamil devlet, halka lüzumlu olan iaşe maddeleriyle tıbbi maddeleri elinden geldiği nispette temin etmekle mükelleftir. Bilhassa işgal altındaki toprakların kaynakları yetmediği takdirde yiyecek ve tıbbi malzeme ile lüzumlu sair bilcümle eşyayı ithal edecektir.”*⁴⁰⁹

56. maddede tıbbi yardıma dair görevler belirlenmiştir. 56.1. maddeye göre,

*“Şagil devlet, işgali altındaki topraklarda bulunan tıp müesseselerini, servislerini ve hastaneleri ve keza halkın sıhhatini ve hıfzıssıhhasını, bilhassa sâri hastalıklara ve salgınlara karşı koruyucu ve önleyici tedbirler almak ve tatbik etmek suretiyle, elinden geldiği derecede, temin ve idame ile mükelleftir.”*⁴¹⁰

İşgalci güç, nüfusa tıbbi malzeme tedarikini sağlamak açısından birincil sorumluluğa sahiptir.⁴¹¹ İşgalci güç işgal edilen topraklar için gıda maddeleri ve tıbbi malzeme tedarikini garanti etmek zorundadır ve işgal altındaki topraklardaki nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak her zaman işgalci otoritelerin ve askeri güçlerin

⁴⁰⁸ Ferraro, a.g.r, s.58.

⁴⁰⁹ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s.139.

⁴¹⁰ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s.139.

⁴¹¹ Diakonia IHL Centre, “Covid-19 in occupied Gaza: What Are The Health –Related And Other Obligations of The Responsible Authorities?” Legal Brief, (December 2020), Jerusalem, s.9.

gereksinimlerine göre önceliklidir.⁴¹² Bu, güncel örnek vermek gerekirse, COVID-19 gibi "bulaşıcı ve salgın hastalıkların yayılmasıyla mücadele için gerekli olan profilaktik ve önleyici tedbirlerin benimsenmesi ve uygulanmasını" da içerir.⁴¹³ 59. maddeye göre, "İşgal edilen bir bölgenin nüfusunun tamamı veya bir kısmı yetersiz bir şekilde tedarik edilirse, İşgalci Güç, söz konusu nüfus adına yardım planlarını kabul edecek ve emrindeki tüm yollarla bunları kolaylaştıracaktır."⁴¹⁴ Bu açıdan işgalcinin, diğer Devletler veya insani yardım kuruluşları tarafından gönderilen tıbbi ve diğer yardım malzemeleri için işgalci gücün işgal altındaki bölgeye geçişlerine izin verme ve kolaylaştırma görevi vardır.⁴¹⁵

Ek Protokol I'in 14. maddesine göre,

"...İşgal gücü, işgal altındaki bölgelerde sivil nüfusun tıbbi ihtiyaçlarının karşılanmasının sürdürülmesini sağlama görevine sahiptir.

*2. Dolayısıyla işgal gücü, sivil sıhhi birimlere, bu birimlere ait donanım, malzemeye ya da personele, bu kaynaklar sivil halka uygun tıbbi hizmet sağlamak için ya da hal-i hazırda tedavi altında olan yaralı ya da hastaların devam eden tıbbi bakımları için gerekli olduğu sürece el koyamaz."*⁴¹⁶

Örneğin, COVID-19 pandemisi sürecinde işgal edilmiş Filistin topraklarında pandemiyle mücadelenin sağlanması gerekir. Bu açıdan BM insan hakları uzmanı, pandemi döneminde Gazze ve Doğu Kudüs dâhil Batı Şeria'daki Filistinlilere sağlık hakkının tam olarak sağlanması adına bölgede etkin kontrol sağlayan İsrail, Filistin Yönetimi ve Hamas'ı uluslararası yasal sorumluluklarını yerine getirmeye çağırmıştır.⁴¹⁷ Dünya Sağlık Örgütü, Tel Aviv'e çağrıda bulunarak Filistinli sağlık çalışanlarına da aşı yapılmasını talep etmiş, İsrail yönetimi ise kendi halkı için "aşı

---

⁴¹² Gasser, a.g.e, s.291

⁴¹³ Diakonia IHL Centre, a.g.m, s.9.

⁴¹⁴ Amnesty International, a.g.m, s.10.

⁴¹⁵ Diakonia IHL Centre, a.g.m, s.10.

⁴¹⁶ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s.190.

⁴¹⁷ United Nations, Question of Palestine – COVID-19: Israel Has "Legal Duty" to Ensure That Palestinians in OPT Receive Essential Health Services – Special Rapporteur on The Situation of Human Rights in The OPT Press Release. <https://www.un.org/unispal/document/covid-19-israel-has-legal-duty-to-ensure-that-palestinians-in-opt-receive-essential-health-services-special-rapporteur-on-the-situation-of-human-rights-in-the-opt-press-release/> (ET: 21.05.2021).

stokunun yetersiz" olduğunu öne sürerek bu çağrıyla reddetmiştir.⁴¹⁸ ICESCR uyarınca, tüm Gazzeliler "ulaşılabilir en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standardından yararlanma hakkına" sahiptir: bu, sağlık tesislerinin, mallarının ve hizmetlerinin Gazze'de yeterli miktarda mevcut olması ve her Gazzeli için fiziksel, ekonomik ve bilgi açısından ve ayırım gözetmeksizin erişilebilir olması gerektiği anlamına gelir; bu tür tesisler, mallar ve hizmetler Gazzeliler tarafından kabul edilebilir ve kaliteli olmalı; vasıflı tıbbi personel, bilimsel olarak onaylanmış ve süresi dolmamış ilaçlar ve hastane ekipmanı, güvenli ve içilebilir su ve yeterli sanitasyonla temin edilmelidirler.⁴¹⁹

2.5.4 İşgal Edilmiş Nüfusu Silahlı Kuvvetlerde Çalıştırmama Yükümlülüğü

Lahey Düzenlemeleri'nin 52. maddesi işgalci güce, işgal altındaki bölgede yaşayanlardan belirli koşullar altında hizmet talep etme yetkisi verir fakat bu hizmetlerin, ikamet edenlerin kendi ülkelerine karşı askeri operasyonlara katılmasını içermemesi gerekir.⁴²⁰ 51. maddeye esasen, "*Şamil devlet, himaye gören şahısları bizzat kendi silahlı veya yardımcı kuvvetlerinde hizmet etmeye mecbur tutamaz. Gönüllü kaydışı isdihdaf eden her türlü tazyik veya propaganda memnudur.*"⁴²¹ Bu kural, kişilerin kendi ülkelerine karşı askeri operasyonlara zorla katılmasını yasaklayan örf ve adet hukukunu dolaylı olarak güçlendirir (m. 23.2, Lahey Düzenlemeleri).⁴²² Ancak bu tür güçlere gönüllü olarak katılmaya izin verilmektedir.⁴²³ IV. CS'de belirtilen yasak, Lahey Düzenlemesi'nde belirtilenden daha geniş bir şekilde ifade edilmiştir, çünkü sadece zorla askeri operasyonlara katılımı değil, aynı zamanda ister silahlı ister yardımcı kuvvetler olsun, genel olarak işgalci gücün kuvvetlerine katılma zorunluluğunu da yasaklamaktadır.⁴²⁴

Bundan başka işgalcinin işgal edilmiş bölgenin sakinlerini bazı alanlarda hizmet etmeleri için talep etme hakkı vardır. Lahey Düzenlemesi'nin 52. maddesi, bu tür

---

⁴¹⁸ İsrail'in aşı kampanyası: 'Başarısının sırrı ne; Filistinlilere Covid-19 aşısı yapılıyor mu? 09 Ocak 2021.. <https://tr.euronews.com/2021/01/09/israil-in-as-kampanyas-basar-s-n-n-s-rr-ne-filistinlilere-covid-19-as-s-yap-l-yor-mu> (ET: 15.03.2021).

⁴¹⁹ Diakonia IHL Centres, a.g.m, s.10.

⁴²⁰ Dinstein, a.g.e, s.178.

⁴²¹ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s.138.

⁴²² Gasser, a.g.e, s.295.

⁴²³ Dinstein, a.g.e, s.178.

⁴²⁴ Gasser, a.g.e, s.295.

hizmetlerin yalnızca “işgal ordusunun ihtiyaçları için” talep edilmesine izin verirken, IV. CS'nin 51. maddesi, kamu hizmetleri için veya işgal edilen ülkenin nüfusunun beslenmesi, barınması, giydirilmesi, taşınması veya sağlık meseleleri için bu talebi meşru görür.⁴²⁵

I. bölümde bahsedildiği gibi artık yeni nesil silahlı çatışmalarda hackerların faaliyetlerine daha çok ihtiyaç vardır. Bu nedenle işgal altında olan devletin vatandaşı olan hackerların, işgalcinin işgal ettiği bölgeye yönelik askeri operasyonlarda zoraki bir şekilde kullanılması da bu yasağın kapsamına girebilir.

2.5.5 Nüfusun Tahliye Edilmesinin Yasaklanması

IV. CS'nin 49. maddesine göre,

*“Himaye gören şahısların, işgali altındaki topraklardan şagil devletin kendi topraklarına veya işgal edilmiş olsun olmasın başka bir devletin topraklarına ferdi olarak veya kitle halinde cebren nakilleri veya tehcirleri, her ne sebeple olursa olsun, yasaktır.”*⁴²⁶

Genel olarak işgalci güç olarak nitelendirilen aktörler, Cenevre Sözleşmeleri kapsamında onlara verilen yetki ve yükümlülüklerle dayanarak işgal edilmiş bölge ahalisini ezmeye yönelik tedbirlere el atmamalı, bu yetkiler onları zorbalığa sürüklememelidir.⁴²⁷ 147. maddeye göre, işgal altındaki bir bölgede yaşayanların işgalci gücün topraklarına veya aynı devletin işgal edilmeyen topraklarına veya üçüncü bir devlete 'yasa dışı sınır dışı edilmesi veya nakledilmesi IV. CS'nin ciddi bir ihlalidir.⁴²⁸ IV. CS'nin 49.2. Maddesi, "nüfusun güvenliği veya zorunlu askeri nedenler gerektirmedikçe" işgal altındaki topraklardaki sivil nüfusun zorla naklini yasaklamaktadır.⁴²⁹

⁴²⁵ Dinstein, a.g.e, s.179.

⁴²⁶ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s.137.

⁴²⁷ Corcano, a.g.e, s.70.

⁴²⁸ Gasser, a.g.e, s.285.

⁴²⁹ Amnesty International, a.g.m, s.14.

Fakat eğer tahliyenin gerekliliği için yukarıda zikredilen nedenler varsa, işgalci güç yeterli barınma ve ikmal sağlamalı, aynı ailenin üyelerini ayırmamalıdır (IV. CS, 49. madde).⁴³⁰

IV. CS'nin 49.6. maddesine göre, “Şamil devlet, işgal ettiği topraklara bizzat kendi halkının bir kısmını tehcir veya nakledemez.”⁴³¹ Bu yükümlülüklere uymaması nedeniyle BMGK ve BM Genel Kurulu defalarca İsrail'i kınamıştır.⁴³²

ABD'nin Irak işgalinde de Kürdistan Yurtseverler Birliği ve Kürdistan Demokrat Partisi destekçileri, ABD güçleriyle yakın iş birliği içinde hareket eden gruplar, Arapları zorla evlerinden uzaklaştırmıştı.⁴³³

Bunun yanı sıra, Ermenistan'ın işgal ettiği Azerbaycan topraklarında daha müdahale edildiği ilk günlerden itibaren insanlar tahliyeye zorlanmış ve yerliler işgal altında olmayan diğer bölgelere kaçmak zorunda kalmışlardı. Daha 1988-1989 yıllarında Ermenistan'ın 22 ilinden (bunlardan 170'i sadece Azerbaycanlıların yaşadığı, 94'üyse Ermenilerle birlikte yaşadıkları karışık yaşam bölgesiydi) 250 bine yakın Azerbaycanlı tahliye edilmiş, bununla da tarihi Azerbaycan topraklarında mono etnik Ermeni devletinin yapıları oluşturulmuştu.⁴³⁴ Zamanla bu tahliyeler Azerbaycan devletine mahsus olan toprakların işgal edilmesiyle daha korkunç bir şekilde gerçekleştirilmeye başladı. 1988-1993 yılları arasında Dağlık Karabağ ve diğer Azerbaycan topraklarının işgaliyle çoğu insan sırf öldürülmemek, esir alınmamak için sahip olduğu her şeyi bırakarak ailesiyle kaçmak zorunda kalmıştı. Ermeni orduları Azerbaycan halkına ölüm ve kaçış gibi iki seçenek bırakmıştı. Sadece XX. yüzyılda yaklaşık bir milyon Azerbaycanlı, Ermeniler tarafından öldürülmüş, 1,5 milyon Azerbaycanlıysa yaşadıkları bölgeden tahliye edilmiştir.⁴³⁵ Ardından tahliye edilen bölgelere Ermeni vatandaşları yerleştirilmiştir.

⁴³⁰ Gasser, a.g.e, s.285.

⁴³¹ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s.137.

⁴³² BM Güvenlik Konseyi'nin İlgili Kararları: No. 446 ve 452 (1979), No. 465 (1980), No. 497 (1981), No. 592 (1986), No. 605 ve 607 (1988), No. 694 ve 726 (1991), No. 799 (1992); BM Genel Kurulu'nun İlgili Kararları: 44/48 A, 8.paragraf, e, 8 Aralık 1989 (107-2-41); 45/74 A, 8.paragraf, e, 11 Aralık 1990 (101-2 43), bkz. Толочко, a.g.m, s.185.

⁴³³ Amnesty International, a.g.m, s.14.

⁴³⁴ Rüstəm Məmmədov, Xaqani Məmmədov, Müasir Beynəlxalq Hüquq Nöqtəyi-Nəzərindən Azərbaycanın İşğal Olunmuş Ərazilərində Ermənistanın Qanunsuz və Hüquqa Zidd Fəaliyyəti, Bakı “MM-S” Müəssisəsi, 2017, s.101.

⁴³⁵ Vaqif Arzumanlı, Nazim Mustafa, Tarixin Qara Səhifələri: Deportasiya. Soyqırım. Qaçqınlıq, Bakı, “Qartal”, 1998, s.175.

30 sene boyunca bu bölgelerde sadece kendi vatandaşları için yaşam sağlayan ve status quo'yu korumayan Ermenistan devletinin, bir işgalden daha çok ilhak siyaseti yürütmüş olduğu gözlemlenmektedir.

2.5.6 Toplu Ceza ve Tehdit Yasağı

IV. CS'nin 33. maddesine göre, *“Himaye gören hiçbir şahıs, bizzat işlemediği bir cürümden dolayı tecziye edilemez. Kolektif cezaların tatbiki keza diğer bilcümle tehdit ve tedhiş tedbirlerinin ittihazı memnudur.”*

Toplu ceza ve tehdit örnekleri çok geniştir. İşgal altındaki nüfusu, yetkilerine teslim olmaya zorlamak amacıyla sakinlerin günlük görevlerini yerine getirmelerini engelleyen sokağa çıkma yasağı; bir grup veya ailenin birkaç üyesinin, üyelerinden birinin işlediği iddia edilen bir suçtan dolayı cezalandırılması veya tutuklanması; suçlu olduğu iddia edilen aileye ait evin yıkılması gibi toplu ceza ve tehdit önlemlerine rastlanmıştır.⁴³⁶ Örneğin, 2020 yılında Gazze'de Filistinliler tarafından İsrail'e fırlatılan yakıcı balonlara misilleme yapan İsrail, ağustos ayında gıda ve ilaç da dâhil olmak üzere, Gazze'ye giren malların girişini, Filistinli balıkçıların Gazze'nin karasularına erişimini engellemeye ve Gazze'nin elektrik santraline akaryakıt ithalatını keserek sınırlı olan elektrik arzını neredeyse üç hafta boyunca daha da azaltmaya sevk etmiştir.⁴³⁷ Fakat Gazze'deki durum İsrail'in işgalci olup olmadığı konusunda fikir ayrılıklarına neden olmuştur (ileride tartışılacaktır).

İşgalci olmadığını iddia eden İsrail'in uyguladığı *“...sivillere ve sivil nesnelere karşı ayırım gözetmeksizin ve aşırı güç kullanımı, elektrik ve su kaynaklarının tahrip edilmesi, kamu binalarının bombalanması, hareket özgürlüğü üzerindeki kısıtlamalar ve bu eylemlerin halk sağlığı, yemek, aile hayatı ve Filistin halkının psikolojik refahı üzerinde yarattığı sonuçların büyük bir toplu cezalandırma biçimini oluşturduğunu,”* belirten BM Raporu⁴³⁸ 2005 yılından sonra Gazze'de kalan işgalin doğasını resmen onaylamıştır.

---

⁴³⁶ Gasser, a.g.e, s.281.

⁴³⁷ Human Rights Watch, World Report 2021, Israel and Palestine, Events of 2020. <https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/israel/palestine> (ET: 21.05.2021).

⁴³⁸ Gül, a.g.m, s.340.

2.5.7 Sivillerin İnsanca Muamele Görmesi

Bu ilkede esasen, sivil kişilerin kişiliğine, onuruna, aileye ilişkin haklarına, inançlarına ve ibadetlerine, geleneklerine ve göreneklerine her koşulda saygı gösterilmesi, bu kişilerin şiddet ya da baskıya maruz kalmaması; kadınların taciz ve tecavüze, fuhuş yapmaya zorlanması ve her türlü utanç verici hareketlere karşı korunması (IV. CS, m. 27.2; Ek Protokol I, m. 76.1); tüm sivillere ayırım gözetmeksizin muamele edilmesi (IV. CS, m. 27.3; Ek Protokol I, m. 75.1); kasıtlı öldürme, her türlü işkence, bedensel cezalar ve sakatlama yasağı (IV. CS, m. 31-32; Ek Protokol I, m. 75.2, a) öngörülmüştür.⁴³⁹ Bu kural, işgal altındaki topraklarda yaşayanların, tüm bireylerin her zaman sahip olduğu kişisel haklarından yararlanabilmelerini garanti etmeyi, ferde, dini veya diğer inançlara, görgü ve adetlere saygı duyma hakkını içerir ve işgalciye her koşulda istisnasız olarak sivillere saygı duyması gerektiği yükümlülüğünü verir.⁴⁴⁰

Fakat bu kuralların ihlali büyük çaplı olsa bile bazen uluslararası mekânda suskunlukla karşılanabiliyor. Örneğin, Filistin uzun süre işgal altında kalan bir devlet olarak insancıl hukuk ve insan hakları alanında geniş çaplı hukuk ihlaliyle karşılaşmaktadır. Filistin Esirler Heyeti bünyesindeki Araştırma ve Belgelendirme Birimi Başkanı Abdunnasır Fervane, 1967'den 2019 yılına kadarki zamanda İsrail memurları tarafından uygulanan işkenceler nedeniyle 73 kişinin sorgu sırasında öldüğünü belirtmiştir.⁴⁴¹ Keyfi tutuklamalara maruz bırakılan Filistinlileri uykusuz bırakma, aile bireylerine zarar vermekle tehdit etme, dayak, deriyi delme gibi fiziksel şiddetin farklı şekillerinin uygulanması, cinsel saldırı, saatlerce zincire bağlama, aşırı sıcak ve aşırı soğukta bırakma, hava ve güneşin çok az girdiği yaşama elverişli olmayan hücrelerde tutma gibi birçok işkence şekli hâlen İsrail hapishanelerinde uygulanmakta ve bu durumu önlemek için herhangi bir müdahale edilmemektedir.⁴⁴²

⁴³⁹ Hüseyin Pazarcı, Uluslararası Hukuk, Gözden Geçirilmiş 11. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 2012, s.604-605.

⁴⁴⁰ Gasser, a.g.e, s.279.

⁴⁴¹ Nour Mahd Ali Abu Aisha, Çağrı Koşak, "İsrail Filistinli Tutuklulara Türlü İşkenceler Uyguluyor", 08.10.2019. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-filistinli-tutuklulara-turlu-iskenceler-uyguluyor/1606319> (ET: 21.05.2021).

⁴⁴² Kadriye Sınmaz, Kudüs'te Hak İhlalleri, 06.06.2019. https://insamer.com/tr/kuduste-hak-ihlalleri_2160.html (ET: 21.05.2021).

Bu açıdan işgalcinin işgal süresinde rehine alması (IV. CS, 34. madde) da yasaktır.⁴⁴³ Fakat bu yasağın da ihlal edildiği örneklerden birisi işgalci Ermenistan'ın siyasetidir. Dağlık Karabağ ve etraftaki 7 ilin işgal edildiği 1991-1994 yıllarında soykırım gerçekleştirilmiş, kayıp ve rehin alınan 4866 kişi tespit edilmiştir.⁴⁴⁴

2.5.8 İşgal Boyunca Özel Mülkiyetin Korunması

İşgal durumunda özel mülkiyetin korunması uluslararası teamül hukukunun bir parçasıdır ve IV. CS, Lahey Düzenlemesi'nde de bu açıdan kapsamlı koruma sağlanmıştır.⁴⁴⁵ Lahey Düzenlemesi'nin 46.2. maddesine göre, işgal altındaki ülkede özel mülkiyete zorolun uygulanmayacaktır.⁴⁴⁶ Örneğin işgalci makamlar araziye kendi kullanımları için veya üçüncü bir şahsın yararına el koymak isterse, hukuki durum yine aynı olacaktır.⁴⁴⁷ Bununla birlikte Lahey Düzenlemesi'nin 56. maddesine göre, işgal altındaki ülkede bulunan belediyelere ve ibadet, yardım işleri, eğitim, sanat ve bilim hizmetlerine ait mallar, mülkiyetleri devlete ait olsa bile, özel mülkiyet rejimi uyarınca değerlendirilmek zorunda ve el koyma, yok etme ya da kasıtlı zarar verme konusu oluşturamazlar.⁴⁴⁸ Askeri amaçlarla kullanılabilen taşınır özel mülkler ve taşınmaz devlet mülklerine yalnızca el koyulabilir ancak bu tür bir malın mülkiyeti asla işgalciye geçemez, bu nedenle işgal sonunda el konulan eşyalar ve gayrimenkuller iade edilmelidir (Lahey Düzenlemesi, madde 53.2 ve 55).⁴⁴⁹ Bununla birlikte Lahey Düzenlemesi'nin 48-49. maddeleri uyarınca işgal devleti özel mülkiyete konulan vergi ve benzeri başka katkıları toplama hakkına ve bu vergi/katkıyı ödemeyen kişilere karşı ülkede geçerli olan mevzuata göre, yaptırım uygulama hakkına (Bu, zorolun ya da tasfiye biçiminde de olabilir) sahiptir.⁴⁵⁰

---

⁴⁴³ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s.132.

⁴⁴⁴ Məmmədov, Məmmədov, a.g.e, s.99.

⁴⁴⁵ Gasser, a.g.e, s.279.

⁴⁴⁶ Pazarıcı, a.g.e, s.608-609.

⁴⁴⁷ Gasser, a.g.e, s.279.

⁴⁴⁸ Pazarıcı, a.g.e, s.609.

⁴⁴⁹ Gasser, a.g.e, s.293.

⁴⁵⁰ Pazarıcı, a.g.e, s.609.

2.5.9 İşgalcinin Kültürel Varlıkları Koruması Yükümlülüğü

1954 tarihli Lahey Düzenlemesi'nin 5. maddesine göre, işgal edilen ülkedeki kültürel varlıkların korunması ve himaye edilmesi amacıyla yetkili ulusal otoriteler desteklenmeli; yetkili otoriteler koruma önlemi alamadığı zamansa yetkili ulusal otoritelerle yakın işbirliği içinde en gerekli koruma önlemleri alınmalıdır.⁴⁵¹ Kültürel mülke el konulması, yok edilmesi veya zarar verilmesi yasağı daha geniş bir bağlamda uygulanmalıdır.⁴⁵² Bu aynı zamanda Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü, Madde 8/2/b/xiii kapsamında bir savaş suçudur, ancak "savaşın gereklilikleri zorunlu olarak talep edildiğinde" düşman mülkiyetinin yok edilebileceği açıktır.⁴⁵³ 1954 tarihli Lahey Düzenlemesi'nin 1. maddesine göre kültürel varlıklar:

*“Sanat eserleri, kitap ve başkaca tarihi, artistik veya arkeolojik değer taşıyan eşya, bilim koleksiyonlarıyla, önemli kitap, arşiv röprodüksiyon koleksiyonları gibi milletlerin kültürel varlıkların büyük önemde yeri olan taşınır ve taşınmaz varlıklar, kültürel varlıkları koruma veya teşhirden ibaret olan müze, büyük kitaplık, arşiv deposu gibi binalarla ve kültürel varlıkları büyükçe sayıda içine alan ve “anıt merkezleri” denilen merkezlerdir.”*⁴⁵⁴

Kültürel varlıklarla ilgili kurallara uyulmadığı zaman gerçekleşen yıkımlar sadece saldırı dönemini etkilemez. İnsanlıktan büyük bir miras çalınmış olunur. Bunun örneklerinden birisi Ermeniler tarafından Karabağ'da gerçekleştirilmiştir. Örneğin 1993 yılından 2020 yılında işgalin bitişine dek olan süreçte Ermenilerin Dağlık Karabağ'da 62 cami, 927 kütüphane ve 4,6 milyon nüsha tarihi el yazması yakmış olduğu, Ermenilerin ayrıca bölgede çok sayıda tarihi el yazması Kur'an-ı Kerim'i de imha ettikleri belirtilmiş ve bir zamanlar yakılan Ağdam Camisi, İkinci Karabağ Savaşı'nda Azerbaycanlı askerler tarafından kaydedilen görüntülere esasen domuz ve

⁴⁵¹ Şeyda Türkay Karaman, Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukukunda Kültürel Varlıkların Korunması, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2018, s.116.

⁴⁵² Gasser, a.g.e, s.294.

⁴⁵³ Dinstein, a.g.e, s.195.

⁴⁵⁴ Karaman, a.g.e, s.93.

inekler için ahır olarak kullanılmaktaydı.⁴⁵⁵ Bu bölgelerde 12 müze, 6 resim galerisi, tarihi açıdan önem arz eden 9 saray yakılarak yararsız hale getirilmiştir.⁴⁵⁶ Bu ilkeye amel edilmemesi, işgalcinin genel yükümlülüğü olan işgalden önceki durumu (status quo) korumak yükümlülüğünü uygulamamaktan kaynaklanır. Görüldüğü gibi UIH kapsamında işgalcinin yükümlülükleri onun bu işgalle elde ettiği gücü dengelemek amacı taşır. Böylece ilhaktaki olduğu gibi işgalci sınırsız bir güçle bırakılmaz.

Güncel örneklerle bazı işgalcilerin ne kadar rahatlıkla bu kuralları bozduğunu deneyimlemek mümkün oldu. Hatta ister Karabağ işgalinde isterse de Filistin işgalinde BM gibi üst mercilerin kararlarının etki bırakmadığı defalarca tecrübe edilmiştir. Örneğin, 30 Nisan 1993 tarihinde BMGK tarafından kabul edilen 822 sayılı karara göre, ermeni silahlı birlikleri Azerbaycan'ın Kelbecer ilçesi ve diğer işgal altındaki Azerbaycan topraklarından işgalci güçlerini çekmeliydi; 29 Temmuz 1993 tarihinde BMGK tarafından kabul edilen diğer bir karara göre (853 sayılı) ise, ermeni birliklerin Azerbaycan'ın Ağdam bölgesi ve diğer topraklardan birliklerini tam, hemen ve koşulsuz çıkarmaları gerekiyordu; 14 Ekim 1993 tarihinde yine BMGK bir karar daha alarak 874 sayılı yönergeyi kabul etti ancak yine de ermeni birlikleri en son işgal edilen bölgelerden çekilmedi; 11 Kasım 1993 tarihinde BMGK bir karar daha aldı ve 884 sayılı karara göre, Zengilan ilçesi ve Horadiz kasabasının işgalini, sivil nüfusa karşı saldırısını ve AC topraklarının bombalanmasını kınayarak, Ermeni birliklerinin bahsedilen topraklardan tek taraflı olarak çıkarılmasını ve AC'nin en son işgal edilmiş diğer bölgelerinden birliklerinin çıkarılması gerektiğini belirtti.⁴⁵⁷ BM kararları ve gerçekleşen acı olaylar 30 sene boyunca uluslararası topluma etki bırakmadı. Fakat en son 2020 yılının Eylül ayında patlak veren ikinci Karabağ savaşı neticesinde ermeni ordusunun bölgeden çıkarılmasıyla kontrol Azerbaycan ordusunun eline geçti. Ardından Azerbaycan, Rusya ve Ermenistan arasında imzalanan ateşkesle ordular oldukları yerde kaldılar. Dolayısıyla Azerbaycan ordusu ele geçirdiği bölgelerde kalmakla birlikte Ağdam, Laçın ve Kelbecer gibi bölgeleri de silahlı çatışmaya girmeksizin yeniden kontrolünü ele geçirdi. Ermeni ordularının bölgeden çekilmesiyle

---

⁴⁵⁵ Erivan Zorbalığı: Ermeniler Tarafından Yakılan Camiler Şimdilerde Domuz ve İnekler İçin Ahır Olarak Kullanılıyor, 15 Temmuz 2020, <https://www.yenisafak.com/dunya/ermeniler-terafindan-yakilan-camiler-simdilerde-domuz-ve-inekler-icin-ahir-olarak-kullaniliyor-3549258> (ET: 10.03.2021).

⁴⁵⁶ Məmmədov, Məmmədov, a.g.e, s.100.

⁴⁵⁷ Ermenistan - Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorunu, <http://www.virtualkarabakh.az/tr/post-item/28/48/ermenistan-azerbaycan-daglik-karabag-sorunu.html> (ET: 21.05.2021).

etkin kontrol sonlanmış oldu. Dolayısıyla burada birkaç soru ortaya çıkıyor. Etkin kontrol kavramı her zaman işgal bölgesinde askeri mevcudiyetle bağlantılı mıdır? İşgalin başlangıcı etkin kontrolün sağlanması oluyorsa, etkin kontrol sonlanınca da işgalin bitmiş olması gerekir. Peki, etkin kontrolün bittiği nasıl anlaşılır?

2.6 İŞGALİN SONUNUN BELİRLEYİCİ UNSURLARI

İşgalin sonu birkaç yolla elde edilebilir: Sonda imzalanan bir barış antlaşması, işgal topraklarının egemeni olan devletin teslim olması ve topraklarını bırakması⁴⁵⁸, işgalcinin bölgeyi kontrol etme kapasitesini kaybetmesi, yetkiyi, referandum yoluyla işgal altındaki nüfus tarafından onaylanan ve uluslararası tanınırlık kazanmış bir yerli hükümete devretmesi.⁴⁵⁹

Tarihi seyre dalınca işgalin, işgal olunmuş bölgenin işgalci devlete (yeniden) entegrasyonu; işgal olunmuş devletin yeni bir devlet olarak egemenliğini ilan etmesi; işgal sırasında bağımsız bir devlet olarak kalan bölgenin tipik seçimlerin ardından kendi liderleri tarafından yönetilmesi veya sadece ilhak edilmesiyle sona erdiği görülmektedir.⁴⁶⁰ Doğal olarak eski metinlerin itaat yükümlülüğü içermesi normaldir, çünkü klasik uluslararası hukukta işgal, BM Şartı'na göre artık yasal olmayan bir durum olan bölgenin ilhak edilmesine yol açmaktaydı.⁴⁶¹ Modern AİH ise toprakların zorla edinilmesinin yasa dışı olması temel ilkesi çerçevesinde işlemektedir.⁴⁶² Ve Oppenheim'in yazdığı gibi işgal, işgalcinin bir tür yönetim kurmasıyla ilgili bir kavram olarak diğer toprak edinme şekillerinden farklı boyutta incelenir.⁴⁶³ Bu yüzden modern İH'de egemenlik, yönetici devlete geçmediği için işgalci, işgal altındaki toprakların sakinlerinden geçici bir bağlılık yemini talep edemez ve sakinler, işgalciye karşı düşmanca eylemlerde bulunurlarsa "savaş ihaneti" suçuyla mahkûm

---

⁴⁵⁸ Albayrak, a.g.m, s.458.

⁴⁵⁹ Eyal Benvenisti, *International law of occupation*, (2012). ProQuest Ebook Central <http://ebookcentral.proquest.com> (ET: 01.06.2021).

⁴⁶⁰ Steven R. Ratner, "Foreign Occupation and International Territorial Administration: The Challenges of Convergence", *The European Journal of International Law*, Volume 16, Number 4, (September 2005), s.699-700.

⁴⁶¹ Chinkin, a.g.m, s.208.

⁴⁶² Ratner, a.g.m, s.700.

⁴⁶³ İbrahim Kaya, "Hostile Occupation and International Humanitarian Law", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 3-4, (Aralık 2011), s.66.

edilemezler.⁴⁶⁴ Dolayısıyla işgalin bitişi mevcut kontrolü sonlandırmak zorundadır. Herhangi bir işgal belirtisi kalmamalıdır. Yüzeysel bir bitişten ziyade gerçek anlamda otorite, yerel makamların eline geçmiş olmalı, status quo durumu fark edilebilir olmalıdır.

İşgal süreci her vakaya özel değişiklik gösterdiğinden bir işgalin sona ermesine yönelik kesin bir tarihin belirlenmesi neredeyse imkânsızdır ancak genellikle yabancı güçlerin işgal edilen bölgeden kademeli olarak *çekilmesiyle* karakterize edilmektedir.⁴⁶⁵ Fakat yine de bir işgalin bitişini anında fark etmek her zaman mümkün değildir. İşgalin sonu bazı şartları ödemelidir, aksi takdirde büyük güç sahipleri işgal rejimini sonlandırmak fakat kendi otoritelerini sonlandırmamak adına “hayali” bir son yaratabilir ve kendi iradelerine göre yönetimi sürdürebilirler.⁴⁶⁶ Bu açıdan temel noktaya dikkat çekmek gerekir.

İşgalin temel faktörü etkin kontroldür. Etkin kontrolün işleyişini göz önünde tutan faktörse işgalcinin bölgedeki mevcudiyetidir. Dolayısıyla bölgede işgalcinin etkin kontrolü sonlanmadıkça işgal bitmiş sayılamaz. İşgalin başlangıcı olgusal temellere dayandığı gibi bitişi de yine olgusal temellere dayanır. Etkin kontrolü gerçekleştiren yabancı güç personelinin geri çekilmesi ve artık makul süre içinde bile olsa birlik gönderme potansiyelinin olmaması şartları dâhilinde işgal sonlanmış olabilir. İşgal, işgalci gücün işgal ettiği topraklarda etkin kontrolünü sonlandırıp çekilmesi veya bu toprakların egemeni olan gücün tekrar kontrolü sağlamasıyla sona ermiş olur.⁴⁶⁷ Bir işgalin varlığı için önem arz eden *yabancı kuvvetlerin fiziksel mevcudiyeti*, mevcut yerel yönetim makamı yerine ilgili *bölge üzerinde otoriteyi uygulama kabiliyetleri ve yerel yönetim makamının yabancı kuvvetlerin mevcudiyetine rızasının devam eden yokluğu* unsurları olmazsa işgalin bitmiş olduğu söylenebilir.⁴⁶⁸

Bir işgalcinin yönetim kurma veya bu yönetimi sonlandırmaya ilişkin resmi beyanları İH açısından geçersizdir.⁴⁶⁹ Örneğin, BMGK'nin kabul ettiği 1546 sayılı kararda (2004) Irak işgalinin, tamamen egemen ve bağımsız bir geçici hükümetin

---

⁴⁶⁴ Chinkin, a.g.m, s.208.

⁴⁶⁵ Ferraro, a.g.r, s.27.

⁴⁶⁶ Ferraro, a.g.r, s.27.

⁴⁶⁷ Albayrak, a.g.m, s.458.

⁴⁶⁸ Ferraro, a.g.m, s.156.

⁴⁶⁹ Eyal Benvenisti, International law of occupation, (2012). ProQuest Ebook Central <http://ebookcentral.proquest.com> (ET: 01.06.2021).

kurulması sonucunda Irak'ın tam egemenliğini yeniden sağlamasıyla 2004 yılının Haziran ayı sonunda biteceği belirtilmişti.⁴⁷⁰ Fakat bir BMGK kararı, Lahey Düzenlemeleri'nin kendi başına bir jus cogens normu olarak yorumlanan 42. Maddesinin bütünlüğüne saygı göstermelidir ve bu normda belirtilen koşullar henüz karşılanmamışsa BMGK bir işgalin sona erdiğini ilan edemez.⁴⁷¹ Bu açıdan işgal olgusal olarak sonlanmadığı halde önceden belirli bir tarihte işgalin biteceğine dair uluslararası örgüt kararıyla işgalin bitişini ilan etmek hukuki değildir. Nitekim Irak'taki durum da bunu göstermiştir. Teoride, işgalin bitiş tarihinden (2004, Haziran ayının sonu) sonra Koalisyon güçlerinin Irak'ta devam eden varlığı, yeni Irak Hükümeti'nin daveti üzerine olmuş ve uygulamada, işgalin "bitmesine" rağmen bölgede çok az değişiklik fark edilmiştir.⁴⁷² Bunun nedenlerinden biri Geçici Koalisyon Hükümeti'nin (Irak'ta 2003-2004 yıllarında işgalci hükümet) mevcut olduğu dönemde zaten etkin bir kontrol uygulayamamış olması da olabilir fakat yine de bu hükümetin işgal yönetimini gerçekleştirmemiş olduğu anlamına gelmiyor.⁴⁷³ Bu yüzden BMGK'nin Irak'a yönelik 1546 sayılı kararı işgal için "hayali bir sonu" düzenlemek adına tasarlanmış olabilir.⁴⁷⁴ Bu tür bir "işgal siyaseti" garip gözükse de işgalcilerin çıkarlarını karşılamaktadır. Çünkü işgalin bitmiş olduğunu göstererek bölgede yasa dışı varlığını/hâkimiyetini sürdürmeye çalışması bir işgalci olarak yükümlülüklerini yerine getirmemek için "yararlı" yöntemdir.

Uluslararası sözleşmelerden olan Cenevre Sözleşmesi'ne Ek Protokol'ün (1977) 3. maddesine göre, "*Sözleşmelerin ve bu Protokol'ün uygulanması... işgal edilmiş topraklarda, işgalin sona ermesiyle... durdurulacaktır.*"⁴⁷⁵ Dolayısıyla Irak örneğindeki gibi, kurallara bağlı kalmayı tercih etmeyen işgalciler, işgali bitirdiklerine dair görüntü vermeye çalışırlar. Böylece işgalci yükümlülüklerini yerine getirmek gibi bir sorumluluk taşımazlar. Bu gibi sorunlardan biri de Gazze'de yaşanmaktadır. 2005 yılından itibaren bölgeden tüm personeliyle geri çekilen İsrail, artık işgalin mevcut olmadığını savunmaktadır. Bu unsuru esas alan İsrail'in bölgedeki ciddi anlamda etkin kontrolünün devam etmesi akılları karıştırmaktadır. İşgalin temel unsurlarından biri

---

⁴⁷⁰ Dinstein, a.g.e, s.273.

⁴⁷¹ Ferraro, a.g.r, s.27.

⁴⁷² Dinstein, a.g.e, s.273.

⁴⁷³ Tütüncü, a.g.m, s.731.

⁴⁷⁴ Ferraro, a.g.r, s.27.

⁴⁷⁵ Kaya, a.g.m, s.67.

olan yabancı askeri mevcudiyet olmadığı halde etkin kontrolün sürdürülebilmesi mümkün müdür? Araştırmanın temelini kapsayan bu soru güncel örnekler üzerinden analiz edilerek yanıtlanacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ASKERİ MEVCUDİYET OLMAKSIZIN İŞGAL

1907 tarihli Lahey Düzenlemesi'nin 42. maddesinin lafzı, sözde *hayali* işgalleri açıkça yasaklıyor ve işgalciye düşman topraklarını etkin bir şekilde işgal etme zorunluluğu getiriyor.⁴⁷⁶ Lahey Düzenlemesi'nin 42. maddesinde belirtilen işgal kavramı ve tanımının, teknolojiye ve / veya güç kullanımındaki değişiklikler ışığında yeniden yorumlanabileceği, bu gelişmenin işgalci güçlerin yabancı topraklar üzerinde sürekli bir askeri varlığa sahip *olmadan* halkın sivil yaşamının üzerinde etkin bir kontrol sağlamasının artık mümkün olduğu dikkate değer bir şekilde iddia edilmektedir.⁴⁷⁷ Çünkü çağdaş asimetrik silahlı çatışmalarda yukarıda belirtildiğinden ziyade işgal etmek için bölgede "asker çizmeleri" yerleştirmek ve bu gibi bir denetim kurmak artık işe yaramıyor, çünkü yabancı bir nüfusu kontrol etmenin ve işgal yasasının gerektirdiği refahı sağlamanın maliyetleri, bölgeyi kontrol etmenin faydalarından ağır basmaktadır.⁴⁷⁸ Bunun yanı sıra, siyasi anlamda "işgalci güç" olarak adlandırılmak, devletlerin prestijini olumsuz etkilediği için bu izlenim, devletleri antlaşma hukukunda işgalin başlangıcını ve sonunu belirlemek için açık standartların bulunmamasından yararlanarak, bölge üzerindeki rollerini ve İH'nin uygulanmasını reddetmeye itmektedir.⁴⁷⁹ Bu nedenle son dönem işgalleri, işgalcilerin kontrolün bir kısmından feragat ederek veya onu dönüştürerek, bölgenin artık 42. madde bağlamında işgal edilmediğini iddia etmekle sorumluluklarından kurtulmaya çalıştıklarını göstermiştir.⁴⁸⁰

---

⁴⁷⁶ Glahn, a.g.e, s.28.

⁴⁷⁷ Ferraro, a.g.m, s.143.

⁴⁷⁸ Eyal Benvenisti, International law of occupation, (2012). ProQuest Ebook Central <http://ebookcentral.proquest.com> (ET: 01.06.2021).

⁴⁷⁹ Gül, a.g.m, s.340.

⁴⁸⁰ Gross, Rethinking Occupation: The Functional Approach, 23.04.12 <http://opiniojuris.org/2012/04/23/rethinking-occupation-the-functional-approach/> (ET: 11.03.2021).

Bu iddiaların esas kaynaklarından biri İsrail'in işgalcilik siyasetidir.

3.1 SORUNUN TEMELİ - 2005 YILINDA İSRAİL'İN GAZZE'DEN GERİ ÇEKİLMESİ VE BÖLGEDEKİ KONTROLÜNÜN DEVAM ETMESİ

1967 yılında İsrail; Gazze Şeridi, Batı Şeria ve Golan Tepelerini işgal etmiş, işgal bölgelerinde kapsayıcı bir hukuki sistem kurmuş fakat bu hukuk, bölgelere yerleşen Yahudilere uygulanmamıştır.⁴⁸¹ Bölge, UİH kurallarına göre bir işgal rejimi anlamına gelen İsrail Askeri Yönetimi altındaydı.⁴⁸² Bu yönetimin kurduğu hukuki sistemle İsrail, işgali sisteme oturtmak istemiş, bu sırada İYM de İsrail'in işgal ettiği bölgelerde askeri otoritelerin yetkilerini UİH'ye göre kullanmalarına dair kararlar almıştır.⁴⁸³ İşgal edilmiş Filistin topraklarında İsrail, hem *işgalci* olarak bazı yetkilere hem de *egemen otorite* gibi bir güce sahipti fakat Filistinliler ne işgal altındaki halkın sahip olduğu haklardan ne de vatandaşlık haklarından yararlanabiliyordu.⁴⁸⁴ Bölgenin hukuken işgal edilmesine rağmen bu durumun işgal mi yoksa ilhak mı olduğu tam olarak belli değildi. 1990'larda Gazze Şeridi üzerindeki yetki, resmi olarak yeni kurulan Filistin Yönetimi'ne devredildi fakat İsrail yine de Gazze üzerindeki etkin kontrolünü sürdürerek bölgedeki varlığını, işgalci güç statüsünü korudu.⁴⁸⁵ Resmi anlamda bir egemenlik devri kanıtları olmadığından ve Filistinlilere vatandaşlık hakları verilmediğinden, İsrail'in kendi nüfusunu o bölgeye yerleştirmesine, yasalarını kişisel ve bölgesel temellere dayanarak uygulamasına rağmen yine de bu durum tam bir ilhak olarak değerlendirilemiyordu.⁴⁸⁶ 2005 yılında ise İsrail, tüm personelini Gazze Şeridi'nden çekme kararı almış ve bu durum işgalin bitip bitmediği noktasında da çeşitli görüşlerin oluşmasına yol açmıştır.⁴⁸⁷

İYM, *Al-Bassiouini* davasında şöyle belirtmiştir:

---

⁴⁸¹ Albayrak, a.g.m, s.453.

⁴⁸² Diakonia IHL Centre, a.g.m, s.5.

⁴⁸³ Albayrak, a.g.m, s.453.

⁴⁸⁴ Ben-Naftali, Gross, Michaeli, a.g.m, s.611.

⁴⁸⁵ Diakonia IHL Centre, a.g.m, s.5.

⁴⁸⁶ Ben-Naftali, Gross, Michaeli, a.g.m, s.610-611.

⁴⁸⁷ Albayrak, a.g.m, s.453.

“2005 yılının Eylül ayından bu yana, İsrail artık Gazze Şeridi üzerinde etkin bir kontrole sahip değildir. Geçmişte bu topraklarda uygulanan askeri kural, hükümetin bir kararıyla sona erdi ve İsrail askerleri artık bölgede kalıcı olarak konuşlandırılmıyor, orada olanlardan da sorumlu değildirler. Bu şartlar altında, İsrail devletinin Gazze Şeridi’nde yaşayanların refahını sağlamak veya uluslararası hukuktaki savaştan işgal yasalarına göre Gazze Şeridi’nde kamu düzenini sağlamak gibi genel bir görevi yoktur. İsrail’in şu anki pozisyonunda Gazze Şeridi’nde düzeni sağlama ve sivil hayatı yönetme konusunda etkin bir yeteneği de yoktur.”⁴⁸⁸

Klasik tanım üzerinden değerlendirildiği zaman etkin kontrol unsurlarına göre, bölgede işgalcinin, yerli otoritenin rızası olmaksızın askeri mevcudiyeti; bu otoritenin egemenliğini icra edememesi ve yabancı silahlı birliklerin otorite kurması – üçü bir arada bir işgalin var olduğunu gösterir. İşgal sürecinde bu şartlardan birinin olmaması, örneğin, 2005 yılında İsrail’in askeri personelini bölgeden çekmesi, lafız olarak “otorite uygulama” ilkesinin de geçerliliğini yitirmesine neden olacaktır. Çünkü eski metinlere göre, otorite uygulayabilmek için bölgedeki fiziksel varlık unsuru esas alınmıştır. İşgal altındaki topraklarda düşman ordunun fiilen fiziksel varlığı, Lahey Düzenlemeleri ve IV. CS hükümlerinde de varsayılmaktadır, çünkü genel olarak UİH tarafından işgalciye tanınan yükümlülükler, aktörün işgal altındaki topraklarda fiziksel varlığını gerektirmektedir.⁴⁸⁹ Bunun yanı sıra, fiziksel varlığı işgal için geçerli kılan unsur, 43. madde ve diğer hükümler bağlamında işgalcinin kamu düzeni ve sivil hayatı yönetmesine dair olan görevleridir. Gün geçtikçe değişen ve farklılaşan durumlar hukukla her zaman düzenlenemiyor; özellikle 20. yüzyılın başında tamamen farklı ekonomik ve siyasi ilişkilerin hâkim olduğu dönemde kabul edilmiş Lahey Düzenlemeleri’nin yüzyıl sonra daha hızlı değişen ilişkilere ve modern koşullara harfi harfine uygulanması mümkün değildir.⁴⁹⁰ Bu açıdan bir işgalin modern koşullar ya da değişen sosyal ilişkiler ekseninde askeri mevcudiyet olmadan var olup olamayacağı güncel hukuki tartışmalarda önemli bir yere sahiptir.

---

⁴⁸⁸ Cuyckens, a.g.m, s.286.

⁴⁸⁹ Ferraro, a.g.m, s.144.

⁴⁹⁰ Толочко, a.g.m, s.183.

2005 yılında Gazze'den çekildiğini iddia eden İsrail, Gazze'nin hava sahası, kara suları ve tüm kara geçişlerini (Refah geçişi hariç), kişilerin ve malların Gazze Şeridi'ne giriş çıkışını, Gazzelilerin yakıt, elektrik, telekomünikasyon, su, temizlik ve hijyen sistemleri gibi temel altyapı ve hizmetlerin sürdürülmesi ve geliştirilmesi için gerekli malzemelere erişimini, Gazzelilerin nüfus kayıtlarını, ikamet ve vatandaşlık meselelerini ciddi anlamda kontrol altında tutmaktadır.⁴⁹¹ Örneğin 2020 yılında İsrail Gazzelileri nüfus siciline dâhil etmediği için Mısır, Gazze ile Refah geçişinde insanların ve malların hareketini, Filistin kimliği olmayanların girişini keskin bir şekilde kısıtlamış, bunun yanı sıra, BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi'ne göre, Gazze'deki aileler, 2020'nin ilk dokuz ayında günde ortalama 12 saatin biraz üzerinde elektrik almıştır.⁴⁹² Hatta İsrail, Gazze'deki Filistin Yönetimi'nin kontrol gücünü ve saldırılar aracılığıyla karayı kontrol ederek bölge üzerinde etkin bir kontrol uygulamaktadır.⁴⁹³

İYM'nin kararıyla bu deliller açık bir şekilde çelişmektedir. Gazze'nin işgal altında olup olmadığını anlayabilmek için birkaç soruyu yanıtlamak gerekir: 1. Gazze işgal altındayken (2005 tarihli geri çekilmeye kadar) işgalci olarak İsrail sorumluluklarını yerine getiriyor muydu? Yerine getirmediği takdirde geri çekilmeden önce uyguladığı kontrolüyle ondan sonraki kontrol arasında hukuki açıdan bir fark olmayacaktır. Bu, şu an yürüttüğü siyasetin yasa dışı işgal olduğunun göstergesi olabilir. 2. Askeri birlikler geri çekildikten sonra işgal resmi olarak bittiyse nasıl hâlâ kontrol sağlamaktadır? 3. İşgal bitmediyse neden bittiğini belirterek işgalci yükümlülüklerinden feragat ettiğini açıklamıştır?

İlk soruya, konuya giriş yaparken kısmen değinilmişti. İsrail bu bölgede tam olarak işgalci statüsü mü taşıyordu yoksa kendi topraklarında olduğu gibi egemen bir otorite statüsü mü? Filistin topraklarını işgal mi etmişti yoksa ilhak mı? Hem egemen hem de işgalci olarak hareket ettiği zaman UİH çerçevesinde işgal edilmiş halkın insan hakları nasıl gözetilmiştir? İsrail, Lahey Düzenlemeleri'ne taraf olmasa da, onun uluslararası teamül hukuku olarak uygulanmasını kabul etmiş, fakat CS'ye taraf

---

⁴⁹¹ Diakonia IHL Centre, a.g.m, s.6.

⁴⁹² Human Rights Watch, World Report 2021, Israel and Palestine, Events of 2020. <https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/israel/palestine> (ET: 21.05.2021).

⁴⁹³ Gül, a.g.m, s.340.

olmasına rağmen bu Sözleşmenin işgal edilen Filistin topraklarında geçerli olmadığını belirtmişti.⁴⁹⁴

Bununla birlikte İsraili yetkililer, zamanla bu bölgeleri “işgal edilen” değil, “yönetilen” veya “tartışmalı” diye sınıflandırarak IV. CS'nin tam olarak uygulanmasını engellemeye çalıştılar.⁴⁹⁵ Bu iddia, IV. CS'nin 2. maddesinin ikinci paragrafına dayanmaktadır; buna göre, işgal edilmiş topraklar Yüksek Sözleşmeci Tarafa ait olmazsa, Sözleşme geçerli olmayacaktır.⁴⁹⁶ Fakat ilgi çekici olan şu ki İsrail sürekli olarak Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nin işgal edilmiş topraklar olmadığını iddia ederken, devlet avukatları İsrail'in bölgedeki Filistinlilerin haklarına yönelik kısıtlamalarını İH'ye dayanarak gerekçelendirmeye çalışmışlardır.⁴⁹⁷ Oysaki I. Ek Protokol'le (1977) Yüksek Akit Taraflardan olmayan Devletlerin topraklarının da işgali öngörülmüştü. UAD, 2004 tarihli Duvar Kararı'nda⁴⁹⁸ bir işgal statüsü için aslolanın akit taraflar arasında gerçekleşen silahlı bir çatışma olduğunu ve böyle bir çatışmada işgal edilen her bölgenin “işgal edilmiş bölge” statüsüne sahip olacağını belirtmiştir (para. 95).⁴⁹⁹ İsrail ve Ürdün arasındaki silahlı çatışmanın gerçekleştiği 1967 yılında her iki taraf Sözleşmeye üyeydi.⁵⁰⁰ Dolayısıyla bu kararlar hukuki açıdan İsrail'in işgalci olduğu ilk başta kendisine ve daha sonra tüm umuma ispatlanmıştır. Buna rağmen İsrail'in kendisinin işgalci değil, *yönetici* olduğunu iddia etmesi⁵⁰¹ ve şahsi menfaat doğrultusunda sözleşmelere uyup uymaması gibi özelliklere sahip olması güncel zamanda da takındığı tavırlara örnek olabilir.

Geri çekilmeden sonra gerçekleşen 2006 tarihli “Targeting Killings” davasında İYM, Gazze'de silahlı bir çatışmanın varlığını, işgal yasalarının uygulanan normatif çerçevenin bir parçası olduğunu, bu nedenle, en azından 2006 yılının Aralık ayına

---

⁴⁹⁴ Kathleen A. Cavanaugh, “Selective Justice: The Case of Israel and the Occupied Territories”, Fordham International Law Journal, Volume 26, Issue 4, (2002), s.944.

⁴⁹⁵ Shane Darcy, John Reynolds, “An Enduring Occupation: The Status of the Gaza Strip from the Perspective of International Humanitarian Law”, Journal of Conflict & Security Law, Volume 15, Issue 2, (Summer 2010), s.223.

⁴⁹⁶ Ben-Naftali, Gross, Michaeli, a.g.m, s.567.

⁴⁹⁷ Ben-Naftali, Gross, Michaeli, a.g.m, s.610.

⁴⁹⁸ 11 Eylül olaylarından sonra güvenlik amacıyla kendi ülkesinin bir kısmının yanı sıra işgal ettiği toprakların önemli bir kesimine uzanan bir alanda bir güvenlik duvarı inşa etme kararı alması üzere ciddi yasal sorunlara neden olan İsrail'in bu adımı üzere UAD'nin aldığı Dayanışma Görüşü... bkz. Erdem Denk, “Uluslararası Adalet Divanı'nın İsrail'in İşgal Altındaki Filistin Topraklarında İnşa Etmekte Olduğu Duvar Konusundaki Kararı”, Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 3 (Güz 2004), s.152.

⁴⁹⁹ Erdem, a.g.m, s.162.

⁵⁰⁰ Ben-Naftali, Gross, Michaeli, a.g.m, s.570.

⁵⁰¹ Cavanaugh, a.g.m, s.943.

kadar Gazze Şeridi'nde İsrail'in işgalci bir güç statüsüne sahip olduğunu belirtmiştir.⁵⁰² Bunun yanı sıra UAD, İsrail'den gelen "ilhak değil, güvenlik amaçlı" iddialarına rağmen duvar inşasını bir oldubitti (jait accompli) rejimi yaratma ve de facto ilhak olarak değerlendirmiştir (paragraf 121).⁵⁰³ Bunun yanı sıra Mahkeme, "İsrail'in işgal ettiği Filistin topraklarında 1977'den beri kendisine ait yerleşim yerlerinin kurulmasını içeren bir politika yürüttüğünü" ve bu bölgedeki İsrail yerleşimlerinin (Doğu Kudüs dâhil) IV. CS'nin 49. maddesinin şartlarına aykırı olarak kurulduğunu belirtmiştir.⁵⁰⁴ Görüldüğü gibi 2005 yılında geri çekilmeye dek olan süreçte İsrail, hukuki boyutlarda yürütülen işgalcilik siyasetinin aksine durumu lehine çevirmeye ve hukuka aykırı davranarak bölgeyi ilhak etmeye çalışan bir siyaset izlemiştir. İhlallerle takip edilen süreçten sonra İsrail'in işgalci olduğunu kabul ederek geri çekildiğini ilan etmesi gayet normaldir. Hatta bu geri çekilme, İsrail'in Filistin topraklarında yerleşim yeri kurmaktan vazgeçme isteğiyle alakalı değil, Gazze'deki Al-Aksa İntifadası boyunca uğradığı maddi ve insani kayıplara bağlanmaktadır.⁵⁰⁵

Bu nedenle İsrail'in işgalci yükümlülüklerini yerine getirmemek ve daha fazla asker kaybı yaşamamak için bölgeden çekildiğini iddia ederek ve kontrolü elden bırakmayarak farklı bir "işgalcilik" siyaseti yürüttüğünü söylemek mümkün müdür? İkinci soruyu inceleyerek bu cevabın yanıtını bulmak mümkün olabilir.

3.2 ASKERİ MEVCUDİYETİN İŞGALİN VARLIĞI VE SONU AÇISINDAN ÖNEMİ

Bir işgalci güç askeri personelini işgal ettiği bölgeden çektiği anda işgal sonlanır mı? 42. maddenin içeriğinden bahsederken işgalin varlığının etkin kontrolün kurulması ve uygulanmasına bağlı olduğu belirtilmişti. İşgalin varlığından bahsedebilmek için yerli otoritenin rızası olmaksızın yabancı gücün bölgedeki fiziksel mevcudiyeti (boots on the ground) şartı esas alınmaktadır. İYM'nin kararından anlaşılan şu ki askeri mevcudiyet ilkesi mevcut değilse o zaman işgal bitmiştir. Aynı

---

⁵⁰² Darcy, Reynolds, a.g.m, s.224.

⁵⁰³ Erdem, a.g.m, s.164.

⁵⁰⁴ Ben-Naftali, Gross, Michaeli, a.g.m, s.582.

⁵⁰⁵ Murat Köylü, "İsrail'in Filistinli Gençlere Yönelik İnsan Hakları İhlalleri, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu", Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi, Sayı: 1, (Aralık 2018), s.73.

zamanda 2005 Ağustos-Eylül tarihinde gerçekleşen geri çekilme ile ilgili resmi İsrail hükümeti planı, bu süreç tamamlandıktan sonra, *"artık Gazze Şeridi topraklarında İsrail güvenlik güçlerinin veya İsraili sivillerin kalıcı varlığının olmayacağını"* ve en önemlisi, *"sonuç olarak, Gazze Şeridi'nin işgal edilmiş topraklar olduğunu iddia etmenin hiçbir temeli olmayacağını"* belirtmişti.⁵⁰⁶ Bu yorumun kendisinin tartışmalı ve İH açısından geçersiz olduğunu vurgulamak gerekir. Nitekim işgal zaten kalıcı olmamalı, bunun yanı sıra işgalci güce ait vatandaşlar işgal bölgesine tahliye edilmemelidirler. Bu yüzden yerleşim yerlerinin boşaltılması işgalin bitişinin yasal göstergesi olarak kabul edilemez.

Fakat "askeri mevcudiyet olmadan işgal mümkün olamaz" ilkesinin güncel uluslararası hukuktaki yerini incelemek gerekir. Birinci bölümde bahsedildiği gibi, güncel zamanda silahlı çatışmalar artık askeri birliklerin bölgede var olması şartına bağlı değildirler. Tarihsel savaş kavramında olduğu gibi resmi bir ordu çatışmasından da bahsedilemez. Çünkü savaşlar artık teknolojiye ayak uydurmakta ve bir yandan da savaş ve ona ait kavramlar değişikliğe uğramaktadır. Her an bir kuvvet kullanma eylemi gerçekleşebilir ve taraflar uzak mesafeden, sivil/savaşçı ayrımı gözetmeksizin saldırıya geçebilirler. Bu açıdan silahlı çatışmaların varlığı için bölgede askerlerin bulunmaması ("no boots on the ground") engel teşkil etmiyor.

İşgal, silahlı çatışmadan farklı olarak bir yönetim unsuru içermektedir. Bu yüzden resmi kuruluşlar başta olmak üzere, devletler de askeri mevcudiyet olmadan işgalin varlığından bahsetmezler. Örneğin, AİHM'nin *Chiragov ve diğerleri v. Ermenistan* ve *Sargsyan v. Azerbaycan* davalarına ilişkin kararlarında bir işgalin en esas unsuru bölgede fiziksel mevcudiyet – "boots on the ground" olarak belirtilmiştir:

Yaygın uzman görüşüne göre, yabancı birliklerin fiziksel varlığı işgalin olmazsa olmazıdır ve bir işgal, 'karada botlar' olmadan düşünülemez, bu nedenle deniz veya hava ablukası yoluyla deniz veya hava kontrolünü gerçekleştiren kuvvetler yeterli değildir.⁵⁰⁷

⁵⁰⁶ Darcy, Reynolds, a.g.m, s.225.

⁵⁰⁷ European Court of Human Rights (EctHR), Case of Chiragov and Others v. Armenia, *Application no. 13216/05*, 16 June 2015, para. 94 <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-155353>; European Court of Human Rights (EctHR), Case of Sargsyan v. Azerbaijan, *Application no. 40167/06*, 16 June 2015, para. 94. <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-155662> (ET: 29.04.2021).

İngilizce tabir olan “boots on the ground” kavramına göre, asker çizmelerinin bölgede bulunması askerleri fiziksel olarak silahlı çatışma bölgesine bağlar.⁵⁰⁸ Bu açıdan Mahkeme, bu unsur olmaksızın işgalin var olamayacağı konusunda kesin görüş bildirmiştir. Hem var olan işgalin sonlanması hem de herhangi bir müdahalenin de işgal doğurup doğurmayacağını belirleme açısından askeri mevcudiyetin önemi vurgulanmıştır.

Fakat işgal açısından askeri mevcudiyetin amacı etkin bir kontrol uygulayabilmektir. Dolayısıyla bölgede etkin kontrol *gerçekleştiren* işgalcinin geri çekilmesi işgali sonlandırır. Askeri mevcudiyet ilkesinin diğer ilkelerle (yerli otoritenin rızasının yokluğu, yabancı işgalcinin otorite kurması ve yerli otoritenin yönetim kabiliyetini kaybetmesi) birlikte bir işgalin tamamlayıcısı olduğunu düşünmek mümkündür. Çünkü klasik tanıma göre, eğer birlikler AIH gereğince kurallara uyarak 43. madde bağlamında etkin kontrolü yerine getirmezse, ya da yerli makamların rızasıyla bölgede bulunurlarsa bu zaman işgal etmiş sayılmazlar. Fakat müdahale etmiş bulunurlar. Ya da işgalcilerin işgali diledikleri gibi sürdürmek için bir yöntem de belirlemiş olabilecekleri varsayılabilir. Sonucu ihtimalin gerçekleşmesi bazı yollarla mümkün olabilir. Bu yönde farklı görüşler mevcuttur: Bir yoruma göre, yabancı birliklerin bölgedeki varlığı sadece işgalin başlangıcı için değil, devamı için de geçerli bir koşuldur ve bu açıdan İsrail birlikleri Gazze’den çekilir çekilmez işgal bitmiştir.⁵⁰⁹ Bazı görüşlere göre ise, *askeri mevcudiyet* bir işgalin kurulması için “olmazsa olmaz” (sine qua non) bir koşul olsa da, bu, bir işgali sürdürmek için zorunlu şart değildir.⁵¹⁰ Dolayısıyla, askeri birliklerin geri çekilmesi kontrol uygulama açısından bir değişikliği doğurmaz.

Orna Ben-Naftali’ye göre, bir bölgeyi sahada fiziksel olarak asker bulunmadan etkin bir şekilde kontrol etme potansiyeli göz önüne alındığında, kontrol potansiyeli ile ilgili koşulun, işgal yasasının uygulanmasını belirlemede daha büyük bir ağırlığa sahip olması gerekir.⁵¹¹ Başka bir deyişle, bir bütün olarak bölge işgalcinin iktidarında ve kontrolü altında olduğu ve işgalcinin makul bir süre içinde bölgenin her yerinde iradesini hissettirme kabiliyetine sahip olduğu sürece, askeri işgalin yasal varlığından

---

⁵⁰⁸ Jessie Hohmann, Daniel Joyce, *International Law’s Objects*, 1st Edition, Oxford University Press, Oxford, 2018, s.151.

⁵⁰⁹ Diakonia IHL Centre, a.g.m, s.5.

⁵¹⁰ Ferraro, a.g.r, s.17.

⁵¹¹ Cuyckens, a.g.e, s.32.

söz edilecektir.⁵¹² Bu açıdan, UAD, BM, AB ve UKHK dâhil olmak üzere çok sayıda kuruluş, İsrail'in Gazze'yi işgal etmeye devam ettiği sonucuna varmıştır.⁵¹³ Ortaya büyük bir soru çıkmaktadır: İsrail bölgeden çekildiyse Gazze üzerindeki bu ciddi kontrolü nasıl sağlamaktadır?

3.3 GELİŞEN TEKNOLOJİ İŞİĞINDA ETKİN KONTROLÜN UYGULANMASI

Araştırmanın esas amacı İsrail'in işgalcilik siyasetini eleştirmek değildir. Asıl amaç, kendini işgalci olarak nitelendirmeyen fakat göze çaracak derecede etkin bir kontrol sağlayan bir aktörün işgalcilik metodunu araştırmaktır. Çünkü eğer bu aktör işgalciyse uluslararası hukuk bağlamında işgalcinin önceden belirtilen yükümlülüklerini yerine getirmesi gerekir. Değilse, o zaman bölgede zerre kadar da etkin kontrol unsuruna rastlanmamalıdır.

Bazı görüşlere göre işgal, işgal edilen bölgenin sınırlarının ötesinden uygulanan güçle kurulamaz veya sürdürülemez; her zaman olduğu gibi bölgede de belli sayıda yabancı askeri mevcudiyet (boots on the ground) olması gerekir.⁵¹⁴ Yine de Gazze'de İsrail'in uygulayabildiği geniş çaplı kontrol tüm tezleri çürütmekte ve çelişkiyi artırmaktadır. Yoram Dinstein, İsrail'in geri çekilmesinin - bölgenin idaresinin çeşitli pratik yönlerini etkiliyor olsa da - genel işgali sonlandırmadığını iddia etmektedir.⁵¹⁵ Şöyle ki İsrail'in, Gazze Şeridi ve nüfusu üzerinde uyguladığı kontrol, işgal yasasını tetiklemek için gerekli olan düzeyde olmasa da, bu topraklarda ikamet eden insanların günlük yaşamları üzerinde kapsamlı bir kontrol uygulandığı gerçeği göz ardı edilemez.⁵¹⁶ Gazze işgalinin geleneksel çerçevede yorumlanamayacağına dair herhangi bir şüphe yoktur fakat İsrail'in Gazze'de "*kontrolü yeniden sağlamak için kısa sürede asker gönderme yetkisine sahip olması* ve yerel makamların tam yetki kullanmasının engellenmesi", bölge üzerindeki kontrol düzeyini açıklamaktadır.⁵¹⁷ Bu karışıklığı çözmek, hem işgal edilip edilmediği belirsiz olan bölgelerin sivilleri için hem de uluslararası hukuk açısından önem arz eder.

---

⁵¹² Glahn, a.g.e, s.29.

⁵¹³ Diakonia IHL Centre, a.g.r, s.6-7.

⁵¹⁴ Ferraro, a.g.r, s.17.

⁵¹⁵ Darcy, Reynolds, a.g.m, s.236.

⁵¹⁶ Cuyckens, a.g.e, s.42.

⁵¹⁷ Gül, a.g.m, s.340.

Cuyckens'e göre, işgali tetiklemek için gereken etkin kontrol, gerçekten de bazı özel koşullarda ve modern teknolojik gelişmelerin ışığında uzaktan ve askerlerin (kalıcı) fiziksel varlığı olmaksızın *sürdürülebilir*.⁵¹⁸ Yukarıda belirtildiği gibi potansiyel kontrol testine dayanarak bölgenin içine değil ona yakın bir yere askeri personel yerleştirildiği takdirde işgal rejiminin devamlılığı korunabilir. Bilindiği gibi düşman bölgesinin çeşitli bölgelerine uçak veya baskın ekipleri göndermekle *yasal* bir işgal yaratmak mümkün değildir.⁵¹⁹ Fakat bu yöntemle yukarıda belirtilen "makul süre içinde asker gönderme kapasitesi" sağlanacaksa, o zaman yasal bir işgalin var olabileceği kabul edilebilir mi? Çünkü gelişen teknoloji sebebiyle yabancı güçlerin bölgede fiilen bulunmaksızın, uzaktan kontrolle otoritesini *sürdürmesinin* mümkün olabileceği, bu şekilde bir işgalin varlığının kabul edileceği belirtilmiştir.⁵²⁰ Dolayısıyla potansiyel kontrolün teknolojik araçlarla sağlanması mümkün olabilir. Çünkü fiziksel mevcudiyet gerekliliği işgalin *kurulması* için mutlak bir zorunluluk ise, potansiyel kontrol testinin ışığında, işgalin *sürdürülmesi* için buna daha az ihtiyaç duyulabilir.⁵²¹ Gerar von Glahn'ın 1957 yılında kaleme aldığı *The Occupation of Enemy Territory... A Commentary on the Law and Practice of Belligerent Occupation* kitabında yazar, işgal edilen bölgenin istila edilmesini veya sakinlerinin ayaklanmasını önlemek için yeterli güçte birkaç hava üssünün kurulması, uluslararası hukuk kuralları uyarınca talep edilen etkin bir işgali yaratmak için yeterli görünecektir, diye belirtmektedir.⁵²² Bunun yanı sıra, II Dünya Savaşı'nda hava gücünün stratejik öneminin kabul edilmesinden sonra teoride, işgalci gücün otoritesinin yabancı bir bölgenin hava sahasını kontrol ederek sürdürülebileceğine dair bir argüman geliştirildi.⁵²³

Güncel gelişmeler ışığında işgalin sürdürülmesi gelişmiş İHA'larla da olabilir. Çünkü birinci bölümde bahsedildiği gibi bu tür İHA'lar saatlerce havada kalarak gözetim sağlamakta, bilgileri hemen insan operatörlere aktarabilmekte, bunun yanı sıra müdahale edebilmektedir. Çünkü zaten kendiliğinden değil bir insan operatörün uzaktan gözetimiyle bu uygulama gerçekleşebilmektedir. Dolayısıyla komuta veren,

---

⁵¹⁸ Cuyckens, a.g.m, s.281.

⁵¹⁹ Glahn, a.g.e, s.28.

⁵²⁰ Gürpınar, a.g.t, s.82.

⁵²¹ Cuyckens, a.g.m, s.281.

⁵²² Glahn, a.g.e, s.28-29.

⁵²³ Gül, a.g.m, s.341.

işgalciye ait bir insan operatör olacağı için Glahn'ın teklifi güncel zamana uyarlanmış bulunmaktadır. Bu açıdan güncel gelişmeler ışığında potansiyel kontrolün hava araçları yardımıyla gerçekleştirilebileceği söylenebilir. Çünkü Yoram Dinstein'in belirttiği şarttan yola çıkarak bölgeye yakın bir yerde (örneğin, devletin bir bölgesinden askeri birliklerin çıkarılmasına rağmen, komşu bölgede askeri mevcudiyetin korunması) konuşlandırılmış askeri birlikler, ya da komşu devletini işgal etmiş işgalci güç İHA gibi hava araçları yardımıyla her an askeri birlik gönderme kapasitesine sahip olabilir. En azından silahlı birliklere haber gönderme açısından bölgede keşif amaçlı gözetim uygulaması da bu “makul sürede askeri birlik göndermeye” yardım edecektir. I CS'nin 2016 yılında kabul edilen yeni Yorumunda da bu görüş şöyle belirtilmektedir:

“Bu şartlar altında, örneğin, birliklerini bölgenin dışına yerleştiren bir İşgalci Gücün yetkisini makul bir süre içinde hissettirmesiyle, savaşan Devletler arasında mevcut olan herhangi bir coğrafi yakınlığın, etkin kontrolün uzaktan uygulanmasını kolaylaştırmada anahtar bir rol oynayabileceği de unutulmamalıdır.”⁵²⁴

Benvenisti, güncel gelişmeler ışığında modern orduların, yabancı topraklarda “ayak izlerini” bırakma ihtiyacını ortadan kaldırmak için giderek daha fazla uzaktan kumandalı teçhizata güvenebileceğini söyler, çünkü çoğu zaman sanal işgalin (virtual occupation) amacı, *yerel yönetimin işleyişini engellemektir.*⁵²⁵ Sonuç olarak görünürde askeri güçlerin işgal edilen topraklarda fiilen bulunmaması fakat teknolojik imkânlar sayesinde dışarıdan, havadan abluka ile bu bölgeyi kontrol altında tutması durumunda askeri gücün işgal edilen topraklardaki fiziksel varlığının bulunması eşliğinin geniş yorumlanması daha uygun olacaktır.⁵²⁶ Bu, en azından bölgede varlığının olmadığını iddia ederek işgal edilmiş bölgenin hayatına derinden müdahale eden ve insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmemek için bu ilkeyi esas edinen işgalcilerin hukuka

⁵²⁴ Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Geneva, 12 August 1949. Commentary of 2016, Article 2: Application of The Convention, para.309. <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?action=openDocument&documentId=BE2D518CF5DE54EAC1257F7D0036B518> (ET: 23.05.2021).

⁵²⁵ Eyal Benvenisti, International law of occupation, (2012). ProQuest Ebook Central <http://ebookcentral.proquest.com> (ET: 01.06.2021).

⁵²⁶ Gürpınar, a.g.t, s.82.

aykırı eylemlerini tespit etmede ve sorumluluklarını yerine getirmeleri açısından önem arz etmektedir.

Daha Körfez Savaşı'nın (1991) getirdiği devrimlerden bahsederken Warden, hava gücüyle bir bölgeyi işgal etmenin yeterli olduğunu bulmuş ve yabancı gücün toprağı sömürgeleştirme veya el koyma gibi yasa dışı amaçlara sahip olması durumunda kara birliklerinin devreye girmesi gerektiğini iddia etmiştir.⁵²⁷

Bunu sadece hava sahasının işgali olarak nitelendirip yetersiz görmek mümkündür. Fakat işgal, sadece işgalci gücün askeri personelinin veya devlete ait personelinin *doğrudan* işgal edilen topraklarda bulunması seçeneğiyle değil, *dolaylı* olarak işgalci gücün yerel otoriteler üzerindeki hâkimiyeti vasıtasıyla askeri kontrolünü devam ettirerek de var olabilir. “Goldstone Raporu”, “II. Dünya Savaşı sırasında Danimarka örneğinde görüldüğü gibi, işgalcinin mevcut bir yerel yönetimi yerinde bırakabileceğini veya kendisi için nihai yetkiyi koruduğu sürece yenisinin kurulmasına izin verebileceğini” belirtmektedir.⁵²⁸

Buna dayanarak Darcy 2010 yılında yayınladığı yazısında Gazze’de kırk yıldır bir işgal olduğu gerçeğini vurgulayarak İsrail'in bu bölgenin hava sahasını, kıyı şeridini ve ekonomik güveni kontrol ederek kendisi için etkin kontrolü koruduğunu savunmaktadır.⁵²⁹ Örneğin, Batı Şeria'da da Filistin Yönetimine bir miktar yetki devri olsa da, Filistin Yönetimi resmen İsrail otoritesine tabi kalmıştır ve burada işgalci güçle yerel otorite arasında hiyerarşik bir ilişki olduğu ve ilki ikincisi üzerinde bir kontrol biçimini koruduğu sürece, sorumlulukların dikey olarak paylaşılması işgalci gücün etkin kontrolünü ciddi anlamda etkilemez.⁵³⁰ İYM’ye göre işgalci güç, sivil idare yetkilerini doğrudan temsilcileri aracılığıyla ne ölçüde kullanacağını, eski hükümetin elinde hangi alanları bırakacağını belirleyebilir ve bu tür hükümet makamlarının faaliyetlerine izin vermek, kendi başına, bölge üzerinde etkin askeri kontrolün olgusal varlığına ve savaş yasaları uyarınca bundan kaynaklanan sonuçlara gölge düşürmez.⁵³¹ Dolayısıyla işgalci ile yerel makamlar arasında bir tür vertikal (dikey) şekilde güç paylaşımı (ilkinin ikincisi üzerindeki kontrolü, ikincinin de

---

⁵²⁷ Gül, a.g.m, s.341.

⁵²⁸ Darcy, Reynolds, a.g.m, s.236.

⁵²⁹ Gilder, a.g.m, s.68.

⁵³⁰ Cuyckens, a.g.m, s.286.

⁵³¹ Ferraro, a.g.m, s.149-150.

bölgedeki kontrolü) olduğu ve bu hiyerarşi korunduğu takdirde⁵³² işgalcinin resmi askeri mevcudiyetine gerek yoktur. Dolayısıyla hava sahasından olan etkin kontrol, işgalin varlığı için gerekli zemini hazırlamaktadır.

Örneğin, İsrail'in teknolojik vasıtalarla uzaktan kontrolü sağlayabildiğine dair esaslı kanıtlar mevcuttur. Batı Şeria'da uyguladığı istihbarat toplamaya yönelik "elektrikli süpürge" yaklaşımı, sensörlü İHA'lar, hava keşif jetleri, erken uyarı ve kontrol platformu olan Hawkeye uçakları ve hatta Dünya Gözlem Görüntü Uydusu çoğu sinyali havadan yakalar ve sonuç olarak, kat sayılarına kadar tüm apartmanları, arabaları, telefon görüşmeleri veya telsiz yayını, hatta bölgede meydana gelen en küçük olayları havadan izleme, denetleme veya yok etme imkânına sahiptir.⁵³³ İsrail'in tüm bu becerilerini, birliklerini geri çekmiş olduğu Gazze'ye de uygulama imkânı vardır, çünkü hava sahasının kontrolünün İsrail'e ait olacağı "geri çekilme" planında belirtilmişti. Bir işgalci olarak İsrail'in bu teknolojik araçlar yardımıyla işgali sürdürebilmesi, işgalcilikte bu metodun gelişmiş olduğunu gösterir.

Bundan başka, ordunun komutanları Filistinlilerin günlük yaşamlarını kontrol ederek bu işin sıkıcı ayrıntılarıyla uğraşmaktan ziyade yeni saldırı silahlarına, özellikle İHA alanındaki yeniliklere odaklanmakta ve böylece insan gücü maliyetlerinden tasarruf etmenin yollarını bulmaya çalışmaktadırlar.⁵³⁴

Fakat Gazze örneğine bakılırsa, bölgede 2007 yılından beri bir yönetim kurmuş, eğitim, sağlık ve polis faaliyetleri gibi kamusal hizmetleri sunmaya başlamış olan Hamas⁵³⁵ Gazze'de kontrolü sağlayan diğer bir güçtür. Bu açıdan İsrail ve bazı yazarlar Gazze'de İsrail işgalinin olmadığını savunmaktadır. Hatta İsrail Dışişleri Bakanlığının yayınladığı resmi bir video görüntüsü, İsrail'in değil, Hamas'ın Gazze'yi işgal ettiğini vurgulamakta ve UİH kurallarını hatırlatmaktadır.⁵³⁶

Fakat İsrail Dış İşleri Bakanlığı her ne kadar aksini söylesen söylesin, gerçek şu ki İsrail bölgeyi uzaktan kontrol etme imkânına sahip durumdadır. İşgalin sürdürülmesini özelleştirmek, Filistinlilerle temasta daha az insan gücü kullanarak

---

⁵³² Cuyckens, a.g.m, s.285.

⁵³³ Gül, a.g.m, s.341.

⁵³⁴ Shir Hever, Dalit Baum, "Israel: Remote Occupation"?, 7 November 2009. <https://therealnews.com/aicsheverdbaum1027pt2> (ET: 21.05.2021).

⁵³⁵ Albayrak, a.g.m, s.454.

⁵³⁶ Söz konusu video görüntüleri için; https://www.youtube.com/watch?v=S8LK_sRoCOI (ET: 29.04.2021).

zayıyatı azaltmak ve kontrolü uzaktan sürdürmeyi mümkün kılmak isteyen İsrail, kendi sınırları içinde bir üste oturup kameralarla sınırı kontrol eden, uzaktan çekim yapabilen görevlilerle bu kontrolü sağlayabilmektedir.⁵³⁷

Fakat bir bölgede birden fazla otoritenin kontrol uygulaması durumunda teknolojik araçlarla etkin kontrolün sürdürülmesi daha farklı açıdan yorumlanmalıdır. Doktrinde bu kavramın yerini görmek gerekir.

3.4 ULUSLARARASI HUKUKTA HUKUKA AYKIRI İŞGALCİLİĞİN ÖNLENMESİ ÇABALARI

Teknolojik araçlarla etkin kontrolün sağlanması, hukuki çerçevede gerçekleştirilen işgalcilikte sakıncasızdır. Fakat devletlerin siyasi amaç ve menfaatleri gereğince birçok uluslararası hukuk kavramı değişikliğe uğramıştır. Nitekim daha önce belirtildiği gibi, devletler artık kötü imaj sergilememek için silahlı çatışma alanında bazı metotlar geliştirmişlerdir. Bunların bir örneği vekâlet savaşlarıdır. Bu silahlı çatışmalar büyük devletlerin malileştirdiği devlet-dışı gruplar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Hatta önceden de belirtildiği gibi artık bu vekâlet sistemi işgale de yansımıştır. Buradaki tek amaç, sorumluluk üstlenmeden istila durumunu sürdürmektir.⁵³⁸

Bu tür sorumluluk kabul etmeksizin işgalciliğin diğer bir yöntemi de bu süreçte teknolojik araçlar kullanmak olabilir. İşgalciliği teknolojik araçlar yardımıyla sürdürerek işgalci yükümlülüklerini yerine getirmemek, perde arkasından işgalciliği yönetmek gibidir. Fakat uluslararası hukukta henüz tam kendine yer edinemeyen bu metot, düzenlenmesi sorun teşkil ettiği gibi ispatlanması da kolay değildir. Nitekim etkin kontrol ve işgal olguya dayalı kavramlardır. Bu durumların var olup olmadığını anlamak sadece askeri mevcudiyetle belirlenebilirken teknolojik araçlarla bu belirginliği yakalamak kolay değildir. Bu gibi suiistimallerin önünü kesmek adına doktrinde bazı çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

---

⁵³⁷ Shir Hever, Dalit Baum, "Israel: Remote Occupation?", 7 November 2009. <https://therealnews.com/aicsheverdbaum1027pt2> (ET: 21.05.2021).

⁵³⁸ Bedjaoui, age, s.785

UKHK Yorumu'nda belirtildiği gibi, daha önce işgal edilmiş bölgenin dışından – *teknolojik* ve askeri gelişmeler neticesinde sürekli askeri mevcudiyet olmaksızın yabancı bir bölgenin tamamı veya bir kısmı üzerinde etkin bir kontrolün sağlanması mümkün olabilir.⁵³⁹ Bu durumda işgalci gücün kontrolünü uygulamak için kullandığı araçlar yerine, elinde tuttuğu otoritenin kapsamı odak noktası olmalı ve kontrol araçları değişse bile (örneğin, botları yerden çekmek), işgalcinin etkin kontrol uygulama yetkisi devam ettirilecektir.⁵⁴⁰ Bu durumda yabancı gücün işgalci olarak nitelendirilip nitelendirilmeyeceğini anlamak adına uyguladığı kontrolün niteliğine dikkat etmek gerekecektir. IV. CS'nin 6.3. maddesinde bahsedilen bu ifadeye atıf yapılmıştır: “...işgal devleti mevzu bahis topraklarda hükümet vazifesini görüyorsa, işgalin devamı müddetince sözleşmenin şu maddeleriyle bağlı olacaktır...”⁵⁴¹ Eğer yabancı gücün uyguladığı kontrol hükümet vazifesini yerine getirmek olarak kabul ediliyorsa bu durumda işgalciliği devam ediyor anlamına gelecektir. İsrail'in Gazze'yi işgal edip etmemesi sorunu da buradan kaynaklanmaktadır. Uyguladığı kontrolün IV. CS'de belirtilen “hükümet işlevleri” sırasına dâhil olması bölgede askeri mevcudiyet olmadan işgalin sürdürüldüğüne dair iddiaları ortaya atmıştır.

Dolayısıyla hükümet işlevi gören yabancı otorite bölgeyi uzaktan kontrol etse de işgalci olarak görülebilir. Bu ilke, UKHK tarafından işlevsel yaklaşım (functional approach) olarak belirtilmiştir. İşgale yönelik bu işlevsel yaklaşım, işgal altındaki bir bölgeden, belirli bir yetkiyi korurken aşamalı olarak çıkan veya aniden geri çekilen düşman yabancı kuvvetlerin AIH kapsamındaki yükümlülüklerine ne ölçüde yükümlü kaldığını belirlemek için bir test olarak kullanılacaktır.⁵⁴² Bu yöntemle göre işgalci güç, kendi elinde tuttuğu kontrolün derecesine bağlı olarak sorumluluk taşıyacak, işgal ve bunlardan kaynaklanan yükümlülüklerin varlığını belirlerken kavramsal terimlerden ziyade kesin *eylemlere* odaklanacaktır.⁵⁴³ Böylece yabancı güçlerin, işgalin şüphesiz kurulduğu ve devam ettiği sırada kazanılan hükümet işlevlerinin tamamı veya bir kısmını hâlâ icra ettiği ölçüde işlevsel yaklaşım testinin geçerli olacağı söylenebilir.⁵⁴⁴ Örneğin okulların müfredatının düzenlenmesi nedeniyle yerel otorite eğitim

⁵³⁹ Commentary of 2016, Article 2: Application of The Convention, para.310.

⁵⁴⁰ Gül, a.g.m, s.343.

⁵⁴¹ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, s.124.

⁵⁴² Commentary of 2016, Article 2: Application of The Convention, para.310.

⁵⁴³ Gül, a.g.m, s.343.

⁵⁴⁴ Commentary of 2016, Article 2: Application of The Convention, para.310.

sisteminden sorumlu olabilirken, işgalci güç, eğitim üzerinde etkisi olan sivil hareketin kontrolünden yine de sorumlu olabilir.⁵⁴⁵ Açıktır ki işlevsel yaklaşım, mevzu bahis yükümlülükleri kullanan başka kimse olmadığında veya işgalcinin davranışı meşru otoritenin onları yerine getirmesini engellediğinde, işgalcilerin görevlerinden kurtuldukları anlamına gelmemelidir.⁵⁴⁶ AİH'nin ilgili hükümlerinin sürekli olarak uygulanması, bölgede yetki paylaşımının düzenlenmesi açısından önemlidir fakat bu tür özel durumlarda, AİH'nin belirli ilgili hükümlerinin uygulanmasına izin vermeyen aksi bir tutum, işgalcileri UİH'nin getirdiği görevlerden kaçınmak için birliklerini işgal altındaki bölgenin tamamından veya bir kısmından geri çekmeye teşvik edebilir.⁵⁴⁷ Bu durumda işgalci, sivil hayatın önemli işlevleri üzerinde yetkisini kullanırken, kontrolünü reddederek, dönüştürerek veya feragat ederek sivil nüfusu yasal korumadan mahrum bırakabilir.⁵⁴⁸

Dolayısıyla bölgede olmadan birçok hükümet işlevini yerine getiren ve teknolojik araçlar yardımıyla uzaktan kontrol edebilen işgalci, yükümlülüklerini yerine getirmeli ve kontrolü altında olan alanlarda sorumluluk üstlenmelidir. Fakat ilk önce bu gibi işgalcilerin “işgalci” olduğu ispat edilmelidir. Çünkü işgalciler yerel otoritenin ya da başka güçlerin varlığını delil getirerek işgalcilik sorumluluğunu üstlenmekten vazgeçebilirler. Örneğin Hamas'ın Gazze'deki varlığı bazı yazarlar açısından işgal için büyük engeldir. Buna rağmen Darcy ve Reynolds'un görüşüne göre, bunun engel olarak gösterilmesi İsrail'in uyguladığı kontrolün görmezden gelinmesine neden olduğu sürece rahatsız edici bir yaklaşıma neden oluyor, çünkü bölgede yerel otorite var olsa bile, Gazze'nin geniş bağlamda *sınırlarının, dışişlerinin ve yerel otoritenin gerçek egemenlik uygulamalarının* fiilen engellenmesi söz konusudur.⁵⁴⁹

Bu nedenle Dinstein, İsrail'in gerektiğinde Gazze'yi (klasik tanıma uygun bir şekilde) işgal etme kabiliyetinde olduğunu ve Gazze'den İsrail'e saldıran kişileri tutuklayabilmesi durumundan yola çıkarak bölgede işgalin tam anlamda sona ermediğini iddia etmektedir.⁵⁵⁰ Düşmanlık ilişkileri olan devletler arasında gerek

---

⁵⁴⁵ Gül, a.g.m, s.343.

⁵⁴⁶ Gross, Rethinking Occupation: The Functional Approach, 23.04.12 <http://opiniojuris.org/2012/04/23/rethinking-occupation-the-functional-approach/> (ET: 23.05.2021).

⁵⁴⁷ Commentary of 2016, Article 2: Application of The Convention, para.312-313.

⁵⁴⁸ Gül, a.g.m, s.343.

⁵⁴⁹ Darcy, Reynolds, a.g.m, s.235.

⁵⁵⁰ Gilder, a.g.m, s.68.

savaşan gerekse de siviller tarafından bir saldırı gerçekleşirse bu zaman misilleme yapılması olağandır. Fakat saldırı yapan karşı tarafın vatandaşlarının tutuklanması, bir misilleme olamaz. Bu, bir devletin kendi vatandaşına, ya da işgalcinin kontrolü altında olan nüfusa uyguladığı ceza tedbiri olabilir. Dinstein'in belirttiği gibi, İsrail güvenliği için hayati önem arz eden herhangi bir durumda silahlı kuvvetlerini Gazze'ye geri göndermede özgür olduğu inancındadır.⁵⁵¹ Örneğin, İsrail'in 2005 tarihli geri çekilmesinden bu yana üç büyük kara operasyonunun Gazze toprakları üzerinde fiili kontrol ve nüfusu üzerinde potansiyel kontrol tesis ettiği sonucuna dayanarak 2014 tarihli Dökme Kurşun Harekâtı'nın ardından Gazze'nin neredeyse tamamının İsrail işgali altında olduğu söylenmektedir.⁵⁵² 2021 yılının Mayıs ayında gerçekleşen gerilime esasen İsrail, yine Gazze Şeridi'ne yönelik "Surların Muhafızı" adıyla askeri operasyon başlatıldığını ve askerlerinin Gazze'ye girdiğini bildirmişti.⁵⁵³ Bu durumda İsrail'in Gazze'de makul süre içinde kendi otoritesini hissettirme gücünün olduğu güncel verilerle kanıtlanmış bulunmaktadır.

Bu açıdan 21. yüzyılda işgalin niteliğinin değiştiğini söylemek mümkündür. Nitekim yeni nesil silahlı çatışmalarda karada asker çizmelerine artık ihtiyaç duyulmadığı gibi işgal için de bu söz konusu olabilmektedir. Uluslararası barışın ihlal edilmediğini göstermek açısından gözetimi kameralar aracılığıyla, müdahaleyi ise otonom silahlarla yapmak artık mümkün olduğundan ve devletler için asker kaybı büyük maliyetlere sebebiyet verdiğinden bu tür metotlar geliştirilmiş olabilir. Önemli olansa sivillerin bu metotlar karşısında nasıl etkilendiğidir. İşgalci olduğunu kabul etmek istemeyen işgalciler, yükümlülüklerini yerine getirmeyerek sivil hayata hukuk dışı bir biçimde müdahale ediyorlar. Dolayısıyla, uluslararası hukukta bu tür işgallerin önünü kesmek adına daha ciddi adımların atılmasına ihtiyaç vardır. Çünkü AİHM, 2015 tarihli *Chiragov v. Ermenistan, Sargsyan v. Azerbaycan* kararlarında işgalin sadece fiziksel askeri mevcudiyete dayandığını söyleyerek bu kavramı çok dar bir

---

⁵⁵¹ Dinstein, a.g.e, s.279.

⁵⁵² Roi Bachmutsky, "Otherwise Occupied: The Legal Status of the Gaza Strip 50 Years after the Six-Day War", *Virginia Journal of International Law*, Volume 57, No. 2, (2018), s.441.

⁵⁵³ "Gazze Şeridi'ndeki Filistinli direniş grupları, İsrail polisinin işgal altındaki Doğu Kudüs'te yer alan Mescid-i Aksa ve Şeyh Cerrah Mahallesi'nden çekilmesi için 10 Mayıs Pazartesi günü yerel saatle 18:00'e kadar süre tanıdı. İsrail polisinin Mescid-i Aksa ve Şeyh Cerrah'tan çekilmemesi üzerine Filistinli direniş grupları İsrail'e çok sayıda roket fırlatmıştı. Bunun üzerine İsrail ordusu, Gazze Şeridi'ne yönelik "Surların Muhafızı" adıyla askeri operasyon başlatıldığını bildirmişti." Bkz: <https://www.cnnturk.com/dunya/son-dakika-haberi-israil-gazze-ve-kara-harekati-baslatti> (ET: 27.05.2021).

alanda incelemiştir. Örneğin Gülistan Bölgesinin Ermeni işgali altında olmadığını bölgede ermeni “silahlı birliklerinin olmaması” şartıyla izah etmiştir.⁵⁵⁴ İşgalin bir bölgede var olup olmadığını belirlemek için esas ölçüt, hangi devlet tarafından kontrol uygulandığını ve yönetim işlevinin yürütüldüğünü tespit etmek olmalıdır. Mahkeme, fiziksel askeri mevcudiyet olmaksızın etkin kontrolün sağlanabileceğini öngörmemektedir. Fakat bu, güncel teknolojik gelişmeleri görmezden gelmek demektir. İşgal kavramının teknolojik araçlarla sürdürülebilmesi gerçeğine uygun araştırmaların yapılmasına ihtiyaç vardır.

Etkin kontrol araçlarının geniş şekilde yorumlanması, güncel gelişmelere ayak uydurmak ve sivil haklarının suiistimalini önlemek adına ciddi bir adım olabilir.

---

⁵⁵⁴ EctHR, Case of Sargsyan v. Azerbaijan, *Application no. 40167/06*, 16 June 2015, para. 144. <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-155662> (ET: 29.04.2021).

SONUÇ

Bir yönetim metodu olarak işgal, barışı ihlal eden ilişkilerin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle işgalciler, zaten doğası gereği yasa dışı bir eylem gerçekleştirmektedirler. Fakat uluslararası hukuk, kuvvet kullanmanın çerçevesini belirlediği gibi işgal durumunu da böyle bir çerçeveye oturarak hukukilik kazandırmaya çalışmıştır. Bu, işgalciye geniş çaplı yükümlülükler veren bir düzendir. Günümüzde UİH, daha çok büyük devletler tarafından ihlal edilen bir hukuk dalıdır. Silahlı çatışmalarda orantılılık, sivil-muharip ayrımı vs. gibi ilkeleri gözetmeyen istilacı devletlerin bu hukuk dışı ve dehşet dolu eylemleri, menfaat hırsından kaynaklanmaktadır. Tüm bunlar işgal durumu için de söz konusu olabilir. Genelde toprak iddiaları üzerinden gerçekleşen işgal vakaları, bu nedenle daha çok ilhaka benzer bir durumla karşılaşır. Örneğin Karabağ, Filistin, Keşmir işgalleri haksız toprak iddialarından kaynaklanmıştır. Bundan başka bir takım işgaller de teröre karşı savaş, ulusal güvenlik adı altında gerçekleşen müdahalelerin getirisi olmuştur. Buna örnek olarak Afganistan, Irak işgalleri verilebilir. Bunun da temelinde insancıl niyetlerin olmadığı zamanla kanıtlanmıştır. ABD'nin bölgede gerçekleştirdiği korkunç insan hakları ihlalleri buna örnektir. Bu nedenle büyük ihlallerle gündeme gelen işgalciler artık işgalciliklerini gizlemek peşindedirler.

Teknolojik gelişmeler ışığında işgalin yeni yüzü adı altında yapılan bu araştırmada esas amaç, işgalle ilgili güncel meseleye vurgu yapmak olmuştur. XXI. yüzyılın getirisi olan yeni nesil silahlı çatışmalar işgali de etkilemiş bulunmaktadır. Bu nedenle ilk olarak savaş olgusunun tarihsel değişim süreci ele alınmıştır.

Birinci bölümde UİH'nin amaç ve ilkelerinin artık yeni savaşlarda gözetilmediğine vurgu yapılarak, uzaktan kontrollü savaş metotları incelendi. Bu metotlardan bazıları bölgede askeri mevcudiyet gerektirirken, bazıları bu ilkeye gerek duymaz. Çünkü siber savaş ve ES araçları, uzaktan kontrol edilebilen insansız araçlar

– özellikle SİHA’lar bu şarta bağlı değildir. Bu durumda insan faktörü perde arkasında çalışsa da, yabancı bölgede bulunmasına gerek yoktur.

UİH’nin uygulama alanı sadece silahlı çatışmalar değildir. Bu nedenle ikinci bölümde diğer bir alan – işgal olgusu incelendi. Uzaktan kontrol edilen savaşlar gibi uzaktan kontrol edilebilen işgalin var olabileceği hipotezini açıklayabilmek için böyle bir sıralamaya ihtiyaç duyulmuştur. İşgal olgusunun temel unsurları açıklanmış, işgalin varlık şartı olarak askeri mevcudiyet (boots on the ground) ilkesi tartışılmıştır. Klasik tanımlamalar ekseninde işgal olgusu uluslararası ve bölgesel mahkeme kararları, akademisyenlerin görüşleri ışığında incelenmiştir. Fakat yukarıda da değinildiği gibi uzaktan kontrol edilebilen işgal olgusunu anlayabilmek için örnek vakalar üzerinden araştırmaya devam edilmiştir.

Bu nedenle üçüncü bölümde İsrail’in Gazze işgali örneğiyle bölgede askeri mevcudiyet olmaksızın işgalin varlığı meselesi incelenmiştir. Bu problemin ortaya çıkışı İsrail ordusunun Gazze’den geri çekilmesiyle alakalı olduğundan bu örneğe başvurulmuştur. Bu bölümde işgalin teknolojik araçlarla uzaktan kontrol edilerek sürdürülmesi metotları incelenmiştir. Askeri mevcudiyetin artık işgalin varlığı için kesin ölçüt olmadığı örnekler üzerinden ortaya çıkarılmıştır. UKHK’nin güncel Yorumları her ne kadar bu yeni metodun uygulamasına açıklık getirmişse de işgalci güçler tarafından suiistimallerin olma ihtimali ortadan kaldırılmış değildir. Çünkü olgusal kavram olan işgal ve etkin kontrolün önceden var olacağını ihtimal vermek zordur. Bu nedenle bu tür gizli bir suiistimalin önlenmesi adına “işlevsel yaklaşım” kısmen bu sorunu çözebilecek niteliktedir. Fakat bu da doğru uygulanmadıkça yükümlülükten kaçınma ile sonuçlanabileceği için bu konuda daha ciddi düzenlemelere ihtiyaç ortaya çıkmaktadır.

İşgale dair işlevsel yaklaşım bir bölgede başka otoritenin gücünü engel olarak görmediği için bu durumda klasik tanımdan farklı bir işgal kavramı söz konusu olacaktır. Özellikle değinilen Gazze örneğine bakılırsa, 2021 yılının Mayıs ayında bölgede Hamas’ın varlığına rağmen İsrail tarafından hava ve kara operasyonları gerçekleştirildi. Böylece İsrail birliklerinin makul süre içinde bölgede kendi otoritesini hissettirme gücünün olduğu bir daha kanıtlanmış oldu. Bu, ateşkes döneminde uzaktan kontrolün sağlandığını gösterir.

Hukuk sistemi ne kadar gelişirse gelişsin bazı suiistimalleri önlemek mümkün değildir. Uluslararası barışı ihlal eden ve insan haklarını gözetmeyen devletler, uluslararası kuruluşların esas üyeleri ve dünya düzeni açısından yönetici pozisyonunda oldukları müddetçe bu gibi karışık durumların adil bir şekilde çözümlenmesi zaman alacaktır. Her halükarda Gazze'nin statüsü problemi, uluslararası alanda kesinleştirilmeli ve sorumluluk sahipleri belirlenmelidir. Sadece Gazze'nin değil, tüm bu gibi gizli projelerle hakları suiistimal edilen toplulukların durumuna dikkat çekilmesi bu sorunları halletmeye yardımcı olabilir. Bu nedenle UIH'nin yeni silahlı çatışma ve işgal durumlarında işlevselliğini artıracak yeniliklere ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri, Yay. Haz.: Melike Batur Yamaner/A. Emre Öktem/Bleda Kurtdarcan/Mehmet C. Uzun [Elektronik Sürüm]. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Arzumanlı, Vaqif, Nazim Mustafa (1998). Tarixin Qara Səhifələri: Deportasiya. Soyqırım. Qaçqınlıq. Bakı: Qartal.

Austin, Reginald (1991). "The Law of International Armed Conflicts." Şu kitapta: Ed. Mohammed Bedjaoui, International Law: Achievements and Prospects, Dordrecht: Martinus Nijhoff, 765-792.

Caşın, Mesut Hakkı (2019). Modern Uluslararası Hukukun Esasları. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınevi.

Dinstein, Yoram, (2009). The International Law of Belligerent Occupation. New York: Cambridge University Press.

Gasser, Hans Peter (2013). "Protection of The Civilian Population." Şu kitapta: Ed. Dieter Fleck, The Handbook of International Humanitarian Law. Oxford: Oxford University Press, 501-591.

G. Partan, Daniel (1968). "Legal Aspects of The Vietnam Conflict." Şu kitapta: Ed. Richard A. Falk. The Vietnam War and International Law. New Jersey: Princeton University Press, 201-236.

H. Feilchenfeld, Ernst (1942). The International Economic Law of Belligerent Occupation. Washington D.C.: The Endowment.

Hüseynov, Lətif (2012). Beynəlxalq Hüquq. Bakı: Qanun Nəşriyyatı.

Kalaycı, Caner (2018). "Jus Ad Bellum& Jus In Bello İlişkisi". Şu kitapta: Ed. Fatma Taşdemir, Gökhan Albayrak, Uluslararası İnsancıl Hukuk, Kavramlar, İlkeler ve Yeni Gelişmeler, Ankara: Adalet yayınları, 61-82.

Karaman, Şeyda Türkay (2018). Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukukunda Kültürel Varlıkların Korunması. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Məmmədov Rüstəm, Xaqani Məmmədov (2017). Müasir Beynəlxalq Hüquq Nöqteyi-Nəzərindən Azərbaycanın İşğal Olunmuş Ərazilərində Ermənistanın Qanunsuz və Hüquqa Zidd Fəaliyyəti. Bakı: “MM-S” Müəssisəsi.

N. Show, Malcolm (2018). Uluslararası Hukuk (Çev. İ. Kaya). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA).

Özer, Adem (2018). “Geleceğin Kalaşnikofları Otonom Silah Sistemleri ve Uluslararası İnsancıl Hukuk.” Şu kitapta: Ed. Fatma Taşdemir, Gökhan Albayrak, Uluslararası İnsancıl Hukuk, Kavramlar, İlkeler ve Yeni Gelişmeler, Ankara: Adalet yayımları, 199-249.

Pazarcı, Hüseyin (2012). Uluslararası Hukuk. Ankara: Turhan Kitabevi.

Taşdemir, Hakan (2018). “Silahlı Çatışmalarda Sivil Kişilerin ve Sivil Nesnelerin Korunması.” Şu kitapta: Ed. Fatma Taşdemir, Gökhan Albayrak, Uluslararası İnsancıl Hukuk, Kavramlar, İlkeler ve Yeni Gelişmeler, Ankara: Adalet yayımları, 37-60.

Taşdemir, Fatma, Gökhan Albayrak (2018). “İnsancıl Hukuk Açısından Siber Savaş ve Hacker’ların Hedef Alınması”. Şu kitapta: Ed. Fatma Taşdemir, Gökhan Albayrak, Uluslararası İnsancıl Hukuk, Kavramlar, İlkeler ve Yeni Gelişmeler, Ankara: Adalet yayımları, 179-197.

Uluslararası Kırmızı Haç Komitesi (2004). Uluslararası İnsancıl Hukuk: Sorularınıza Cevaplar (Çev. Türk Kızılayı) [Elektronik Sürüm]. Cenevre: ICRC.

Von Glahn, Gerhard, (1957). The Occupation of Enemy Territory... A Commentary on The Law and Practice of Belligerent Occupation. Minneapolis: The University of Minnesota Press.

2. Makaleler, Raporlar ve Diğer Basılı Yayınlar

Albayrak, Gökhan (2020). “Uluslararası İnsancıl Hukukta İşgale İlişkin Hukuki Meseleler”. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 28 (2), 445-471.

Amnesty International (2003). “Iraq: Responsibilities of The Occupying Powers. 1-15.

Arai-Takahashi, Yutaka (2012). “Preoccupied with Occupation: Critical Examinations of the Historical Development of the Law of Occupation”. International Review of The Red Cross: Humanitarian Debate: Law, Policy, Action, 94 (885), 51-80.

Bachmutsky, Roi (2018). "Otherwise Occupied: The Legal Status of the Gaza Strip 50 Years after the Six-Day War". *Virginia Journal of International Law*, 57 (2), 413-454.

Ben-Naftali, Orna, Aeyal M. Gross, Keren Michaeli (2005). "Illegal Occupation: Framing the Occupied Palestinian Territory". *Berkeley Journal of International Law*, 23 (3), 551-614.

Benvenisti, Eyal, (2015). "Occupation and Territorial Administration". *GlobalTrust Working Paper Series*, (11), 1-22.

Bhuta, Nehal (2005). "The Antinomies of Transformative Occupation". *The European Journal of International Law*, 16 (4), 721-740.

Bussolati, Nicolò (2015). "The Rise of Non-State Actors in Cyberwarfare" in *Cyberwar Law and Ethics for Virtual Conflicts*. Oxford University Press, 102-126.

Cavanaugh, Kathleen A. (2002). "Selective Justice: The Case of Israel and the Occupied Territories". *Fordham International Law Journal*, 26 (4), 933-960.

Chang, Zen (2017). "Cyberwarfare and International Humanitarian Law". *Creighton International and Comparative Law Journal*, 9 (1), 29-53.

Cuyckens, Hanne (2016). "Is Israel Still an Occupying Power in Gaza?". *Netherlands International Law Review*, 63 (3), 275-295.

C. Whitmore, Clifford (1896). *The Doctrine of the Acquisition of Territory by Occupation in International Law*, A Thesis. Cornell University, New York.

Çağlayan, Sezai (2019), *Angajman Kuralları: Uluslararası Hukuk Ekseninde Askeri-Politik Denge Arayışı*, Doktora Tezi. Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.

Çakan, Seher (2019). "Uluslararası Hukuk Bağlamında Silahlı İnsansız Hava Araçları ve Hukuki Düzenlemeleri". *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (37), 203-225.

Darcy, Shane, John Reynolds (2010). "An Enduring Occupation: The Status of the Gaza Strip from the Perspective of International Humanitarian Law". *Journal of Conflict & Security Law*, 15 (2), 211-243.

Denk, Erdem (2004). "Uluslararası Adalet Divanı'nın İsrail'in İşgal Altındaki Filistin Topraklarında İnşa Etmekte Olduğu Duvar Konusundaki Kararı". *Uluslararası İlişkiler*, 1 (3), 151-173.

Eker, Sami (2015). "Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği". *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2 (1), 31-66.

Erdağ, Ramazan (2020). "Savaş ve Çatışmanın Değişen Yapısı: Silahların İnsansızlaştırılması". *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 22 (1), 3-22.

Ereker, Fulya A. (2004). "İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı". Uluslararası İlişkiler, 1 (3) 1-36.

Ferraro, Tristan (March 2012). Occupation and Other Forms of Administration of Foreign Territory. Geneva: ICRC.

Ferraro, Tristan (2012). "Determining The Beginning and End of An Occupation Under International Humanitarian Law". International Review of The Red Cross: Humanitarian Debate: Law, Policy, Action, 94 (885), 133-163.

Gilder, Alexandr (2017). "Bringing Occupation Into The 21st Century: The Effective Implementation of Occupation by Proxy". Utrecht Law Review, 13 (1), 60-81.

Gül, Yunus Emre (2021), "Is The Requirement of 'Boots On The Ground' Necessary Anymore For An occupation?". IBAD, (9), 336-346.

Gürpınar, Nuray Kaya (2019). Uluslararası Nitelikte Silahlı Çatışmalar Bakımından Uluslararası İnsancıl Hukukun Uygulama Anının Tespiti Sorunu. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Lisansüstü Programlar Enstitüsü, İstanbul.

Haig, Zsolt (2015), "Electronic Warfare in Cyberspace". Security and Defence Quarterly, 2 (7), 22-35.

Hoş, Hasan Serdar, (2011). Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Hülagü, Funda (2011). "İrak'ta Devlet İnşası Sürecinde Özel Güvenliğin Rolü: Tarihsel-Sosyolojik Bir Perspektif". Ortadoğu Etütleri, 3 (1), 91-121.

ICRC (October 2011). International Humanitarian Law and The Challenges of Contemporary Armed Conflicts, (31IC/11/5.1.2).

Işık, Alper (2017). "Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukukunda Hastanelerin, Tıbbi Personelin ve Tedavi Görenlerin Korunması". Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 23 (1), 159-193.

J. Beltman, Laurence (1965). Belligerent Occupation – The Conceptual Sufficiency of Occupation, as Codified in Contemporary Multilateral Treaties, to Armed Conflict in the Nuclear, A Thesis, United States Army Judge Advocate General's School, Virginia.

Juan, Guillaume (2016). "The Challenges of Cyber Warfare to the Laws of Armed Conflicts: Humanitarian Impact and Regulation Attempts" LLM Thesis, University of Glasgow School of Law, Glasgow.

Katılmış, Rezzan (2018). Yeni Çatışmaların Yarattığı Sorunlar ve İnsancıl Hukuk. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Lisansüstü Programlar Enstitüsü, İstanbul.

Kaya, Hülya (2018), Transformation of The International Law of Occupation: Case of Iraq, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kahveci, Muzaffer, Nazlı Can (2017). “İnsansız Hava Araçları: Tarihçesi, Tanımı, Dünyada ve Türkiye’deki Yasal Durumu”. Selçuk Üniversitesi, Mühendislik, Bilim ve Teknoloji Dergisi, 5 (4), 511-535.

Kaya, İbrahim (2011). "Hostile Occupation and International Humanitarian Law", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9 (3-4), 65-75.

Kovács, László (2009), “Electronic Warfare and The Asymmetric Challenges. Védelmi Elektronika, (3), 135-151.

Köylü, Murat (2018). “İsrail’in Filistinli Gençlere Yönelik İnsan Hakları İhlalleri, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu”. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi, (1), 63-95.

Lesaffer, Randall (2005). “Argument from Roman Law in Current International Law: Occupation and Acquisitive Prescription”. The European Journal of International Law, 16 (1), 25–58.

Longobardo, Marco (2017). “(New) Cyber Exploitation and (Old) International Humanitarian Law”. Zeitschrift Für Ausländisches Öffentliches Recht und Völkerrecht, (77), 809-834.

Özer, Yusuf (2018). “Savaşın Değişen Karakteri: Teori ve Uygulamada Hibrit Savaş”. Güvenlik Bilimleri Dergisi, 7 (1), 29-56.

Özdemir, Ahmet (2016). “Uluslararası İnsancıl Hukukun Uygulamaya Yönelik Caydırıcı ve Zorlayıcı İlkesi: Koruma Sorumluluğu”. Akademik Hassasiyetler, 3 (5), 87-115.

Peron, Alcides Eduardo dos Reis, Rafael de Brito Dias (2018). “ ‘No Boots on the Ground’: Reflections on the US Drone Campaign through Virtuous War and STS Theories”. Contexto Internacional, 40 (1), 53-71.

P. Ramsay, Joseph (1955). Belligerent Occupation, A Thesis. The Judge Advocate General's School, Virginia.

Tangör, Burak, Haldun Yalçınkaya (2010). “Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Özel Askeri Şirketler”. Uluslararası İlişkiler, 7 (25), 127-154.

Толочко, Ольга, “Режим Военной Оккупации в Современном Международном Гуманитарном Прабеж”. Альманах Міжнародного Права, (1), 180-188.

Tütüncü, Ayşe Nur (2011). “Özgürlük Harekâtı Sonrasında Irak’ın Düzeni ve Koalisyon Güçlerinin Eylemlerini Yöneten Milletlerarası Hukuk”. Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 24 (1-2), 727-740.

Vaios, Koutroulis (2012). “The Application of International Humanitarian Law and International Human Rights Law in Situations of Prolonged Occupation: Only a Matter of Time?”. *International Review of The Red Cross*, 94 (885), 165-205.

3. **Elektronik Kaynaklar**

Akbal, Özdemir (2012). “ABD’nin Afrika’ya Uzanan Eli: U.S AFRİCOM”. 21. Yüzyıl Enstitüsü. <https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/amerika-arastirmalari-merkezi/abdnin-afrikaya-uzanan-eli-u-s-africom> (ET: 28.04.2021).

Beauchamp, Scott (2015). ‘Boots On The Ground’ And Other Military Jargon Are Designed To Confuse? The Guardian. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/nov/13/boots-on-the-ground-other-confusing-military-jargon-us-troops> (ET: 28.04.2021).

Benvenisti, Eyal (2012). *International Law of Occupation* [Elektronik Sürüm]. Oxford: Oxford University Press. <http://ebookcentral.proquest.com> (ET: 01.06.2021)

Carcano, Andrea (2015). *The Transformation of Occupied Territory in International Law*. [Elektronik Sürüm]. Leiden: Koninklijke Brill NV. <https://books.google.az/books?id=2qSXCgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false> (ET: 29.04.2021).

Chinkin, Christine (2008). “Laws of Occupation”. Conference on Multilateralism and International Law with Western Sahara as A Case Study Hosted by The South African Department of Foreign Affairs and the University of Pretoria. Pretoria. 196-221. <http://removethewall.org/wp-content/uploads/2014/05/Laws-of-Occupation-Christine-Chinkin-2009.pdf> (ET: 29.04.2021).

Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Geneva, 12 August 1949. Commentary of 2016, Article 2: Application of The Convention, para.309. <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?action=openDocument&documentId=BE2D518CF5DE54EAC1257F7D0036B518> (ET: 23.05.2021).

Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907. <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=01D426B0086089BEC12563CD00516887> (ET: 29.04.2021).

Cordesman, Anthony H. (2015). *Boots On The Ground: The Realities in Afghanistan, Iraq and Syria*. Center for Strategic & International Studies (CSIS). <https://www.csis.org/analysis/boots-ground-realities-afghanistan-iraq-and-syria> (ET: 28.04.2021).

Croatian Defence Council. ET: (28.04.2021),
https://en.wikipedia.org/wiki/Croatian_Defence_Council

Cuyckens, Hanne (2018). Revisiting the Law of Occupation [Elektronik Sürüm].
Leiden: Koninklijke Brill NV.
https://books.google.az/books?id=VDI9DwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage.e&q&f=false (ET: 29.04.2021).

Diakonia International Humanitarian Centre (December 2020). Covid-19 in occupied Gaza: What Are The Health –Related And Other Obligations of The Responsible Authorities?
<https://www.diakonia.se/globalassets/documents/ihl/ihl-in-opt/briefs/covid-19-in-occupied-gaza-dec-2020.pdf> (ET: 29.04.2021).

Drone Warfare. (ET: 28.04.2021),
<https://www.thebureauinvestigates.com/projects/drone-war#:~:text=Between%202010%20and%202020%20the,the%20White%20House%20to%20account>

Erivan Zorbalığı: Ermeniler Tarafından Yakılan Camiler Şimdilerde Domuz ve İnekler İçin Ahır Olarak Kullanılıyor, (15 Temmuz 2020). ET: (10.03.2021),
<https://www.yenisafak.com/dunya/ermeniler-tarafindan-yakilan-camiler-simdilerde-domuz-ve-inekler-icin-ahir-olarak-kullaniliyor-3549258>

Ermenistan - Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorunu,
<http://www.virtualkarabakh.az/tr/post-Mitem/28/48/ermenistan-azerbaycan-daglik-karabag-sorunu.html> (ET: 29.04.2021).

Fikir Turu. ABD Komandolarının Yeni Yüzü. (2021). <https://fikirturu.com/jeo-strateji/abd-komandolarinin-karanlik-yuzu/> (ET 06.04.2021).

Gross, Aeyal (2012). Rethinking Occupation: The Functional Approach.
<http://opiniojuris.org/2012/04/23/rethinking-occupation-the-functional-approach/>
ET: (11.03.2021).

Haltiwanger, John, (2020). “A Quarter of a Million Iraqis Protested The US Military’s ‘Occupation’ of Their Country”. <https://www.businessinsider.com/hundreds-of-thousands-of-iraqis-march-against-us-military-occupation-2020-1> (ET: 20.05.2021).

Hever, Shir, Dalit Baum (2009). Israel: Remote Occupation?
<https://therealnews.com/aicsheverdbaum1027pt2> (ET: 29.04.2021).

History of Drone Warfare. Erişim: 28.04.2021,
<https://www.thebureauinvestigates.com/explainers/history-of-drone-warfare>,
(ET: 20.05.2021).

Hoehn, John R., (October 2020). Defense Primer: Electronic Warfare, (IF11118).
<https://fas.org/sgp/crs/natsec/IF11118.pdf> (ET: 20.05.2021).

Hohmann, Jessie, Daniel Joyce (2018). International Law's Objects [Elektronik Sürüm]. Oxford: Oxford University Press. https://books.google.az/books?id=3IN8DwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepa.g.e&q&f=false (ET: 29.04.2021).

Human Rights Watch, World Report 2021, Israel and Palestine, Events of 2020. <https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/israel/palestine> (ET: 29.04.2021).

İnan, Emre Şevket (2021). Elektronik Savaş | Bölüm II: Genel Hatlarıyla Elektronik Harp Kavramı. <https://vizyonergenc.com/icerik/elektronik-savas-bolum-ii-genel-hatlariyla-elektronik-harp-kavrami> (ET: 29.04.2021).

“İsrail Filistinli Tutuklulara Türlü İşkenceler Uyguluyor”, 08.10.2019. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-filistinli-tutuklulara-turlu-iskenceler-uyguluyor/1606319> (ET: 29.04.2021).

İsrail'in aşu kampanyası: 'Başarısının sırrı ne; Filistinlilere Covid-19 aşısı yapıyor mu?' (09 Ocak 2021). <https://tr.euronews.com/2021/01/09/israil-in-as-kampanyas-basar-s-n-n-s-rr-ne-filistinlilere-covid-19-as-s-yap-l-yor-mu> (ET: 15.03.2021).

International Committee of The Red Cross, 10.05.2013. <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/interview/2013/05-10-drone-weapons-ihl.htm#:~:text=Drones%20are%20not%20specifically%20mentioned,rules%20of%20international%20humanitarian%20law> (ET: 29.04.2021).

Klare, Michael T. (2019). “Autonomus Weapons Systems and The Laws of War”. Arms Control Today. <https://www.armscontrol.org/act/2019-03/features/autonomous-weapons-systems-laws-war> (ET: 28.04.2021).

Lockheed Martin and The U.S. Army Move Forward With Electronic Warfare (EW) Pod For MQ-1C Grey Eagle UAV. Erişim: 28.04.2021, <https://www.militaryaerospace.com/rf-analog/article/14175773/electronic-warfare-ew-unmanned-jamming> (ET: 28.04.2021).

Milanovic, Marko (17.06.2015). European Court Decides That Israel Is Not Occupying Gaza. Erişim: Blog of European Journal of International Law. <https://www.ejiltalk.org/european-court-decides-that-israel-is-not-occupying-gaza/> (ET: 29.04.2021).

Occupied Territory. (ET: 28.04.2021). <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/occupied-territory/>

Oxford Research Group (October 2014). New Ways of War: Is Remote Control Warfare Effective? The Remote Control Digest. <https://www.statewatch.org/media/documents/news/2014/oct/Remote-Control-Digest.pdf> (ET: 29.04.2021).

Öndül, Hüsnü (2008). “İnsancıl Hukuka Giriş”. İnsan Hakları Derneği. <https://www.ihd.org.tr/insancil-hukuka-g/> (ET: 28.04.2021).

Rogers, Paul (December 2012). Remote Control – A New Way of War, ISN ETH Zurich. https://www.files.ethz.ch/isn/188527/ISN_156053_en.pdf (ET: 29.04.2021).

Sınmaz, Kadriye (2019). “Kudüs’te Hak İhlalleri” [Elektronik Sürüm]. İNSAMER (100). (ET: 29.04.2021), https://insamer.com/tr/kuduste-hak-ihlalleri_2160.html

Sönmez, Beril (2020). Analistler: ‘Azerbaycan, Türk SİHA’larıyla Üstünlük Sağladı’. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/analistler-azerbaycan-turk-sihalarıyla-ustunluk-sagladı-41696503> (ET: 29.04.2021).

The New Battlefield: The Race To Integrate Cyber And Electronic Warfare. Erişim: 28.04.2021. <https://www.army-technology.com/features/new-battlefield-race-integrate-cyber-electronic-warfare/> (ET: 28.04.2021).

Traub, James (2016). The Empty Threat of ‘Boots On The Ground’, New York Times Magazine. <https://www.nytimes.com/2016/01/10/magazine/the-empty-threat-of-boots-on-the-ground.html> (ET: 28.04.2021).

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (ET: 28.04.2021), <https://sozluk.gov.tr/>

Ukrayna Lideri: Rusya’nın İşgali Altındayız, (28 Ağustos 2014). (ET: 29.04.2021), https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140828_vj_porosenko_rusya

Ukrayna İstanbul Başkonsolosluğu, RF Tarafından İşgal Edilen Bölgelerde Ukrayna Vatandaşlarına Rus Pasaportu Verilmesi Konusunda Kremlin’in Tutumuna Karşı Ukrayna Dışişleri Bakanlığı’nın Açıklamasıdır, (25 Nisan 2019). (ET: 29.04.2021), <https://istanbul.mfa.gov.ua/news/72157-rf-tarafından-igal-edilen-blgelerde-ukrayna-vatandalarna-rus-pasaportu-verilmesi-konusunda-kremlinin-tutumuna-kar-ukrayna-dileri-bakanlın-aıklamasdr>

United Nations, Question of Palestine – COVID-19: Israel Has “Legal Duty” to Ensure That Palestinians in OPT Receive Essential Health Services – Special Rapporteur on The Situation of Human Rights in The OPT Press Release, (19.03.2020). (ET: 29.04.2021), <https://www.un.org/unispal/document/covid-19-israel-has-legal-duty-to-ensure-that-palestinians-in-opt-receive-essential-health-services-special-rapporteur-on-the-situation-of-human-rights-in-the-opt-press-release/>

Wright, James (2016). Remembering Those Who Wore the ‘Boots On The Ground?’ The Atlantic. <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2016/05/boots-on-the-ground/484682/> (ET: 28.04.2021).

Where Does The Phrase “Boots On The Ground” Comes From? 30 September 2014, <https://www.bbc.com/news/blogs-magazine-monitor-29413429> (ET: 29.04.2021).

Yeni Nesil Savaş: Siber Savaş, Erişim: 11.10.2019.
<https://vizyonergenc.com/icerik/yeni-nesil-savas-siber-savas> (ET: 29.04.2021).

Zabcı, Filiz Çulha (Temmuz 2013). Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler (56).

https://tasam.org/Files/PDF/Raporlar/yeni_savaslarin_gizli_yuzu_ozel_askeri_sirketler_d3ad2e36-9fa4-4222-a919-a4d2177e86c3.pdf (ET: 29.04.2021).

<https://www.cnnturk.com/dunya/son-dakika-haberi-israil-gazze-ye-kara-harekati-baslatti> (ET: 27.05.2021).

<https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/publications/icrc-002-4094.pdf> (ET: 29.04.2021).

<https://www.diakonia.se/en/IHL/The-Law/International-Humanitarian-Law-1/issues-addressed-by-ihl-2/Occupation/> (ET: 29.04.2021).

https://www.youtube.com/watch?v=S8LK_sRoC0I (ET: 29.04.2021).

4. Bölgesel ve Uluslararası Mahkeme Kararları

EctHR, Case of Chiragov and Others v. Armenia, Application no.13216/05, 16 June 2015. [Elektronik Sürüm]. <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-155353> (ET: 29.04.2021).

EctHR, Case of Sargsyan v. Azerbaijan, Application no. 40167/06, 16 June 2015. [Elektronik Sürüm]. <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-155662> (ET: 29.04.2021).

ICJ, Armed Activities on the Territory of the Congo (DRC v. Uganda), 19 December 2005. [Elektronik Sürüm]. <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-EN.pdf> (ET: 29.04.2021).

ICTY, Prosecutor v. Kunarac et al., IT-96-23-A & IT-96-23/1-A, 12 June 2002. [Elektronik Sürüm].

<http://www.icty.org/x/cases/kunarac/acjug/en/kun-aj020612e.pdf> (ET: 29.04.2021).

ICTY, Prosecutor v. Tadić, 7 May 1997. [Elektronik Sürüm]. <https://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-ts70507JT2-e.pdf> (ET: 29.04.2021).

ICTY, Prosecutor v. Tadić, 15 July 1999. [Elektronik Sürüm]. <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf> (ET: 29.04.2021).